

Podbrdské pověsti a příběhy

Václav Fryš

Podbrdské pověsti a příběhy

© Václav Fryš, 2013

Ilustrace © Zuzana Kuřátková, 2013

Foto na titulní straně: zřícenina hradu Valdek

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

První vydání, 2013

Převod do elektronické podoby Petr Řepík

Vydalo nakladatelství KOPP,

Šumavská 3, 370 01 České Budějovice,

tel.: 386 460 474,

e-mail: knihy@kopp.cz;

Internet: www.kopp.cz

ISBN 978-80-7232-441-5

Podbrdské pověsti a příběhy

Václav Fryš

nakladatelství

České Budějovice, 2013

*Tato kniha vyšla za finanční pomoci městyse Komárov
u příležitosti 750. výročí první písemné zmínky o Komárově.*

*Na vydání knihy dále přispělo město Hořovice
a společnosti Kostal a Buzuluk.*

Úvodem

Centrální Brdy jsou lesnatým pohořím ve středních Čechách, které vzhledem k nevhodnosti k zemědělskému obdělávání zůstalo zalesněno a neosídleno.

Brdy, ve středověku běžně nazývané Baštiny, podle zdejšího klimatu připomínajícího prales, dosahují výšky přes osm set metrů. Byly pokryty hustými, většinou jehličnatými lesy a vytékaly z nich potůčky čisté, stříbřité vody. Bohuslav Balbín ve své knize Krásy a bohatství české země uvádí, že na horách Baštinách jsou nejtlustší jeleni.

Po okrajích Brd, od Dobříva až k Hořovicím a opačně od Hořovic až k Příbrami, se nacházela ložiska železných rud a v okolí Příbrami i rud dalších kovů. To způsobilo, že zde vznikla a postupem doby se rozšířila rozsáhlá důlní a hutní činnost.

Poněvadž až sem zasahovalo v předhistorické době moře, vytvořily se zde sedimentární vrstvy železné rudy, které dosahovaly až povrchu nebo se povrchu blížily a byly z hlediska těžby lehko dostupné. Tak zde v minulosti mohlo vzniknout, a také vzniklo, primitivní železářství. Podle tabulky, kterou sestavil historik železářství Gustav Hofmann, bylo v roce 1753 z celkového počtu 43 vysokých pecí v Čechách 30 na Podbrdsku a výroba kujného železa zde činila 85 % z celkové produkce.

K tomu bylo zapotřebí velkého množství paliva, tedy ve formě dřevěného uhlí, které se používalo jak při tavení v pecích, tak při zkujňování v hamrech. Často bylo vidět, jak na různých místech z lesů stoupá k obloze dým z milířů.

Lesy tehdy nebyly prázdné, jako nyní. V nevelkých rozestupech zde stávaly hájovny, které se bohužel do dnešních dnů nedochovaly. Prakticky středem Brd probíhala důležitá a frekventovaná cesta, která byla spojnici mezi Obecníci a Svatou Dobrotivou. Byla zde i celá řada dalších cest, většinou spojujících jednotlivé vesnice, a mnoho lesních cest a pěšin.

Podbrdské vesnice měly charakter proletářských osad, poněvadž většina obyvatel pracovala v železářství nebo prováděla práce s ním bezprostředně související, jako byla těžba rudy a pálení dřevěného uhlí.

Pole ve zdejších vesnicích byla svahovitá a kamenitá a nemohla uživit obvykle početnou rodinu. A tak i zdejší zemědělci, kterých bylo v každé vesnici asi pět, měli jako hlavní zdroj obživy povoznictví – dovoz nakopané rudy, vypáleného dřevěného uhlí a převoz pokáceného dřeva, poněvadž pět až osm hektarů orné kamenité půdy nestačilo početnější rodinu uživit.

Pokud jsem se zajímal o svůj rodokmen, tak nejen můj otec byl slévač, ale i předchozí generace mají jako povolání uvedeno slévač, tavič nebo dělník u pece. Ještě typičtější je to z matčiny strany, kde všichni předci byli uhlíři a jejich manželkami se stávaly dcery uhlířů. Zaměstnání se prostě dědilo z generace na generaci. A nejen zaměstnání. Z generace na generaci se přenášely i zvyklosti. A přenášely se i pověsti a příběhy, které se vyprávěly při nočních hlídkách u milířů nebo v dlouhých zimních večerech při draní peří.

Dnes se již zaměstnání nepředává a peří se nedere. Pověsti a příběhy se nevyprávějí a postupně se zapomínají. Z toho důvodu jsem se rozhodl některé z nich napsat, a to pokud možno tak, jak jsem je kdysi slýchal od svého dědy, nebo i tak, jak jsem je v mládí viděl.

Jsem přesvědčen, že ti starší si rádi zavzpomínají a ti mladší, že se dozví něco ze svého okolí, co se zatím neměli možnost dozvědět.

autor

Poznámka nakladatele:

Pro snazší zeměpisnou orientaci jsou jednotlivé pověsti a příběhy očíslovány a tato čísla jsou uvedena na mapách na předsádkách knihy.

Naše území v době předslovanské a vznik železářství

Naše země byla obydlena od pravěku, a poněvadž leží ve středu Evropy, docházelo k častému střídání obyvatelstva. I náš kraj byl v dáv-
né době osídlen, o čemž svědčí archeologické nálezy hlavně v prostoru mezi Hořovicemi a Praskolesy a Hořovicemi a Lochovici-
cemi, které zdokumentoval

Nálezy střípků

JUDr. Josef Maličský. Podobná svědectví vydává i hradiště na Otmíčské hoře a na Plešivci. Toto osídlení však lze blíže určit jen podle nálezů ve vykopávkách a způsobu pohřbívání. První obyvatelé, které můžeme přesněji určit, byli Keltové – Bojové, po nichž zůstalo naší zemi i jméno (Bohemia). Známa jsou jejich hradiště nad Závistí u Zbraslavi a ve Stradonicích u Berouna, v nichž byly nalezeny předměty ze zlata, bronzu i železa.

Při rytí záhonů na zahrádce ve Hvozdcí často nacházím střípky z nádob, kterým jsem nikdy nevěnoval pozornost. Teprve ve stáří jsem si uvědomil, že jsou to střepy z uren, které zde mohly být kdysi uloženy. Větší kusy, nebo celé urny se zde však najít nemohou, poněvadž právě na tomto místě byl v minulosti lom psilomelanu (wadu), což je vlastně manganová ruda. Tento vytěžený prostor pak sloužil jako skládka při stavbě okolních domků. A manganu se právě v minulosti používalo ve zdejších železárnách pro zkvalitnění železa.

Je tedy velmi pravděpodobné, že již před naším letopočtem Keltové v Komárově a jeho bezprostředním okolí žili, těžili zde povrchovým způsobem železnou rudu a železo vyráběli.

Germánské kmeny, hlavně Markomani, pronikaly na naše území přibližně v době narození Ježíše a znalosti Keltů převzaly, nebo spíše pro ně Kelti pracovali. V 5. století pronikají na zdejší území Slované, usazují se k trvalému pobytu, přejímají znalosti Germánů, a zprostředkovaně tedy Keltů, v oblasti zemědělství i v těžbě rud a výrobě kovů, v našem případě ve výrobě železa.

Komárovská rudní oblast se táhne od Strašic až do okolí Felbabky, se středem mezi Zaječovem, Komárovem a Malou Vískou. Obdobně jako ostatní ložiska v Barrandienu je sedimentárního původu a její stáří se odhaduje na 400 milionů let. Hlavním nositelem železa ve zdejších rudách je hematit Fe_2O_3 , siderit FeCO_3 a limonit $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$. Uložení rud bylo silně narušeno vulkanickou činností, která byla na Komárovsku mimořádně intenzivní. Z toho důvodu je uložení nepravidelné, s celou řadou podélných i příčných poruch. Charakteristické je zrudnění uvnitř vulkanické série a zrudnění vulkanogenní horniny. Sem patří hlavně hematitem prosycené tufy a aglomeráty známé pod názvem deskovce, které místy přecházejí až do celistvých hematitů. Někde se vyskytují i tufy tmelené sideritem, přecházející v celistvé siderity. Deskovce s poměrně vysokým obsahem železa byly v minulosti intenzivně těženy nejen v prostoru Zaječov – Kvaň – Kleštěnice – Malá Víska, ale také ve Chlumu, v Komárově a na Dědově hoře. Zde se také těžil siderit a rumělka hydrotermálního původu.

Železo se vyrábělo přímo z rud s použitím dřevěného uhlí, a to způsobem velmi primitivním. Pece byly v podstatě dvojí:

1. pece ležaté, otevřené výhně, z nichž se později vyvinuly pece lupové;
2. pece stojaté (šachtovité), z nichž se vyvinuly pece vlčí a kusové.

Ruda „psilomelan“

Erb s kančí hlavou

Ve Starých pověstech českých Aloise Jiráska si můžeme přečíst pověst O Bivojovi. Je datována do doby kněžny Libuše. Autor zde popisuje, jak silný Bivoj chytil poblíž Vyšehradu statného a obávaného divočáka a živého jej donesl na Vyšehrad. V závěru je odstavec:

„V bráně se opět ohlédl, on a všichni se pak ohlíželi vzhůru po bráně, po břevnu nad ní, na němž trčela useknutá veliká hlava divokého kance, jehož včera skolil. Černala se, štetinatá, mohutného rypáku, ceníc bílé lesklé tesáky a připomínala sílu Bivojovu.“

Erb rodu Buziců

Tato pověst má zřejmě vztah k erbu rodu Buziců (černá hlava divočáka ve zlatém poli). Je možné, že právě Buzicové jsou potomci slavného Bivoje.

Co víme o rodu Buziců

Nejstarší údaje nacházíme v Kosmově kronice. Zde autor uvádí třikrát jméno Dětríšek, syn Buzův.

A bez meškání, ač málo mužů o tom vědělo, Dětríšek, syn Buzův, jel rychle na voze a čtvrtého dne na úsvitě přivezl do Prahy Otu, jež Vacek a všichni, kteří byli z Moravy, usilovali povznést na výsost knížecího stolce.

Kníže však, z vzorné svojej poctivosti nenávidě vřdy občanské války a málo si ceně volání nepřátel jich samých, chtěl je minouti. Tu Dětríšek, syn Buzův, podmět všeho zlého a podpalovač zločinu pravil:

„Jestliže tebe nehněte a nedotýká se křivda, již se na tobě dopustili lidé méně zdatní, aspoň nám povol, ať poznáš, zda jsme živé či mrtvé tělo.“

Když to viděl Dětríšek, syn Buzův, o němž jsme výše činili zmínky, podešel s bojovníky, kteří mu stáli po boku, na jedno místo, pravil k nim:

„Bratři moji a spolubojovníci! Kdokoliv z vás má ve svém těle jen nějaký kousíček masa nesmělého nebo se smrti bojícího, musí jej buď dříve odříznouti, nebo nyní z našeho voje odejít. Neboť nestojí ani za řasu mořskou, kdo neví, jak je krásné zemřít ve zbrani.“

A vida jak jejich mysli jsou čilé k boji – bylo s ním asi sto mužů – jako vlk, který tajně z úkrytu hledí se vrhnouti na stádo, tak on znenadání prudkým útokem napadl z nekrytého boku nepřítele. Když tam padlo skoro tisíc odpůrců, hnal se řečený bojovník jako divoký tygr do nejhustších šiků nepřátel a ty, kdo se mu z pravé i levé strany stavěli na odpor, stínal jako klasy útlého obilí ostrým mečem, až obrovským množstvím střel byv zasypán, padl na ohromnou hromadu zabitých.

Všechny tři údaje jsou datovány k roku 1109 a 1110. Můžeme tak předpokládat, že autor kroniky, který byl tehdy 64 let star, Dětřiška a jeho otce Buzu osobně znal. Tento čin byl pro další generace příkladem hrdinství a odvahy. Potomci uvedeného rodu používali znak s kančí hlavou, později jej ztrojnásobili, nebo doplnili znakem zajíce nebo lva. Podle toho se nazývali Zajíci nebo Lvi a často se s nimi setkáváme ve službách českých králů, kde zastávali nejvyšší funkce.

Jako dalšího významného člena rodu Buziců můžeme jmenovat Jiříka, který se jako maršálek knížete (později krále) Vladislava zúčastnil roku 1147 druhé křížové výpravy do Palestiny. Na asijském kontinentu však při jedné krvavé bitvě padnul.

V následující generaci se rod rozdělil na tři samostatné větve, z nichž později vznikly rody Zajíců, Lvů a pánů ze Šelenberka. V našem případě Jiřík Jiříkovič, který byl královským číšníkem, měl dva syny. Starší Jan se stal pražským biskupem, mladší Oldřich se stal po svém otci královským číšníkem.

Jeho syn, rovněž Oldřich, nazvaný Zaječac, ke svému jménu přidal jméno Zajíc a přídomek z Valdeka.

Erb rodu Buziců

Hrad Valdek

Sídelní místo rodu Buziců neznáme. Teprve roku 1257 se u jména Oldřich vyskytuje přídomek z Valdeka, což svědčí o tom, že Valdek již stál.

Hrad byl zbudován na ostrohu a ze tří stran je chráněn prudkými srázy ohromných balvanů. Na severozápadní straně je zachován vně hradeb navíc příkop a násep složený z kamenů, bez použití malty, což svědčí o tom, že hrad byl vybudován na místě, které bylo již dříve v minulosti opevněno.

Předhradí Valdeka (vlevo tzv. dupárna)

Na severovýchodní straně, která byla z hlediska terénu nejpřístupnější, bývalo předhradí opevněné náspem a příkopem. V tomto prostoru se nejspíše nacházely hospodářské budovy, sýpky a skladiště. Předhradí

bylo od vlastního hradu odděleno dalším, ve skále vytesaným příkopem, překrytým mostem proti vstupní bráně. Tento příkop byl na jihovýchodní straně zakončen hradbou, na které byl ochoz. Po vstupu branou se na levé straně nachází hluboká propast. V jejím levém rohu bývala studna a dále velký prostor, ve kterém lze předpokládat další, snad dřevěné hospodářské budovy. Celý prostor je kryt mohutnou zdí, která se v prostoru studny točí do půlkruhu ve tvaru bašty. Vpravo od vstupní brány se nachází vlastní hrad, postavený na strmé, částečně až svislé skále. V silných hradebních zdech jsou patrné otvory po trámech, z čehož můžeme usuzovat, že zde bývala budova minimálně o dvou podlažích.

Při levé straně této budovy se nachází zeď a mohutná kruhová věž se zdí o síle čtyři metry, která měla nejméně čtyři podlaží. Mezi věží a protilehlou budovou byl průchod na vnitřní nádvoří, zajištěný další branou. Vchod do věže býval brankou ve třetím poschodí. Chodívalo se k ní pravděpodobně z pavlače protější budovy. Na jihozápadní straně se nacházel vlastní šlechtický palác o předpokládaných třech podlažích.

Působení hradu je mimořádný jak po stránce vzhledu, tak i po stránce umístění. V době romantismu byl často vyhledávaným místem zvědavců, individuálních turistů, českých vlastenců, malířů a spisovatelů. Oblíbeným se stal pro mladého spisovatele Václava Klimenta Klicperu, častým návštěvníkem zde byl Karel Hynek Mácha, Josef Slavík a za doprovodu Josefa Branislava Mencla se sem přišla podívat se skupinou svých přátel i Božena Němcová.

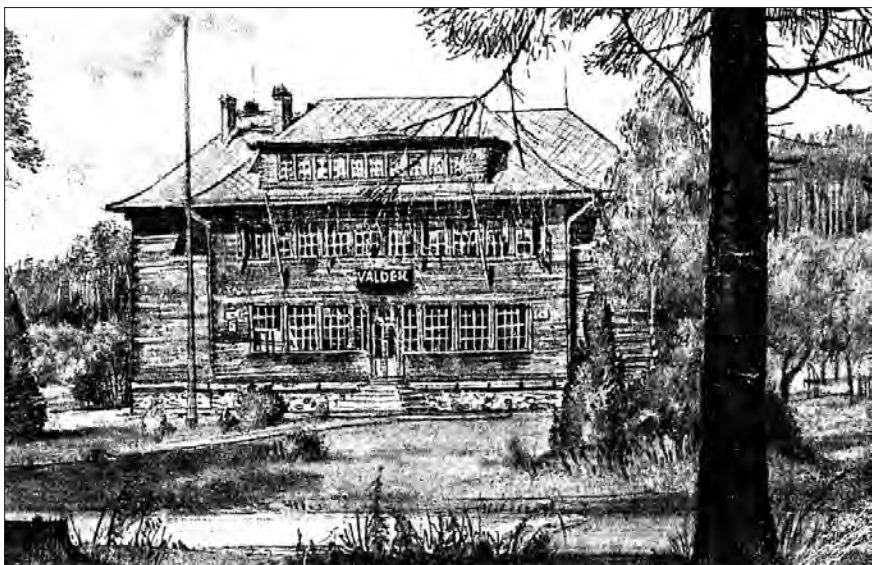
V době národního obrození se Valdek, podobně jako Třemšín, stává střediskem vlasteneckých poutí za účasti velkého množství lidí oblečených v národních krojích nebo s červenobílými prapory a stuhami.

Dne 19. února 1926 vláda schválila návrh na zřízení dělostřelecké střelnice v Brdech, i přes protesty obyvatel i různých organizací. Vojenská správa se však chovala k místním obyvatelům ohleduplně. Zákaz vstupu se vztahoval pouze na dopadové plochy, a to ještě jen v době ostrých střelb, které byly předem určeny a veřejně publikovány. Hrad Valdek zůstal přístupný trvale.

V této době byla na opačné straně silnice postavena turistická chata s výletní restaurací a na okraji bývalé louky před hradem prostorný, krytý,

dřevěný taneční parket, kterému jsme říkali dupárna. Zde na jaře a v létě k tanci a poslechu vyhrávala tehdy známá a velmi oblíbená jazzová skupina Valdek. Přicházela sem děvčata ze širokého okolí a mladí důstojníci z Jince, Příbrami, ale hlavně od útvarů, které zde byly v té době soustředěny na provádění ostrých střeleb. Jako děti jsme sem chodívaly poslechnout si tehdy moderní a populární hudbu a hlavně pozorovat, jak mladým důstojníkům při tanci překáží šavle, která byla součástí jejich vycházkové uniformy. (Špička pochvy měla při tanci snahu se jim zapíchnout do polobotky a ti zkušenější ji šikovně patou odkopávali.)

Po 15. březnu 1939 dostala kasárna v Jincích název Artillerieschule a brdská střelnice Truppenübungsplatz Kammwald. Oblast byla rozšířena, několik vesnic vysídleno a vstup do těchto prostorů zakázán. Chata na Valdeku byla obsazena Hitlerjugend, kteří v okolních lesích prováděli různá vojenská cvičení. S blížícím se koncem války a výskytem partyzánských skupin se stala i tato oblast nebezpečnou. Cvičení se pak prováděla již jen v bezprostřední blízkosti chaty a dovoz potravin a pošty z Komárova byl

Chata Valdek na dobové pohlednici

denně obstaráván speciálním obrněným vozem s motorem upraveným na pohon dřevoplynem.

Po odchodu Němců se situace vrátila do původního stavu. To však trvalo jen krátce. Na počátku padesátých let byl opět vyhlášen zákaz vstupu, byly vysídleny vesnice Padrt', Záběhlá, Kolvín, Hrachoviště a Velcí, prostor dále podstatně rozšířen a obyvatelům zbývajících vesnic byly umístěny cedule o zákazu vstupu přímo za ploty jejich zahrad.

V současné době je vojenská základní služba zrušena. Většina kasáren v našich městech je opuštěna, ale jsem přesvědčen, že vojenský prostor Brdy zůstane zachován. Je to blízko Prahy a pro vysoké hodnostáře je to vynikající honební revír na vysokou zvěř. Vždyť již Bohuslav Balbín si poznamenal, že na horách Baštinách v Podbrdském kraji jsou nejtlustší jeleni z celých Čech.

Pověst o valdecké bílé paní

Jako ostatní naše hrady má i Valdek svoji pověst o bílé paní. Vypadá jako mladá dívka, má dlouhé, vlnité blond vlasy, které jí dosahují až na ramena. Oblečena je do průsvitných bílých šatů. Můžeme ji spatřit za slunného jarního dne v pravé poledne pod hradem, jak poskakuje svýma bosýma nohama po sluncem vyhřátých balvanech, směrem od potoka ke hradu. Když je někým pozorována, svůj pohyb zrychluje a postupně se ztrácí. Asi

Zříceniny hradu Valdeka na dobové pohlednici

ve třech čtvrtinách svahu zmizí úplně. Při tom se nikdy neohlédne, takže ještě nikdo neviděl její tvář.

Ještě v první polovině 20. století prý ji spatřil valdecký lesník Cajthammel, který byl ochotný to každému potvrdit. Když mu přítomní říkali, že měl jenom nějaké vidění, tak kategoricky prohlásil:

„Já si to sám svým rozumem neumím vysvětlit, ale já ji opravdu viděl.“

Také v létě je možno ji spatřit v odpoledních hodinách, jak sedí v okením výklenku směřujícím k západu a chová v náručí malé děcko. To již je jako mladá žena.

Rovněž za sychravých podzimních večerů se s ní můžeme setkat, ale v zcela jiné podobě. To vypadá jako stará bába. Je oblečena do dlouhých černých šatů, které jí dosahují až ke kotníkům, a na nohou má černé boty. Na hlavě má černý šátek a zpod něho jí koukají černé rozčuchané vlasy.

K pocestnému, který jde po silnici směrem od Obecnice k Neřežínu, se v prostoru U Bílého křížku připojí a cestou ho žádá o pomoc:

„Jsi-li odvážný a neměl-li jsi nikdy v životě strach, tak mě můžeš vysvobodit.“

V průběhu cesty se vždy drží po jeho levém boku a vysvětluje, jak toho dosáhnout.

Přesně v půlnoci prý musí vstoupit do hradu menší brankou a pomalu a dle možnosti potichu postupovat okolo věže. Pak přejít po nádvoří do prostoru bývalého paláce. Zde vystoupit nahoru do míst, kde bývala hradní jídelna. Cestou od branky, ani zde za pobytu se vůbec nesmí ohlédnout. V jídelně dostane zvláštní úkol, který musí splnit. Při návratu musí postupovat stejným způsobem a ani pak se nesmí za žádných okolností nikdy ohlédnout. Když všechno, co je na něm požadováno, splní, tak ji vysvobodí a dostane hodnotnou odměnu.

Když dojdou do prostoru proti hradu, náhle odskočí doleva a zmizí.

Dosud prý se o její záchranu nikdo nikdy ani nepokusil. Nevím, jestli se nenašel nikdo, kdo v životě neměl vůbec nikdy strach, nebo jestli žádný z pocestných staré bábě neuvěřil.

Existuje však ještě jedno pokračování. Asi před dvěma sty léty prý jedna žena z Neřežína slíbila bábě, že ji přijde vysvobodit. Hrad velmi dobře znala, noc jí vůbec nevadila a strach nikdy v životě neměla. Problém byl jenom v tom, jak zjistit, že je právě půlnoc.

V Komárově byl ponocný, který půlnoc troubil. Komárov je však odtud dosti daleko. V Malé Vísce mají také ponocného. Ten sice netroubí, ale pravidelně v půlnoci vychází na náves a píská na píšťalku. To bývá slyšet až do Neřežína. Snad to dolehne až na Valdek.

Věděla, že přístup do hradu je dost neschůdný, proto si zvolila jednu jasnou a klidnou noc. Když měla doma na pendlovkách půl dvanácté, vyrazila. Celkem bez obtíží se dostala až k hradu. Věděla, že cesta netrvá ani půl hodiny, proto se u zdi zastavila a zaposlouchala se do nočního ticha. Za chvíli uslyšela z dálky hlas píšťalky. To bylo znamení ke vstupu do hradu.

Vstoupila do branky, prošla potichu okolo věže a při vstupu na nádvoří zůstala překvapena. Vlevo byla hradní kuchyně a přímo proti ní veliká

Zříceniny hradu Valdeka na dobové pohlednici

budova, ke které vedly venkovní schody. Po nich vystoupila nahoru a otevřenými dveřmi vstoupila do prostorné předsíně. Za ní byla obrovská místnost osvětlená světly loučí. Uprostřed této místnosti stál stůl, u kterého seděli tři mniši. Vzadu v levém koutě místnosti seděla na zemi shrbená bába, které slíbila pomoc k jejímu osvobození.

Při vstupu do místnosti slušně pozdravila a postoupila před stůl. Jeden z mnichů se na ni obrátil a řekl, že jako zvláštní úkol jí ukládají modlitbu Zdravas Maria. Na tuto výzvu poklekla, poznamenala se křížem, sepjala ruce a polohlasně přednášela slova jí dobře známé modlitby. Pak se opět pokřižovala, postavila se a měla se k odchodu. Byla si stále vědoma toho, že se nesmí nikdy otočit, proto z levé strany obešla stůl ve velkém půlkruhu a vyšla z místnosti. Na schodech ji ovanul svěží lesní vzduch.

Hlavní úkol tedy lehko splnila, nyní zbývá jen přejít nádvoří a potichu obejít věž. Při posledním schodu náhle přímo za jejími zády vyštěknul pes. Bylo to tak nečekané, že se zastavila a prudce otočila hlavou.

Náhle vše zmizelo a ona stála uprostřed noci v prostorách zříceniny. V tu chvíli si uvědomila, že svůj úkol prostě nesplnila.

Hrad Valdek byl inspirací i pro Karla Hynka Máchu, který sem několikrát zavítal. Při podrobné prohlídce hradu si dělal poznámky a kreslil náčrtky a pak po okolních vesnicích vyhledával setkání s místními starousedlíky. Nejčastěji se však setkával s uhlíři, kteří zdejší lesy dobře znali a uměli vyprávět různé příběhy a pověsti. V roce 1834, po návštěvě Itálie, rovněž zavítal do našeho kraje a rozhodl se, že v prostorách hradu stráví celou noc. Toto rozhodnutí prý také splnil. Bližší podrobnosti jsem se však o tom nikdy nedozvěděl.

Zajícové z Valdeka

Oldřich Zajíc z Valdeka měl za první manželku Bohuslavu z Komárova. Po její smrti se znovu oženil a druhou jeho manželkou se stala Eliška ze Svinař. Oldřich byl purkrabím na královském hradě Lokti (což znamenalo, že byl správcem oblasti severozápadních Čech). Později se stal purkrabím Pražského hradu. Kromě hradu Valdeka založil i klášter Na Ostrově (později nazýván klášter sv. Dobrotivé) a získal hrad Žebrák (jeho potomci se již psali „ze Žebráku“).

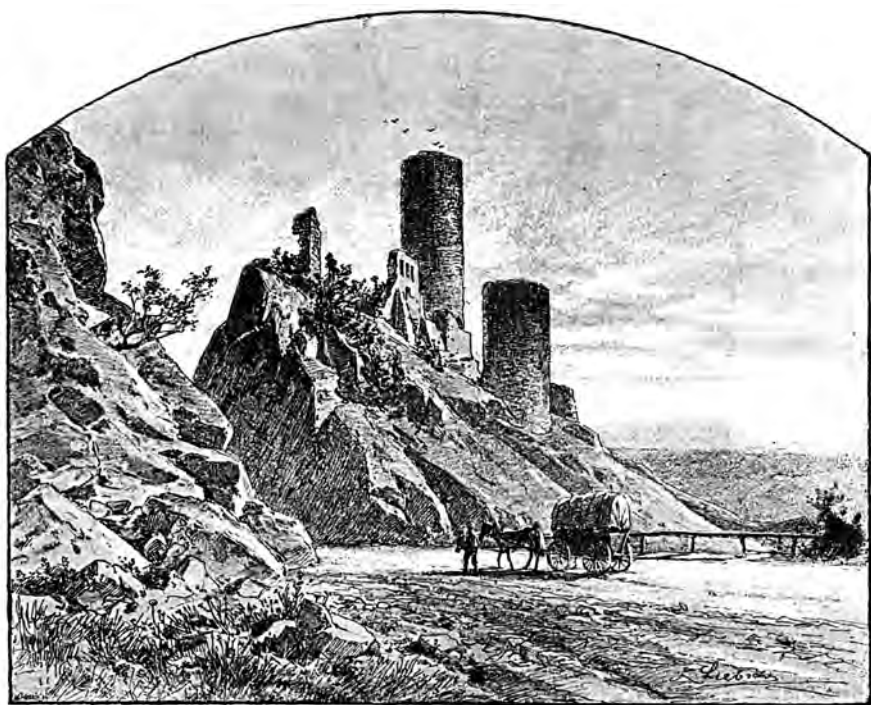
Erb Zajíců z Valdeka

Měl tři syny. Budislav byl mělnickým proboštem, Oldřich obdržel panství Žebrák a další příslušenství. Zdislav z Třebouně obdržel panství Valdek a další příslušenství a byl královským podkomořím. Je o něm známo, že byl vedoucím skupiny šlechticů, která stála v odporu proti Závišovi z Falkenštejna. V roce 1291 byl v Praze zavražděn a zůstali po něm dva synové. Prvním byl Zdislav ze Záluží, někdy také psaný ze Škvořetic (hrad Záluží se nacházel na návrší mezi vesnicemi Osek a Záluží). Nebyla to tvrz, jak se někdy uvádí, ale menší hrad – hrádek. Později bylo kamene použito jako stavebního materiálu při stavbě ovčína.

Druhou část panství s hradem Valdek obdržel Vilém Zajíc z Valdeka. Po vymření rodu Přemyslovců byl znám tento odvážný a bojovný šlechtic jako odpůrce Habsburků. V letech 1306–1307 se svými lidmi dobyl a obsadil královské hrady Týřov a Křivoklát a táhl ku Praze, kde se zmocnil Zbraslavi. Byl jedním z těch, kteří prosadili nástup Elišky Přemyslovny na český trůn. Na jaře 1310 bojoval proti Míšeňským, které Jindřich Korutanský povolal na pomoc Praze, a na konci roku přepadl prchajícího Jindřicha Korutanského na křivoklátském panství a odebral mu rukojmí, které si z Prahy odvážel.

Po získání vlády jej král Jan Lucemburský pověřuje funkcí nejvyššího maršálka království. V říjnu 1315 dostává Vilém, který – jak praví Palacký – požíval u lidu všeobecnou úctu, od krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny – královny – příkaz, aby zatknul a uvěznil Jindřicha z Lipé. Po provedení tohoto rozkazu jej uvěznil na Týřově, který držel v té době v zástavě. Za to mu byl vedle úřadu nejvyššího maršálka svěřen místo Jindřicha i úřad královského podkomořího.

Po této události se v Čechách rozhořela „domácí“ válka. Na straně vězněného Jindřicha byl mocný rod Ronovců, podporovaný Eliškou Rejčkou – královnou vdovou – a slezskými knížaty. Oporou krále byl rod Buziců, včetně Viléma Zajíce, a některé západočeské rody. Král několikrát Viléma

Hrad Žebrák (obrázek z knihy Augusta Sedláčka)

žádal, aby vězně vydal, nebo aby jej sám popravil. Vilém však vždy odmítl a v březnu 1316 jej dokonce propustil.

V květnu 1316 se královským manželům narodil syn Václav (pozdější Karel IV.), který byl ve stáří čtyř měsíců předán Vilémovi do opatrování. V jeho péči byl tři roky.

Drobné války mezi Ronovci a králem pokračovaly i po Jindřichově propuštění. Vilém stál vždy na straně krále. Když však tento povolal na pomoc cizí žoldnéře, připojil se ke straně Ronovců. Společně uhájili Prahu a v bitvě u Křivoklátu Vilém žoldnéřské vojsko porazil.

Po uzavření příměří (mír domažlický) odjíždí Vilém za hranice, aby se připojil na stranu Ludvíka Bavora v boji proti rakouským knížatům. Při bitce s vojáký purkrabího z Norimberka byl raněn a zranění podlehl. Pohřeb byl v klášteře svaté Dobrotivé.

Po jeho smrti složil neznámý básník elegii nazvanou „Nota ot pana Viléma Zajíce“:

*Želej, české pokolení, škody, jež se nyní stala,
sešel ctný pán Vilém z Valdeka, přítel českého jazyka.
Žalostně pohříchu pro svou pravou víru a cizáckou nevěru.
Přepadl se meč země české, jenž německé hlavy tupil,
na vše strany Čechů bráně.
Škoda Čechům jest v tom pánu.
Kdyby Čechové právě věděli, jakou škodu vzali,
teprve by plakali a k Bohu žalovali.
Ti, kteří jsou tomu rádi, snad pohříchu k tomu přijdou,
že by ho rádi na pomoc novou z hrobu vykopali.
Zlá příhodo, co jsi dělala? Co jsi z toho zisku měla?
Co šlechtických pánů střela nově v hrobu zavřela.
Pravé boží dopuštění nyní nad českými pány,
dej Bůh, by to již přešlo.
Již vše cesty otevřeny, které byly tvrdě zavřeny,
dokud byl Zajíc křepký, na všechny strany jich střeh.*

*Proto se Němci zřekli, svá tenata polékli a v nich Zajička ztratili,
aby byli v Čechách mocni.*

Češi, račte rozuměti a to míti za pravou pravdu.

Lstivě vám tenata váží, vystříhejte se jich, vám radím.

*To ctný pan Vilém Zajíc, vždy bránil Čechů nejvíce,
po všechny časy a kde mohl.*

Prosmeš zaň všichni Boha.

Tato elegie prý byla přednášena v den jeho pohřbu nad rakví.

Hrdinství Viléma Zajíce, jeho vlastenectví a věrnost královně Elišce – poslední z rodu Přemyslovců – je námětem několika staroslovanských písní, kde v jedné se praví: „Zajíc, se srdcem lvím, udatný bojovník za české slovo i mrav.“

Vilém měl pět synů, kteří se rozdělili o dědičný majetek. Stali se však pouze příslušníky nižší šlechty – rytíři. Roku 1331 se tehdejší majitel Valdeka Oldřich Zajíc zavázal králi za zástavu měst Nový Jílový a Knín a dar 230 kop, že panství valdecké bude královským manstvím.

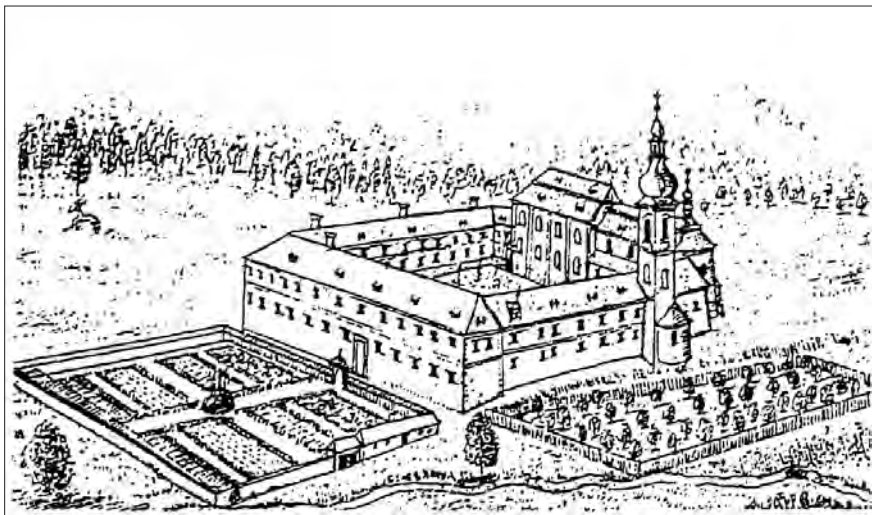
Roku 1336 Zbyněk Zajíc vyměnil s králem Janem hrad a panství Žebrák za Budyni, kde přestavěli hrad Klapý a přejmenovali ho na Hazmburk. Zajíci z Hazmburku byli příslušníci vyšší šlechty (panského stavu). V době husitských válek byli jednou z katolických bašt v zemi a v době vlády Jiřího z Poděbrad patřili k jeho odpůrcům.

Klášter na ostrově (svatá Dobrotivá)

Pověst o založení kláštera praví, že majitel hradu Valdek a rozlehlého panství Oldřich Zajíc se za svítání probudil a viděl u svého lože dva muže, kteří k němu pravili:

„Oldřiše! Ví Pán Bůh, nač ty myslíš a co od něho žádáš, proto vstaň a pojd' s námi.“

Když Oldřich vstal a vyšel ven, náhle ho zachvátil mírný vánek a zanesl ho do lesnatého údolí ležícího asi hodinu cesty od Valdeka. Zde viděl stát ty dva muže s krásnou pannou. Muži jej opět oslovili:

Obrázek kláštera (perokresba)

„Vidiš tu krásnou pannu?“

On jim odpověděl:

„Vidím, ale nevím, kdo to je a odkud je.“

Starší z nich mu řekl:

„To je Matka Páně, kterou často vzýváš a prosíš ji, aby se za tebe přimlouvala u svého Syna.“

Oldřich před ní padl na kolena, ale ona ho oslovila:

„To je vůle mého syna i moje, abys dal na tomto místě postavit kostel a klášter ke cti a slávě mého jména.“

Po těchto slovech náhle s oběma muži zmizela.

Když se Oldřich vzpamatoval, uvedené místo si pečlivě označil a vydal se zpět k Valdeku. Když došel k hradu, zabouchal na bránu. Vrátný otevřel a velmi se divil, poněvadž odtud celou noc nikdo neodcházel. Hned příští den odejel Oldřich do Prahy a požádal krále Přemysla Otakara, aby mu udělil povolení na svém panství postavit kostel a klášter. Kostel byl vysvěcen 13. května 1263 a dostal název Zvěstování Panny Marie.

Po přečtení této pověsti vznikne dojem, že byla vymyšlena mnichy v souvislosti se založením kostela. Pravdě spíše odpovídá druhá pověst, která říká, že Oldřich Zajíc si před bitvou u Kressenbrunnu dne 12. 7. 1260 dal závazek, že když se po vítězné bitvě vrátí živ a zdráv domů, zbuduje na svém panství kostel a klášter. Zakládání měst a hradů, ale i klášterů a kostelů bylo tehdy běžné. Kostel měl také sloužit jako hrobka rodu Zajíců.

Je možné, že to mělo souvislost i se smrtí jeho první manželky Bohuslavy z Komárova, poněvadž se domníváme, že vesnice Ostrov a Kvaň byly součástí jejího věna.

Založení kláštera mělo v této době velký význam nejen po stránce kulturně osvětové, ale velmi pravděpodobně i po stránce technického pokroku,

a mělo snad i význam mezinárodně politický. Bylo to v době, kdy český král Přemysl Otakar usiloval o získání císařské hodnosti.

V zakládací listině z 13. května 1263, jejíž obsah se dochoval zásluhou Bartoloměje Paprockého z Hlahol, jsou kromě zakladatele Oldřicha Zajíce a světícího biskupa Jana III. z Dražic, který listinu sepisoval, ještě uvedena jména devatenácti významných šlechticů, duchovních a zemanů z okolí. Jména jsou částečně zkomolena, což vzniklo pravděpodobně několikanásobným přepisem a překladem z původního latinského textu. Některá z nich se nám podařilo blíže určit:

- Oldřich z Rožmitálu – zástupce rodu Lvů z Rožmitálu, kteří byli druhou větví Buziců;
- Burhard (Beneš) z Wartenberku – reprezentant rodu Markvarticů;
- Záviš z Hořovic a Božetěch ze Mšena – příslušníci rodu Janoviců (z Žirotína);
- Přibyslav z Rataj – příslušník rodu Kouniců;
- Božetěch ze Zvíkova – příslušník rodu Benešoviců;
- Sigfrid ze Schwamberka – příslušník rodu Švamberků (někdy zvaní ze Škvořetína a Boru);
- Borek z Tašova – domníváme se, že mělo jít o Borka z Krašova (později z Vrtby);
- Oldřich z Rynice – domníváme se, že by mohlo jít o Oldřicha z Říčan.

Ze stavu nižší šlechty jsou uvedeni: Bohuslav z Komárova, Zipota z Kareta, Ouso (správně Onsso = Ondřej) z Chlustiny, Jaroslav a Oldřich z Ohrazenice, Palso z Bukoviny, Zbraslav z Pusníku.

Ze stavu duchovenstva: Vít de Corona (pravděpodobně Vít de Colona) jako papežský legát, Jindřich, biskup jatnenský (správně jatvěžský), Budišlav, kanovník pražský – syn Oldřicha Zajíce, Alexius, kanovník olomoucký (pravděpodobně jako zástupce olomouckého biskupa).

Uvedení šlechtici nejsou ani zdaleka všichni, kteří se slavnosti zúčastnili, ale jsou to reprezentanti zúčastněných rodů a rodin.

Klášter byl obsazen řeholí bratří sv. Augustina (augustinů poustevníků). Tento řád byl založen v Římě z příkazu papeže Alexandra IV. v roce 1256. Byla to tedy řehole nová a málo rozšířená. Otázkou zůstává, co zakladatel sledoval povoláním právě této řehole. I když mniši přišli do nově založeného kláštera z bavorského kláštera sv. Viléma (nebo přes tento klášter), byli spíše italské národnosti, protože vlastenecky založení Zajíci, v dohodě s biskupem a významnými šlechtickými rody (Lvi, Wartenberky, Žerotíny Kounici, Benešovici, Schwamberky, pány z Krašova, z Řičan a dalšími), chtěli navázat přímé spojení s Římem a vyspělejší Itálií, s vyloučením nebo omezením německého mezičlánku. Mnichy přivedl Ital P. Quido Talamus.

Po založení kláštera mizí název „Na Ostrově“ a celá lokalita se nazývá „U Kláštera“. Toto označení přetrvalo celá staletí a v omezené míře se dochovalo až do dnešní doby.

Odchod Zajíců z Podbrdsku měl nepříznivý vliv na další vývoj kláštera, který přestal být kulturním a společenským střediskem rozsáhlé oblasti a stal se pouze administrativním centrem zbytků Hazmburského panství na Podbrdsku.

V době husitských válek byl rod Zajíců oporou krále Zikmunda a v jeho vojsku bojovali Zajíci z Hazmburka, Budyně a Kostí, ale i Zajíci z Valdeka se sídlem v Litni, Židlochovicích a ostatní. To mělo vliv na vývoj kraje při odvetných výpravách husitů.

Husitská vojska několikrát procházela zdejším krajem. Poprvé to bylo v únoru 1421, kdy Pražané společně se Žižkou pospíchali na pomoc obleženým Kladrubům, které předtím sami dobyli a přeměnili ve svůj opěrný bod. V březnu, při návratu, spojená vojska oblehla a dobyla Beroun. Odtud postupovalo Žižkovo vojsko do jižních Čech naším krajem a plenilo majetek svých úhlavních nepřátel, mimo jiné i klášter. Je známo, že mniši ze strachu před blížícím se husitským vojskem klášter opustili a uchýlili se na tehdy ještě mocný a pevný hrad Valdek. Nejcennější věci odnesli, ostatní ukryli. Několik mnichů neodešlo, nýbrž vyšlo vojsku vstříc. Husité je však povraždili.

V roce 1422 obléhali Pražané hrad Karlštejn. Přitom části jejich vojenských sil prováděly pomocné úder v okolí. Jeden oddíl, který přišel od Dobříše, podruhé zpustošil klášter a jeho okolí.

V květnu 1425 obléhali husitští sirotci hrady Žebrák a Točnick. Dobýt oba pevné hrady se jim nepodařilo, zmocnili se však měst Žebráku a Hořovic, které částečně vypálili. V této době, již potřetí, vypálili i klášter, který byl tentokrát úplně zničen.

V dalších pěti letech se husité zaměřili převážně na okrajová území a podnikali „spanilé jízdy“ za hranice. Teprve v polovině roku 1430, po návratu z Uher, podnikli znovu výpravu proti podbrdským hradům Žebrák, Točnick a Hořovice. Všech uvedených hradů se tentokrát zmocnili. V této době o klášteře není žádná zmínka. Nejspíš zde nebylo již co ničit.

Zajíci byli zatvrzelými katolíky a byli zapojeni i v odboji proti Jiřímu z Poděbrad. Podle dochovaných pramenů předpokládáme, že klášter v druhé polovině 15. století sice existoval, ale pouze živořil. V roce 1494 údajně mniši uschovali klášterní relikvie a klášter opustili.

Obrázek kláštera sv. Dobrotivé

V roce 1496 se někteří členové Hazmburského rodu společně s příslušníky rodu Lvů z Rožmitálu snažili klášter obnovit.

V první polovině 16. století se však na Podbrdsku značně rozšířilo augšpurské vyznání a roku 1552 mniši znovu klášter opouštějí, poněvadž se stali zcela izolovanými v nábožensky cizím prostředí.

Přímé správy majetku se ujímají znovu Zajíci a postupně přemísťují cennější věci do Mšena. V roce 1591 prodávají klášter se všemi vesnicemi, které u něho zbyly, Ladislavu z Lobkovic na Zbirohu. Lobkovicové byli v té době evangelíky a o znovuzřízení kláštera neměli žádný zájem. Klášterní budovy byly v sutinách nebo sloužily k hospodářským účelům. V držení Lobkoviců však byl klášter pouze krátkou dobu. Roku 1594 byli bratři Jiří a Ladislav z Lobkovic obviněni z velezrady. Ladislav uprchl za hranice a jeho majetek byl zkonfiskován. Správou pověřil Rudolf II. Královskou komoru.

Na počátku třicetileté války byl klášter znovu vypleněn a vypálen, tentokrát uherským vojskem, které přišlo na pomoc odbojovým českým stavům, a zkázu dovršili místní obyvatelé a lidé z okolí. Teprve z roku 1643 se dochovala zpráva, že zbirožský hejtman Jan Kolenec z Kolna dal ze svých prostředků střechy a zdivo pustého kláštera zabezpečit tak, aby byly stavby chráněny proti povětrnostním vlivům.

V druhé polovině 17. století došlo v Čechách k upevňování pozic katolické církve. Roku 1676 byl již opravený klášter znovu osazen mnichy řádu sv. Augustina. V následujícím roce došlo v areálu kostela k záhadnému objevení ostatků sv. Dobrotivé (St. Benigna). Vyzdvižení a ověřování nálezu bylo tehdy prováděno velmi okázale, za asistence celé řady hodnověrných svědků. Obdobně tomu bylo i při ukládání uvedených ostatků do oltářní části. Vynořily se i legendy vztahující se ke zdejšímu klášteru, kostelu a jednotlivým památkám.

U panny Lídy

Přes centrální Brdy přecházely ve středověku v podstatě tři důležité cesty, a sice:

- z Obecnice na Sv. Dobrotivou;
- z Lázu přes Nepomuk na Padrt;
- z Věšina přes Míšov na Borovo.

Existovaly i další, spíše lesní cesty, které však nesloužily k přejezdu, ale převážně jen k pěšímu spojení jednotlivých míst, nebo na uvedené cesty navazovaly.

Roku 1676 došlo k obsazení kláštera svaté Dobrotivé řeholníky sv. Augustina. Za podpory celé řady církevních i světských hodnostářů a měšťanů z Rokycan a Plzně se klášter stal významným poutním místem. Ve zbytku 17. století a v 18. století sem přicházela procesí nejen z Rokycanska a Plzeňska, ale i z druhé strany, od Příbrami. Tím silnice mezi Svatou Dobrotivou a Obecníci dostala svůj význam, poněvadž sloužila jako spojnice pro ná-vštěvy Svaté Hory od západu a opačně Svaté Dobrotivé z obcí položených na východ od brdského pohoří.

Asi v polovině lesnaté cesty mezi Svatou Dobrotivou a Obecníci byl pa-louček. Zde stál staletý dub a pod ním prýstila studánka s křišťálově čistou, chladnou a osvěžující vodou. Procesí, která tudy procházela, využívala tohoto místa k zastávce a osvěžení. Obrázek, který na tomto dubu visel, nebyl však zrovna vhodný pro zastavení věřících. Byla na něm zobrazena scéna, jak se dva mniši perou o děvče, které při rvačce roztrhli.

Znak řehole sv. Augusta

Zdejší místo se totiž nazývá U Panny Lídy a vypráví se o něm tato pověst:

V těchto místech stávala původně chatrč, v níž bydlela mladá žena, která znala léčivé byliny a zabývala se jejich sběrem a léčením. Pro byliny sem také přicházel jeden mladý mnich, který v ní našel zalíbení, a jeho návštěvy byly stále častější. V klášteře však byli tito mladí mniši dva. Byli to sourozenci, dvojčata a byli si navzájem podobni jako vejce vejci tak, že je nikdo nerozeznal. A pro byliny sem docházeli oba, což Lída zřejmě nevěděla a domnívala se, že je to stále tentýž. Jednou se však stalo, že se zde střetli oba. Začali se hádat, pak i prát a tahat se o pannu Lídu tak zuřivě, že jí roztrhli. Tato scéna pak byla namalována na obraz, který byl v těchto místech na dubu pověšen.

Obraz často mizel, ale vždy v několika dnech se zde objevil nový, přesně stejný, jako byl ten předešlý, což nebylo mnichům v klášteře zrovna po vůli. To se opakovalo celé 19. století. Všichni si na to prostě zvykli a věřící prý zde na svých poutích pravidelně zaklekli a za pannu Lídu se pomodlili. Stalo se to prostě tradicí.

Tato pověst se běžně v našem kraji vyprávěla, a tak jsme se jednou s mým kamarádem domluvili, že se tam vypravíme. Myslím, že to bylo v roce 1937. Uvedené místo jsme našli, dub a studánku také, ale na stromě nevisel uvedený obraz, ale podobná Panny Marie s Ježíškem. U studánky byla tenkrát na kolíku pověšena sklenička. Chtěli jsme se napít, ale poněvadž ve studánce plavali pulci, chuť nás přešla.

Založení rodu Pešíků z Komárova

Roku 1158 se český kníže (později král) Vladislav II. zúčastnil se svým vojskem boje v severní Itálii na straně německého císaře Fridricha Barbarossy proti odbojným severoitalským městům. V jeho vojsku byl i vladyka Diva se svým zbrojnošem Pešíkem. Při obléhání města Brescia byl Diva těžce raněn a dostal se do zajetí, kde byl přikován ke svému zbrojnoši za nohu. Aby umožnil svému pánu útěk oknem, odřízl si Pešík dobrovolně pravou nohu v koleni. Útěk šlechtice se podařil.

Erb rodu Pešíků

Když se velitel nepřátelského vojska dozvěděl o této události, považoval to za hrdinství a šlechtetnost a přikázal, aby byl pečlivě ošetřován. Po uzdravení mu byla dána milost a byl propuštěn na svobodu. (Bojovník bez nohy již nebyl nebezpečný.)

Pověst dále vypráví, s jakými potížemi se dostal po dlouhém čase a nepoznán zpět do svého bydliště.

Jednoho dne jel vladyka Diva se svojí družinou směrem k tvrzi a u cesty stál otrhaný a ubohý žebrák. Neváhal a hodil mu almužnu. Žebrák se však pro ni nesehnul, s obtížemi se napřímil a zvolal za projíždějícím:

„To je malá odměna za uříznutou nohu!“ Vladyka se zastavil a uvědomil si celou událost. Poručil služebníkům, aby pomohli ubožákovi na koně, odvezl ho na svoji tvrz, nechal uspořádat hostinu, při níž mu daroval komárovské panství. U krále Vladislava se pak přimluvil za jeho povýšení do rytířského

stavu. Jako erb obdržel symbol uříznuté nohy s ostruhou. Tento znak pak používal celý rod Pešíků, kteří sídlili na Komárově.

Tato pověst se vypravuje ve zdejším kraji od nepaměti a jednotlivé varianty se liší pouze v podrobnostech spojených se způsobem jeho návratu. Pověst má zřejmě vztah k rodovému erbu, po stránce historické je zajímavá z několika dalších důvodů. Je přesně určeno jméno německého císaře, českého krále, místo a datum bitvy. Zraněný a zajatý vladyka je rovněž postavou historicky doloženou. Je totiž v některých pramenech označován jako vnuk Hrabišův a toho uvádí Kosmas ve své kronice jako člověka, kterého osobně zná a který byl v jeho době prvním rádcem knížete Bořivoje. Bitva u Milána měla pro český národ a hlavně pro vládnoucí rod Přemyslovců

Zámek v Komárově (z knihy A. Sedláčka)

velký význam, poněvadž za poskytnutou pomoc byl Vladislav II. korunován na krále. Ten pak z radosti nad dosaženým úspěchem i hojnou kořistí, kterou získal, povýšil svoje nejjudatnější bojovníky do šlechtického stavu. Na příklad rod pánů Hodějovských z Hodějova měl ve znaku zlatého kapra a odvozoval svůj původ z toho, že zakladatel jejich rodu Bernard při bitvě proti Milánským v roce 1158 našel bezpečný brod přes rozvodněnou řeku Adiži. Rytíři Pětipeští z Chýš měli ve znaku modrý pruh vody v bílém poli, poněvadž člen jejich rodu Odolen společně s Bernardem převedl české vojsko brodem. Rytíři z Choustníku měli ve znaku zlatý žebřík, poněvadž člen jejich rodu Jetřich první vylezl na milánské hradby. Uvedené údaje tedy potvrzují, že jedním z tehdy nově povýšených šlechticů mohl být i zakladatel rodu Pešíků z Komárova.

Období bojů v severní Itálii je zachyceno i v některých kronikách. Český kronikář Vincenc, který byl přímým účastníkem uvedené výpravy, píše mimo jiné: „V hrdinných bojích proti Milánským roku 1158 padl 24. července vzácný pán český Diva, když ve hlavu smrtelně zraněn byl...“

Podle pověsti šlo jen o omráčení a Diva upadl v zajetí, o čemž kronikář v té chvíli samozřejmě nevěděl. Pešíkové pak vládli na Komárově téměř 450 let.

Vraždy Kateřiny Bechyňové, rozené Pešíkové, z Komárova

Pešíkové z Komárova byli významným šlechtickým rodem na Podbrdsku. Patřili sice do kategorie nižší šlechty, ale o jejich významu svědčí podpisy na důležitých listinách, zastávané funkce, a hlavně ta okolnost, že jejich manželkami se často stávaly dcery z významných panských rodin, např. Kateřina z Vrtby, Arfa z Krajku, Kateřina Kaplířová ze Sulevic a další.

Původní jejich panství se skládalo z tvrze, pěti poddanských vesnic (Komárov, Osek, Hvozdec, Mrtníky, Kleštěnice) a hutí na Červeném potoce. Koncem 15. a začátkem 16. století Pešíkové velmi zbohatli a jejich majetek se mnohonásobně zvětšil:

- koncem 15. století zakoupili dvůr Sokolovice,
- roku 1491 koupili ves Kařez,
- roku 1495 kupují Hrádek, Záluží se dvorem a ves Cheznovice,
- roku 1502 zahajují výstavbu zámku v Komárově,
- roku 1503 kupují od Kryštofa z Gutsteinu vsi Rpety, Tlustici, Újezd, Jivinu a Olešnou,
- roku 1509 kupují hrad Valdek s celým panstvím,
- roku 1513 získávají panství příbramské se zámkem a stříbrnými doly,
- roku 1515 získávají část panství ve Všeradicích a Radnicích,
- roku 1525 zakupují zámek a celé panství v Jincích.

Erb rodu Bechyňů z Lažan

Uvedený přehled není vyčerpávající, je zde pouze shrnuto postupné rozšiřování majetku podle běžné literatury. V některých případech nešlo o trvalé získání majetku, ale pouze o převzetí do zástavy. V roce 1525 došlo k rozdělení dosud společně užívaného majetku na pět dílů a jedno věno. Při tomto dělení nebylo počítáno s nejstarší dcerou Kunaty Pešíka Kateřinou, která byla již vdaná a jejíž podíl byl dříve vyplacen ve formě věna. A právě o ní bych se chtěl podrobně zmínit.

Kateřina Pešíková z Komárova byla údajně krásná dívka, štíhlé postavy, jemných rysů obličeje, hnědých očí a kaštanových vlasů. Byla provdána za Jana Bechyně z Lažan, kterému patřilo menší panství na Příbramsku se sídlem na tvrzi v Pičíně. Jan byl vzdělaný, energický a ambiciózní mladý šlechtic a zastával funkci purkrabího na Karlštejně, což byla v té době jedna z nejvyšších státních funkcí v království.

Kateřina, přes svůj sympatický vzhled, byla známá svoji panovačnou povahou, sadistickým chováním vůči poddaným a krutostí vůči služebnictvu.

V této době, to je v letech 1527 až 1533, byl děkanem na Karlštejně Václav Hájek z Libočan, později známý jako autor tolik oblíbené i tolik zatracované Kroniky české, který s opovržením sledoval chování kruté šlechtičny. Při jedné rozepři s purkrabím mu před svědky řekl do očí, že jeho manželka je vražednice. Purkrabí jej v hněvu udeřil pěstí do obličeje. Roztržky mezi ním a děkanem probíhaly běžně, tentokrát ale celý spor vyvrcholil podáním žaloby k soudu pro krádeže církevních předmětů.

V průběhu soudního přelíčení se však situace obrátila. Z žalovaného se stal žalobce a obžalovanou se stala Kateřina (Pešíková) Bechyňová. Nepomohly ani vyhrůžky, ani úplatky. K soudu se dostavilo sedmnáct svědků (Hájek se činil a svědků obstaral dostatek). Kateřina byla obviněna a usvědčena kromě neslýchaných krutostí ze čtrnácti vražd, většinou mladých dívek. Pod tíhou důkazů se nakonec k těmto činům přiznala. Komorní soud, za předsednictví Vojtěcha z Pernštejna, zasedal ve dnech 16. až 23. ledna 1534 a 23. ledna byl také vynesena rozsudek. Za týrání, mučení a několikanásobné vraždy svých

poddaných byla odsouzena k trestu smrti hladem. Podle dochovaných údajů byla dne 27. února spuštěna do hladomorny ve věži Mihulka na Pražském hradě, kde 21. března zemřela.

V tehdejší době, plné bájí a pověr, nebylo snadné pochopit, že tak vzhledná žena by mohla mít v sobě tolik zla, a proto se o ní tvrdilo, že byla ve spojení s ďáblem. Toto podezření se také zdůvodňovalo tím, že trvalo plných dvacet dva dní, než ve věži zemřela.

Dva dni po její smrti náhle zemřel nejvyšší soudce a předseda komorního soudu Vojtěch z Pernštejna. Příčina jeho náhlé smrti nebyla zjištěna. Vyskytly se domněnky, že byl otráven, ale mezi prostým lidem na karlstějském panství převládal názor, že to byla pekelná msta, kterou na něho Kateřina vyslala.

Hrad Karlštejn

Jaký byl další vývoj na Karlštejně?

Purkrabí Jan Bechyně obvinil Václava Hájka z krádeže klenotů v hradní kapli, nechal jej spoutaného s eskortou dopravit do Prahy k soudu. Hájkova krádež prokázána nebyla, byl však zbaven úřadu děkana na Karlštejně. Byl to trest, nebo mělo být zamezeno dalším sporům mezi děkanem a purkrabím? Nebo mu možná byl tímto poskytnut prostor, aby se mohl věnovat sepsání kroniky, na které právě pracoval.

Vraždy a další krutosti páchané Kateřinou Bechyňovou, rozenou Pešíkovou, bezprostředně souvisely s brdským krajem, ale veřejnosti nejsou příliš známé. Jako poučení pro dnešní dobu je třeba zdůraznit přímé a důsledné jednání Václava Hájka, odvalu sedmnácti poddaných, kteří předstoupili před komorní soud, aby vypovídali proti své vrchnosti, a rozhodnost a nekompromisní jednání komorního soudu za předsednictví Vojtěcha z Pernštejna.

Pověst o pokladu rodiny Pešíků a co s ní souviselo

Komárovští šlechtici velmi zbohatli ve 14. století z těžby rud na Dědově hoře. Měli mnoho peněz, oblékali se do vzácných oděvů a nosili nádherné šperky. V jídelně seděli za stříbrným stolem, u něhož stálo dvanáct stříbrných židli, jedli jen vybrané pokrmy ze stříbrných mís zlatými příbory a pili vzácná vína ze zlatých číší. Jako symbol svého bohatství si nechali u klenotníka zhotovit zlatou kvočnu s dvanácti zlatými kuřaty.

Kvočna s kuřaty byla vždy na Podbrdsku symbolem šetrnosti a dobrého hospodářství. Dosud máme po babičce uschovanou také takovou kvočnu. Spodní část tvoří miska, do níž se ukládaly peníze. Ta je zakryta příklopem znázorňujícím kvočnu s kuřaty. Samozřejmě, že ta naše kvočna není zlatá. Je zhotovena pouze z materiálu podobného sádře.

Když vypukla v Čechách válka, odebral se komárovský šlechtic se svou družinou do boje, kde padl hrdinnou smrtí. Podle historických dokladů se mohlo jednat o Kunatu Pešíka, který padl 2. listopadu 1420 v bitvě u Vyšehradu.

Když i Komárovu hrozilo nebezpečí od nepřítele, vybrala paní některé ze svých služebníků a uložila jim, aby všechny vzácné předměty odvezli do Chlumu a na určeném místě je zakopali. Po skončení této práce pro ně nechala vystrojit hostinu, při níž jim podala otrávený nápoj. Tak všechny svědky ze světa rázem odstranila a nikdo více nevěděl, kde je poklad ukryt. Poněvadž však paní oknem ze své komnaty činnost svých poddaných sledovala, ví se o pokladu pouze to, že právě toto okno k určenému místu směřovalo.

Její zločin však nezůstal nepotrestán. Když před blížícím se nepřítelem prchala z Komárova, aby se se svými blízkými ukryla ve zdech tehdy ještě

pevného a mocného hradu Valdeku, byla nepřátelskou hlídkou zajata a bez milosti usmrcena. Tak došlo k tomu, že poklad rodiny zůstal ukryt na neznámém místě až do současnosti.

Také tato pověst se vypráví v našem kraji od nepaměti a má v některých bodech různé odchylky. Varianta, kterou jsem uvedl, se dochovala v ústním podání mezi uhlíři, kteří si vyprávěli příhody, pověsti a báje v lesích u svých milířů, a tak se přenášely z generace na generaci. Tak jsem ji také mnohokrát slýchal vyprávět od svého dědy, který pocházel z uhlířské rodiny a ve svém mládí strávil mnoho večerů a nocí mezi uhlíři při střežení milířů. Po vyprávění se obvykle rozvinula živá diskuse. Jeden tvrdil, že zakopání pokladu neprováděli služebníci ze zámku. Ti pouze dohlíželi. Vlastní práci vykonávali havíři odsouzení na smrt, kteří byli v tomto řemesle zběhlí. Proto je poklad ukryt tak hluboko, že jej nikdo nikdy nenajde.

Vrch Chlum

Podbrdsko bylo vždy krajem chudých a chudí lidé vždy věřili, že se jejich situace jednou zlepší a že i oni najdou svoje štěstí.

V polovině 19. století došlo v našem kraji k pozoruhodné události. Při provádění lesních prací (sázení stromků) ve Chlumu nalezla jedna z žen hliněný hrnec, ve kterém byly stříbrné mince. Nejednalo se pravděpodobně o velký nález. Podle vyprávění si přítomné ženy, včetně hajného Kymličky, který na lesnické práce dohlížel, mince rozebraly a nález zůstal utajen. Šlo však jen o utajení formální, poněvadž ve své rodině a svém okolí se ženy o nálezu zmínily. To způsobilo oživení pověsti o pokladu rodiny Pešíků a jednotlivci i celé skupiny se pokoušely tento poklad hledat. Takto vypráví jeden z nich:

Když jsem chodíval večer z práce, často mě napadla otázka, kam asi ten poklad zakopali. Chodil jsem různými pěšinami, někdy jen lesem a prohlížel podezřelá místa, kterých je v členitém terénu velmi mnoho. Jednou jsem objevil místo, které se mi zdálo být jako stvořené k tomu účelu.

Terén byl trochu prohloubený, jakoby propadlý, a místo odpovídalo všem podmínkám, o nichž se pověst zmiňuje. Při cestě z práce směřovaly bezděčně moje kroky každý den k tomuto místu, a čím častěji jsem sem přicházel, tím více jsem nabýval přesvědčení o jeho pravosti. Když přešel podzim a kraj zapadl sněhem, přestal jsem toto místo navštěvovat, abych svými stopami na něj neupozornil někoho jiného. S blížícím se jarem jsem byl pevně rozhodnut svůj plán uskutečnit. Na Velký pátek, v den kdy se podle pověstí otevírají poklady, jsem vyrazil hned po půlnoci a vybaven příslušným nářadím jsem se vydal do lesa. Určené místo jsem našel i potmě. Odhrabal jsem jehličí, odstranil keř, který mi překážel, a dal se do práce. Byl jsem zabrán do svého poslání a ani jsem nezpozoroval, že se již rozednilo a slunce se ukazovalo mezi borovicemi. Teprve když mě zmáhala únava a pociťoval jsem hlad, odložil jsem nářadí a utřel si pot z čela. V tu chvíli jsem si uvědomil, že slunce již stojí nad obzorem a kouzlo Velkého pátku již neplatí. Spěšně jsem zasypal svůj výkop, místo poházel chvojím

a zklamaně se ubíral domů. V této době jsem pracoval jako cídič na stojáčkách (pozn. autora: stojáčky byly na stojato lité vodovodní a kanalizační trubky). V cídírně se mluvilo o leccčem, a dosti často také o pokladu. Tyto řeči jsem bral s rezervou.

Uplynulo několik let. Z práce jsem chodíval se svým švagrem Václavem, který uprostřed lesa často začal mluvit o pokladu. Vždy jsem ho však odbyl nějakým posměškem. Před Velikonocemi se mě snažil získat pro svůj plán. Vyprávěl mi o místě, kde je určitě poklad zakopán. Jako důkaz uváděl, že když se na tom místě zadupe, tak to duní. Když jsem se i tomu vysmíval, tak mě zavedl na vyhlédnuté místo a silně zadupal. Měl pravdu. Dunělo to, jako kdyby pod našima nohama byla prostorná dutina. Bylo již šero, a tak jsem nepoznal, oč vlastně běží. Jeho důkaz byl přesvědčující. Nechal jsem se znovu zlákat iluzi a přislíbil mu spoluúčast.

Na Velký pátek, uprostřed noci u nás tloukl na okno a stále na mne pospíchal. Když se udivená manželka vyptávala, kam jdeme, sebevědomě ji odbyl:

Zámek v Komárově

„To uvidíte, až se vrátíme!“ Šli jsme po linii z kopce a zpozorovali jsme dva muže s náradím, kteří nám křížili cestu. Schovali jsme se za strom a nechali je klidně přejít. Pak jsme pokračovali za svým cílem.

Ihned po příchodu na vybrané místo se Václav pustil do kopání. Vyhodil jsem několik lopat černé země a náhle jsem si uvědomil, že to je vlastně mour po dřevěném uhlí. Ano, byli jsme skutečně na místě již málo znatelného uhlířského placu. Můj otec, děd a snad i generace dřívější byli uhlíři, a tak jsem velmi dobře věděl, že na tomto místě bychom mohli najít nejspíše zakopanou bídu, ale rozhodně ne poklad. Hodil jsem lopatu na rameno a s posměškem odcházel domů. Václav se pomalu šoural za mnou.

Vidina pokladu lákala lidi z Komárova a okolí celá desetiletí. Teprve po vypuknutí první světové války nastaly jiné, horší starosti a trápení a na poklad se zapomnělo.

Když jdu z Komárova do Hvozdcce, uprostřed lesa si často vzpomenu na vyprávění o tom, jak v minulém, vlastně již předminulém století naši předkové hledali poklad rodiny Pešíků. Romantik však nejsem a poklad nehledám. Alespoň jsem se o to ještě nepokusil. Při jedné cestě jsem se jednou uprostřed lesa žertem náhodnému spolucestujícímu zmínil:

„Tak tady je někde ten poklad.“ Můj společník však na tuto připomínku okamžitě reagoval a vyprávěl mi jinou příhodu:

„Jeden zámožnější občan z Hořovic (kterého přímo jmenoval) měl ve své domácnosti alpakovou soupravu. Poněvadž v době války Němci vyhlásili povinné přihlašování těchto předmětů, rozhodl se, že ji ukryje. Vyhledal si vhodné místo ve Chlumu a zde ji zakopal. Místo si dobře označil a udělal si i náčrtek. Když se po osvobození vydal za pomoci jednoho z místních hledat svůj ukrytý majetek, nenašel ani soupravu, ale ani místo, kde ji ukryl.“

Až znovu vypukne horečka hledání pokladu ve Chlumu, budou mít odvážlivci větší pravděpodobnost nálezů, neboť podle vyprávění mého společníka by tedy měly být ve Chlumu poklady nejméně dva.

S hledači pokladů se můžeme setkat i v současné době

Dnes již nejsou tito hledači vázáni na Velký pátek. Hledat mohou vždy, když je to napadne. Mají totiž k dispozici přístroj, detektor kovů, který jim může pomoci odhalit tajnou skrýš kdykoliv. Asi před patnácti nebo šestnácti lety jsem zajel do Tábora, abych navštívil svoji vnučku a získal nějaké informace o střední škole, na kterou nastoupila. Na místo schůzky přišla se svojí spolužačkou, s níž bydlela i na internátu a ve škole spolu seděly

Krajina v okolí Komárova

v lavici. Moc informací o škole jsem se nedozvěděl. Obě děvčata o škole moc mluvit nechtěla. Vnučka zavedla řeč na Komárov a na prázdniny, které u nás se svou sestrou prožívaly, a na pohádky a pověsti, které jsem jim vždy večer vyprávěl. Při tom došla řeč i na Pešíkův poklad.

V této chvíli se její spolužačka začala podrobně vyptávat, odkud jsem, a pak dodala, že jejich táta chodí hledat poklady. Má prý k tomu takový zvláštní přístroj.

„A už něco našel?“ otázal jsem se. Dozvěděl jsem se, že má doma několik knoflíků německých vojáků a našel také vojenský bodák v pochvě, který však nešel vytáhnout. Jednou někde četl, že na Plzeňsku byl kdysi nalezen poklad. Prý to byl plný sud zlata. Rozhodl se, že tam i s rodinou zajede.

„A kde to bylo?“

Ta vesnice se prý jmenovala Podmokly a dále vyprávěla:

„Asi hodinu jsme hledali a nikde nic. Pak jsme přišli na jednu louku, velkou asi jako hřiště, a zde přístroj začal fungovat. Táta nám, mně a mamce, pořád říkal, abychom kopaly a hrabaly, ale nenašly jsme nic. Na té louce to však stále něco signalizovalo, ale vedle již ne. Táta běhal jako pominutý, my jsme stále musely běhat za ním a hrabat. Trvalo to asi dvě hodiny. My jsme byly již unavené a otrávené. Pak tam přišel nějaký děda s holí. Zastavil se asi sto metrů od nás, stál tam nehybně a stále se na nás díval. Tátu to strašně rozčilovalo. Když to nemělo žádný konec, tak šel k němu. Děda se ho vyptával, co to má za přístroj a k čemu to slouží. Když mu vysvětlil, že to pozná kovovou součást, která je třeba v zemi, dostal konečně odpověď, kterou celou tu dobu hledal...

„Víte! Já jsem byl zemědělec a tohle byla moje pole, než mi to vzali do JZD. Tady na tom místě bývala chmelnice. To jsou tam ještě někde poházený ty sponky od těch drátů na vyvazování chmele.“

Táta mu poděkoval, posvětili jsme a jeli domů.“

Loni v září jsem šel z Hvozdcce do Komárova, a jako vždy po své oblíbené pěšině, Chlumem. V místě, kde říkáme Za stráží, jsem viděl nějakého muže. Bylo to asi na vzdálenost sto metrů a domníval jsem se, že je to houbař. Jeho chování však bylo podivné. Měl v ruce nějakou hůl a točil se na jednom místě dokola, v průměru asi jednoho metru. Pochopil jsem, že hledá asi něco jiného než houby. Chvilí jsem se na něho díval, ale když si klekl a vzal do ruky vojenskou lopatku, pochopil jsem, že to bude asi na delší dobu. Pokračoval jsem tedy v cestě. Za týden jsem šel zase do Hvozdcce, vzpomněl jsem si na tuto událost a odbočil z pěšinky k uvedenému místu. Terén byl upraven a místo, kde pracoval s tou lopatkou, bylo pečlivě zamaskováno, jak to mívají hledači ve zvyku. Nalezl jsem zde pouze prázdnou láhev od piva a pohozený kousek střepu z hrnce, kterému jsme říkali „liták“.

To asi nehledal.

Za Stráží s detektorem kovu

Podbrdsko v době husitských válek

Po upálení Mistra Jana Husa zaslala česká a moravská husitská šlechta kostnickému koncilu stížný list, ke kterému připojilo svoje pečete přes 450 osob. Současně ustavila svůj branný svaz na obranu proti útokům ze strany katolické šlechty. Proti tomu katolická šlechta na svém sjezdu v Českém Brodě ustavila svaz katolické šlechty, pro něhož tehdy získala i krále Václava IV. Kostnický koncil navíc vydal průhon na všechny, kdo výše uvedený stížný list zpečetili. Tím došlo k roztržení českého národa. Prostý lid se začal shromažďovat v různých oblastech ve svých táborech v horách nebo i ve městech Plzeň, Žatec, Louny, Slaný, Klatovy a Písek, která podle soudobých pověstí o konci světa měla být zachována.

Po smrti Václava IV (16. 8. 1419) se měl stát českým králem Zikmund Lucemburský, kterému i Praha nabídla českou korunu za podmínky, že povolí přijímání podobojí. Zikmund však tuto podmínku odmítl. To je možno považovat za zahájení husitských válek.

Jako první začali kutnohorští Němci v pronásledování přívrženců kalicha, které chytali a házeli do místních šachet. Poněvadž za chyce- ní každého platili odměny, docházelo i k honům na Čechy bez vztahu k jejich vyznání. Aby bylo možno se účinně bránit proti protivníkovi, počaly se utvářet další svazy, někde zvané landfrídy. Z katolických to byly hlavně landfríd plzeňský, rožmberské državy, svaz jihočeských měst, podbrdský svaz a další. Za kališníky to byl svaz husitské šlechty, pražský svaz, svaz tábořský a orebský (pozdější sirotci).

První křížová výprava proběhla tak, že Zikmund Lucemburský se svým vojskem oblehl Prahu a obsadil Pražský hrad. Praze však přišel na pomoc Žižka s tábořským vojskem a husité ze Žatce, Loun a Slaného. První křížová výprava prakticky skončila porážkou na Vítkově hoře. Zikmund se sice na Pražském hradě nechal korunovat katolickou šlechtou na krále, ale pak se svým vojskem odtáhl do severních Čech. Zde navštěvoval města a panství, která byla na jeho straně, posiloval svoje vojsko a snažil se dobýt opěrné body husitů. Při tom oblehl i Žatec. Sem k němu došla zpráva, že Pražané oblehli Vyšehrad, a žádost o pomoc. Rozhodl se obléhání Žatce přerušit a přesunul se pak na Podbrdsko, které bylo tehdy jeho pevnou základnou. Město Beroun ovládali katoličtí měšťané, byli zde soustředěni i uprchlí měšťané a Němci z Prahy a byla zde početná královská posádka. Ostatní města byla v područí královských hradů, z nichž nejvýznamnější byl Karlštejn. Snažil se značně posílit svoji armádu a obstarat co nejvíce zásob, které soustřeďoval do Berouna, aby odtud pak vytáhl přes Karlštejn a Zbraslav a zakotvil na Novém hradě u Kunratic. Po soustředění a krátkém odpočinku vyrazil na pomoc obleženému Vyšehradu. 2. listopadu 1420 utrpěl drtivou porážku na Pankráci. V této bitvě padlo mnoho Čechů a Moravanů, kteří byli nasazeni v první linii. Mezi padlými byl i Kunata Pešík z Komárova. Uherské vojsko prý tehdy zůstalo ušetřeno, poněvadž stálo vzadu jako záloha a do bojů téměř nezasáhlo.

Již příští rok v únoru oblehl Zikmund s novým vojskem klášter v Kladrubech, který husité přeměnili ve svůj opěrný bod. Pražané a táborité se ihned vydali na pomoc. Obě vojska se spojila v Dobříši a přes Hořovice a Žebrák postupovala do západních Čech. K boji však tehdy nedošlo, poněvadž Zikmund před husitským vojskem ustoupil oklikou přes severní Čechy až na Moravu. Spojená husitská vojska při návratu oblehla a dobyla Beroun a pak se rozešla. Žižkovo vojsko postupovalo do jižních Čech naším krajem přes Hořovice a Komárov, ovšem z tohoto tažení víme pouze, že část mnichů z kláštera sv. Dobrotivé pobrala nejcennější věci a před blížícím se nepřítelem uprchla na Valdek. Ti, kteří zůstali a se snahou zachránit klášter vyšli blížícímu se vojsku vstříc, byli husity zajati – jedenáct z nich bylo zavražděno.

20. května 1422 oblehli Pražané hrad Karlštejn. Jeho obléhání, kterého se zúčastnil i designovaný český panovník Zikmund Korybut, trvalo téměř půl roku a v jeho průběhu došlo k četným dílčím srážkám. Například Pražané dobyli a zpustošili lovecký hrádek Tetín a oddíl, který přišel od Dobříše, se sice neúspěšně pokoušel ovládnout Hořovice, ale zpustošil při tom klášter sv. Dobrotivé. I ztráty na životech byly při těchto dílčích bojích velké – například Hanuš z Kolovrat přepadl a zničil u Čenkova příbramský oddíl, který šel Pražanům na pomoc, nebo karlštejnský pomocný oddíl přepadl a porazil u Suchomast oddíl Korybutových Poláků. Celá akce byla 8. listopadu zakončena příměřím, které se vztahovalo nejen na Karlštejn, ale i na hrady Hořovice a Valdek.

V květnu 1425 přitáhla vojska sirotků (klan husitského vojska) a oblehla hrady Žebrák, Točnick a Hořovice. Uvedené hrady se jim dobýt nepodařilo, obsadila však města Žebrák a Hořovice, která vypálila. Velké škody způsobili vojáci v celém okolí. V té době také dokončili zkázu kláštera sv. Dobrotivé, po vypálení byl tehdy úplně zničen.

V roce 1430 po návratu z Uher se vojsko sirotků znovu vypravilo proti podbrdským hradům, spojencům Karlštejna. Nejdříve oblehli Hořovice. Po několikadenním obležení se jim velitel hradu Zikmund Huler z Chebu vzdal a s celou posádkou přestoupil na jejich stranu. Pak se obrátili proti Hanušovi z Kolovrat a dobyli jeho hrad Libštejn. Hanuš se sice zpočátku snažil o obranu svých majetků, když však viděl marnost svého počínání,

následoval Hulera a přestoupil na stranu husitů. Pak se vzdaly i hrady Žebrák a Točnick, které měl v té době v držení. Tím se situace na Podbrdsku podstatně změnila. Z královského bloku zůstaly na Podbrdsku jen hrady Karlštejn a Valdek, které byly od sebe dosti vzdálené, navíc byly od sebe odděleny hrady a městy v držení husitů. Karlštejnští se pokusili o znovuzískání Hořovic, ale tento pokus skončil neúspěchem.

Bitva u Čenkova

20. května 1422 oblehli Pražané s Poláky vedenými Zikmundem Korybutem hrad Karlštejn (tohoto obléhání se tehdy nezúčastnili ani táborité, ani příslušníci svazu orebského). Obléhání tohoto pevného hradu se protahovalo a docházelo k četným srážkám přívrženců obou stran v blízkém i vzdálenějším okolí, a to hlavně na Podbrdsku, které bylo tehdy převážně katolické a stálo na straně Zikmunda Lucemburského. Výjimkou byla pouze Příbram, která se chystala vyslat obláhatelům jako pomoc oddíl tři sta zbrojnošů. Jakmile se o tom od svých zvědů dozvěděl Hanuš z Kolovrat, pod jehož velení spadala i královská posádka na hradech Žebrák a Točnick, připravil oddíl asi sta jezdců a vyrazil jim vstříc.

Obě vojska se srazila 8. září 1422 v prostoru za Čenkovem. Podle Bartošovy kroniky zde husité vyčkávali na Hanuše, ale je pravděpodobnější, že to bylo opačně. Hanuš využil terénu, kdy z jedné strany cesty byl rybník a z druhé zalesněný svah, jediné místo pro střet tedy bylo uprostřed. Bitva měla pro husity katastrofální následky. Třicet zůstalo na bojišti zabitých, přes sto padesát bylo zraněno a zajato a jen menší části se podařilo uprchnout. Dodnes se toto údolí jmenuje V Zabitém.

V letech 1837 až 1884 žil na Čenkově, později v Bratronicích, vlastenec a písmák, amatérský archeolog a náruživý sběratel starožitností Jan Zykán. Zajímal se o historii zdejšího kraje a spolu se dvěma svými sousedy zachytil v roce 1855 pověst o bitvě, která se ve zdejším kraji běžně vyprávěla, a zapsal ji do sešitu nazvaného Čenkovská kaplička. Tento sešit později objevil spisovatel František Procházka (Franta Župan) a jeho obsah ho inspiroval

k sepsání románu s názvem *Mirolava z Lestkova* – romantického příběhu na pozadí husitsko–katolického střetu.

V padesátých letech jsem určitý čas pracoval v technickém úseku podniku Buzuluk, kde byl zaměstnán i Zdeněk Zykán z Jinec. Věděli jsme o něm, že sbírá trilobity a že má krásnou sbírku motýlů. Byli jsme stejně staří a do určité míry i kamarádi a jednou jsem se ho zeptal, jestli není potomkem slavného brdského písmáka Jana Zykána z Čenkova. Potvrdil mi, že to byl jeho praděd, a vyprávěl mi o jeho životě a o tom, že jeho největším zájmem bylo získání informací a nálezů spojených s bitvou mezi Hanušem z Kolovrat a příbramskými husity a že na tomto místě nechal postavit roku 1876 pomník s kalichem.

Od tohoto rozhovoru již uplynulo 55 let. Když jsme v letošním roce jeli kolem tohoto místa, všimli jsme si, že na pravé straně od silnice za Čenkovem stojí pomníček nový, též s kalichem. Zastavili jsme a šli jsme se na něj podívat. Bronzová deska na něm umístěná připomíná, že se zde 8. září 1442

Současný pomníček u Čenkova

odehrála bitva mezi Hanušem z Kolovrat a příbramskými husity. Bylo by to tedy (podle údajů na desce) 8 let po bitvě U Lipan, 5 let po smrti Zikmunda Lucemburského a snad i 9 let po smrti Hanuše z Kolovrat a 20 let po skutečné bitvě.

Údaj letopočtu se na této obnovené desce prostě nepovedl.

Vznik železnorudných dolů na Dědově hoře

V době vlády Přemyslovců byli nejmocnějším rodem na Podbrdsku Bužicové (šlechtický rod, který měl ve znaku divočáka). Jednu jejich větev tvořili Zajíci z Valdeka. V jejich bezprostřední blízkosti sídlil rytířský rod Pešíků z Komárova. Oba rody byly v minulosti ve vzájemném příbuzenském poměru, neboť první manželka Oldřicha Zajíce, jménem Bohuslava, pocházela z Komárova a obce Ostrov a Kvaň s okolními lesy a chalupami drvoštěpů, uhlířů a havířů připojila k valdeckému panství jako svoje věno.

Rody udržovaly vždy dobré sousedské vztahy, o čemž svědčí mimo jiné i pověst o založení železnorudných dolů na Dědově hoře.

Jednou vyjel pán Valdecký společně s pánem Komárovským do svých lesů na lov. Při pronásledování jelena se vzdálili svým družinám. Když dospěli na táhlé návrší, zastoupil jim cestu děd, který měl dlouhé stříbrné vlasy i vousy a byl zahalen do bílého pláště, sahajícího až k zemi. S údivem zarazili svoje koně, ale děd jim naznačil, aby ho následovali. Když uposlechli jeho výzvy, zavedl je na jedno místo, kde vyrůstaly ze

země tři pruty – jeden byl stříbrný, druhý měděný a třetí železný. Při tom jim přikázal:

„Zde kopejte!“ a náhle zmizel, jako by se pod ním zem propadla.

Oba šlechtici byli tímto zjevem tak udiveni, že uposlechli jeho příkazu, nechali povolat havíře a přikázali jim kopat na určeném místě. Ti brzy narazili na žilu rudami bohatou a na památku této příhody nazvali místo Dědova hora.

Dědova hora (z knihy A. Sedláčka)

Tato pověst se přenášela z generace na generaci a snažil jsem se ji popsat tak, jak jsem ji v dětství mnohokrát slýchal vyprávět od svého dědy. Podobnou pověst zaznamenal také Václav Hájek z Libočan ve své kronice. Vztahovala se k těžbě zlata na příbramském Bytízu. Kovové pruty vyrůstající ze země znamenaly tedy přítomnost rudné žíly v pověstech na celém Podbrdsku.

Po ukončení vyprávění se obvykle mezi dospělými rozvinula debata o tom, jsou-li na Dědově hoře pouze železné rudy, nebo i rudy jiných kovů. Nebylo pochyb o tom, že se zde nachází i rumělka, která se zde rovněž těžila, a v určitém období se z ní v Komárově vyráběla i rtuť. Někteří, zvláště ti starší, tvrdili, že je zde i ruda bohatá na stříbro, je však uložena hlouběji. Majitelé dolů o ní dobře věděli, ale úmyslně do větší hloubky nekopali, aby o doly a případně o celé panství nepřišli. Těžba barevných kovů byla ve výhradní pravomoci krále, i když někdy, zvláště za vlády Lucemburků a následujících panovníků, bylo i toto právo často zastavováno některým šlechtickým rodům.

Těžba železných rud na Dědově hoře přetrvala staletí a podle dochovaných záznamů skončila v červenci roku 1884.

O permoníkovi

V době středověku se ruda získávala povrchové kopáním v místech jejího výskytu a horník byl odměňován podle množství nakopané suroviny. Tehdy pracoval na Dědově hoře také jeden dělník z Neřežína, jemuž se moc nedařilo a jehož příjem tak jen s obtížemi postačoval k obživě početné rodiny. Když ho již zmáhala únava, otřel si pot z čela a vyndal si z tašky svoji chudou svačinu.

V tom se vedle něho v jámě objevil malý mužíček. Jeho to ani nepřekvapilo, poněvadž o permonících se na šachtě vyprávělo mnoho příběhů. Mužíček ho požádal, jestli by mu mohl dát kousek chleba. Horník vzal nůž, svoji svačinu rozpůlil a jednu polovinu mu podal. Permoník mu pak nabídnul, že by mu v práci rád pomohl, ale jen za těch podmínek, že se s ním o utrženou mzdu rozdělí. Horník se rozmýšlel, ale pak nabídnutou pomoc přijal.

Hned od začátku bylo vidět, že tento malý človíček není v hornické profesi žádný začátečník, a práce jim šla velmi dobře od ruky. Kvalita rudy se zlepšila a do večera narubali několikanásobek toho, co jindy. I v dalších dnech jim šla práce velmi dobře. V sobotu přinesl horník plný měšec grošů. Ty vysypal na zem, posadil se na bobek a začal je rozdělovat na dvě hromádky – jeden groš sem, druhý tam. Nakonec zůstal jeden lichý. Neváhal, vzal sekáč, groš přepůlil a na každou stranu přidal jednu polovinu.

Permoník pečlivě pozoroval jeho počínání a pak mu řekl:

„Viděl jsem, že jsi poctivý člověk. Dělal jsi správně. Já žádné peníze nepotřebuji. Tvoje jsou oba díly.“

Manželka, když viděla přinesené množství peněz, nechtěla ani věřit svým očím. To však ještě nevěděli, že od té doby bude jeho výdělek stále dvojnásobný a tím se jejich finanční situace podstatně zlepší.

Vchod do štoly

Komárovské železářny a jejich vývoj v době Pešíků

Znak Komárova

Historik František Pubička ve svém spise „Chronologische Geschichte Böhmens unter Slaven“ (Chronologické dějiny Čech za Slovanů) připomíná zdejší železářny již roku 598 pod názvem Comoravium. I když tento letopočet není historicky doložen, je pravděpodobné, že železářství na Podbrdsku je mnohem starší a jeho počátky sahají do doby ještě před samotným slovanským osídlením. Pro oprávněnost této domněnky svědčí ta skutečnost, že železná ruda se zde vyskytuje na povrchu, nebo téměř na povrchu, a je tedy lehce získatelná. Zdejší lesy navíc poskytovaly dostatek dřevěného uhlí k následnému zpracování.

Místa, kde se ve starověku a středověku těžila ruda, můžeme dosud sledovat hlavně v lesnatém terénu, kde orbou a ostatními terénními úpravami nebyl původní stav krajiny příliš narušen. Sem patří hlavně obvaly, někdy také nazývané „pinky“, kterým se v tomto kraji říkalo „jámy na železo“, nebo jenom prostě „jámy“. S nimi se setkáváme hlavně na návrších, kde rudná lože vybíhala na povrch nebo se povrchu nejvíce přibližovala. Jedno z takových dobře zachovalých míst je nad Komárovem ve Chlumu, kterému se dosud říká „V Jamách“. Setkáváme se však s nimi na různých místech u Kvaně, Zaječova, v okolí Dědovy hory, a dokonce i u Jinců.

Zde bychom také mohli hledat pozůstatky nejstarších pecí. Původní pece byly totiž stavěny v bezprostřední blízkosti rudných nalezišť na osamělých lesních mytínách, vzdálených od lidských osad. Původní hutník prováděl veškeré práce spojené s výrobou železa, tj. postavení pece, těžbu rudy, kácení lesa, pálení dřevěného uhlí a tavení rudy, sám se svou rodinou, nebo pouze s několika pomocníky. Jednotlivé práce vykonával postupně za sebou.

Kde tyto pece stávaly a jak vypadaly, nemůžeme přesně určit, poněvadž se v našem kraji neprováděl podrobnější archeologický průzkum.

Kromě pozůstatků těžby rudy však zde můžeme sledovat stopy lámání kamene. Setkáváme se nejen s náznaky terénních úprav, ale také s jednotlivými kameny nebo celými hromadami kamení se stopami po otesávání. S pozůstatky milířů (uhlířských placů) se setkáváme na každém kroku, ale jejich stáří nelze bez odborného prozkoumání určit ani přibližně – dřevěné uhlí se zde v hojné míře pálilo ještě ve druhé polovině 19. století.

Původně se v našem okolí používalo spíše ležatých pecí s přirozeným tahem větru, které byly později opatřeny ručními měchy. Teprve když tento způsob výroby nepostačoval krýt spotřebu, začaly se stavět větší a produktivnější pece. Tehdy se začalo používat k pohonu měchů vodní síly a celá výroba železa se přemísťuje z návrší do údolí potoků, tj. v našem případě do údolí Červeného potoka. Měchy byly poháněny vodním kolem tím způsobem, že pohyb byl přenášen od vodního kola vodorovnou hřídelí, opatřenou na konci několika palci, které otáčením měch pravidelně stlačovaly.

V této době se také začíná se stavbou kujníren (hamrů) s využitím vodní síly obdobným způsobem. Můžeme předpokládat, že k této revoluční změně v technologii výroby železa a jeho zpracování došlo v tomto kraji v době posledních Přemyslovců (nebo v době Lucemburků). Dokladem jsou některá opatření učiněná Karlem IV. nebo Václavem IV., ale i ta skutečnost, že v této době značná část Podbrdská i se svými nalezišti železné rudy přechází do majetku královské komory (mezi jinými i hrad Valdek).

Z roku 1390 se dochoval zápis, kterým král Václav IV. ustanovil Mikuláše z Radnic a Jaklína ze Strašic havířskými mistry na statku Jince, „... který nedbalostí majitelů hrozí zaniknutím...“, a udělil jim právo dobývat rudu a vyrábět železo, ale i právo zakládat osady, lovit zvěř a ryby.

Listina svědčí o tom, že železářství v okolí Jinec v této době sice existovalo, ale bylo již v zanedbaném (zastaralém) stavu. Kdo byl postiženým dosavadním majitelem jineckého panství nevíme, můžeme ale předpokládat, že šlo o vladyky z Jinec, kteří měli ve znaku sekeru.

Na tomto dokladu není žádná zmínka o železářství v Komárově. Podle nedoložených pramenů byly v této době na komárovském panství, jehož

majitelem byl Jiřík Pešík, hutě, které se skládaly z jedné pece „dýmačky“ a dvou hamrů. Správcem hutí byl Strojník Bleskota, kterého prý bylo možné rozeznat od hutníků pouze podle vysokých bot a pera za kloboukem.

Nejstarší písemný zápis, kde jsou železářny v Komárově přímo jmenovány, je z roku 1510 a nachází se v archivu města Plzně. Celkově nemá tento doklad větší význam, poněvadž se jedná o prodej nárožního domu v Plzni, pro nás je však velmi důležitý. Prodávajícím je totiž Anna ze Slavic, manželka Kuneše Pešíka, a kupujícím Šimon Purkrábek z huti Slepý pod Komárovem. Doklad tedy svědčí o tom, že pod Komárovem stála tehdy huť s tímto názvem. Byla to již velká huť, poněvadž stála na „větší vodě“, tj. za soutokem tří potoků, a její šichtmistr byl tak zámožný, že si mohl zakoupit v Plzni šlechtický dům.

Podle Josefa Pohla, zbirožského znalce místní historie, pracovala huť Slepý do roku 1500, kdy byla uzavřena.

Členové rodu Pešíků na konci 15. a začátkem 16. století velmi zbohatli a svůj majetek podstatně rozšířili. Jejich pozornost byla soustředěna hlavně na ty obce a oblasti, kde se vyskytovala vydatná naleziště železné rudy nebo kde se již železo vyrábělo (Kařez, Újezd, Tlustice, Olešná, Cheznovice, Rpety, Valdek, Jince, Radnice). Jejich bohatství tedy mohlo s velkou pravděpodobností souviset s rozšířením a zproduktivněním výroby železa, případně i rtuti.

V roce 1513 kupují, resp. přebírají do zástavy, i panství příbramské se zámkem a doly. Do zakoupených dolů příbramských investovali Pešíkové značné prostředky a usilovali o jejich zvelebení. Po svém nástupu povolali do dolů v Příbrami horníky z Jáchymovska a roku 1525 zavedli nový důlní řád, který se spolu s jinými spisy dochoval v Rožmberském archivu v Třeboni. Je psán německy, ale vzhledem k tehdejšímu poměru a k tomu, že Jindřich Pešík ani další signatář Zdeněk Lev německy neuměli, je i možné, že byl psán v obou jazycích, německy i česky, ale období po Bílé hoře přečkal jenom spis německý.

I když v tomto případě nešlo o jednotlivce, ale o celou rodinu, je na první pohled zřejmé, že takovýto rozmach rodiny, patřící do kategorie nižší šlechty, není přirozený a jen částečně jej můžeme odůvodnit mohutným

rozvojem výroby a zpracování železa, případně rtuti. Není vyloučeno, že podobná opatření jako na Příbramsku provedli již předtím na Komárovsku, důkazy však pro to nejsou. Rozsáhlý majetek nezůstal nikdy pohromadě, ale dědictvím a věny se dělil na menší celky.

V druhé polovině 16. století dochází k prudkému obratu a úpadku úrovně majitelů i železáren. Roku 1602 nakonec kupuje zbytky zadluženého panství se zanedbanými hutěmi Jindřich Otta z Losu.

V této době se dostávají do popředí českého železářství Strašice, kde valonský železář Jindřich Kašpar de Sart kolem roku 1600 řídí výstavbu nové vysoké pece s nepřetržitou výrobou surového železa a rozšiřuje výrobu zbraní a střeliva.

Komárovské železárny (obrázek z muzea)

Těžba rumělky na Dědově hoře

V roce 1939 jsem nastoupil jako student na obchodní akademii v Berouně. Profesorem zeměpisu a dějepisu zde byl Karel Kazda. Mimo funkci profesora na uvedené škole byl ještě správcem městského muzea a městského archivu a konzervátorem Státní památkové péče pro berounský okres. O těchto jeho vedlejších činnostech žáci z Berouna dobře věděli, a aby jej odvedli od vyučované látky, občas se ho vyptávali na nějaký nález z jeskyně. Pan profesor začal odpovídat na dotazy o jeskyních a nakonec i přešel na pověst, která byla uvedena v městské kronice.

Erb Koreckého z Terešova

Jednoho časného jitra, když vyhnal pasák z Koněprus svoje stádo na pas-tvu, upozoroval, že na jednom místě vychází ze země kouř. To se mu zdálo velmi podivné. Opustil stádo a šel se přesvědčit, co to znamená. Čím se blížil víc, tím byl kouř, vystupující ze země, zřetelnější. Když přišel až na to místo, viděl, že kouř vystupuje z určitého otvoru. Lehl si na zem a zadíval se dolů. Údivem zůstal ochromen. Dole viděl plápolat oheň, u něhož byla hromada peněz, a okolo poskakovali tři čerti.

Na stádo v tuto chvíli ani nevzpomněl, celý vyděšený utíkal do Berouna a zde na náměstí vykřikoval, co viděl. Nikdo mu však nevěřil. Mysleli, že je pomatený. Několik odvážlivců se přece jen našlo a vypravili se s ním. Na určeném místě nejenže nic nenašli, ale ovčák nebyl ani schopen určit

místo, kde otvor byl. Někteří ho chtěli zmlátit, že je podvedl, jiní ho zase litovali, poněvadž byli přesvědčeni, že se pomátl.

Tento příběh se odehrál v druhé polovině 15. století za vlády Jiřího z Poděbrad. Dnes víme, že majitelem zdejšího panství byl Korecký z Terešova, který tehdy neobyčejně zbohatnul.

Při těžbě vápence na Berounsku, se na různých místech objevovaly jeskyně, které byly zběžně prohlédnuty, a pokračovalo se v těžbě. Teprve roku 1952 se přikročilo k podrobnějším průzkumům a byla objevena nejen vkusná krápníková výzdoba, ale i ukrytá penězokazecká dílna, ve které byly ještě zbytky nepovedených padělek husitských grošíků. Po pěti stech letech se potvrdilo, že pasáček nebyl pomatený, ale že opravdu otvorem v zemi něco viděl, což však po návratu z Berouna bylo již opět pečlivě ukryto. Peníze, nebo lépe řečeno padělky peněz, byly raženy namísto ze stříbra z měděného plechu a byly postříbřovány amalgámem, tedy roztokem stříbra a rtuti.

Otázkou zůstává, kde a jakým způsobem získali penězokazci potřebnou rtuť. Z převzatého vrbovského archivu se dochovaly do roku 1952 u firmy C. T. Petzold šichtovní knihy, vázané v deskách kovaných mosazí. Někteří starší zaměstnanci této firmy potvrzovali jejich existenci a dokládali, že v zápisech byla od roku 1463 uváděna i pravidelná těžba železné rudy a rumělky na Dědově hoře (Giftberg, Jedová hora), tedy v přibližně stejné době, kdy se v dílně používal amalgám, a tedy rtuť, kterou je možné získávat právě z rumělky.

Zdrojem rtuti pro penězokazeckou dílnu mohla být jen tři naleziště rumělky, která v tehdejší době byla v Čechách známá – oblast obce Svátá u Zdic, Luby v Krušných horách, a hlavně právě oblast Komárovska, kde se rumělka nejen těžila, ale rovnou i zpracovávala. Kdy a kde přesně se v této době rtuť vyráběla, však nevíme. Skutečnost, že v této době Pešíkové mimořádně zbohatli a svůj majetek mnohonásobně rozšířili, vytváří jisté domněnky. Korečtí z Terešova, na jejichž pozemku penězokazci působili,

nejenže měli ve znaku černého kohouta ve zlatém poli, ale byli s Pešíky navíc v příbuzenském poměru.

Šichtovní knihy se do současnosti nedochovaly, a tak první dochovanou zprávou o výskytu rumělky na Dědově hoře (Giftberg) zůstává Münsterova Kosmografie z roku 1541.

Třicetiletá válka, s ní spojená emigrace zdejšího obyvatelstva a morová epidemie způsobily, že veškerý vývoj těžby a zpracování rud na Komárovsku ustrnul. Teprve roku 1739 vydává rada královské komory výměr na dolování rumělky na hořovickém panství. V roce 1753 Evžen Václav, hrabě Bruntálský z Vrbna, přikázal vrchnímu správci Addovi, aby provedl šetření a podal zprávu o výskytu, těžbě a využití rumělky v okolí Komárova. Vrchní správce Adda si povolal na pomoc důlního odborníka Martina

Štola Barbora, Dědova hora

Tvrďého z Příbrami a v měsíci srpnu provedl podrobnou kontrolu. Zjistil, že na Dědově hoře se nachází jedna žíla, kde je kromě železné rudy i rumělka, která se v minulosti používala jako červené barvivo.

V následujícím roce šichtmistr Kunzel podává na zámek hlášení, že mlynář Krátký se svým otcem a bratry tajně těží na Dědově hoře rumělku a vyrábí rtuť. Došlo k soudnímu přelíčení, ale obvinění se nepřiznali, pouze starý mlynář u soudu prohlásil, že horníci vůbec nevědí, co kopají, a taviči, co šmelcují. Na základě důkazů byli přesto oni i další osoby odsouzeni.

V následujících letech byl na Dědovu horu vyslán důlní odborník Denis Martinetz, který výskyt rudy ve zdejších lokalitách potvrdil a současně zjistil, že pracovníci v hutích hází rudu do pece, a vůbec nevědí, co to je. Martinetz také prováděl výslechy zdejších obyvatel. Nechal si předvolat starého mlynáře Golla, o němž se vědělo, že má velké znalosti v tomto oboru, a který byl při uvedeném přelíčení odsouzen ke třem letům vězení. Goll svoji spoluúčast s rodinou Krátkých popřel a prohlásil, že byl odsouzen jako nevinný. Dále řekl, že pouze ví, že při stavbě Záskašského hamru narazili kopáči na žíly bílého kyzu (touto smyšlenou výpovědí chtěl pravděpodobně Martintze odvést nesprávným směrem).

Rumělka se pak třídila a rtuť se vyráběla v platněřských pecích ve sklepních místnostech komárovského zámku. V roce 1852 koupil hořovické panství s hutěmi Bedřich Vilém I. z Hesenska-Kasselska, který neměl o těžbu rumělky zájem, a v roce 1857 výroba rtuti postupně skončila.

Založení Jiviny

V době vlády Přemyslovců stávala poblíž Komárova na pokraji lesa tvrz Sokolovice. Patřila vladykům ze Sokolovic, kteří měli v erbu obrůstající pařez. K tvrzi patřily také dvě vesnice, Sokolovice a Pohoří. Byly to vesnice malé a chudé. Jejich pán se k poddaným choval velmi hrubě a stále na nich nezákonně vymáhal další povinnosti. Situace se vyhrotila natolik, že se Sokolovičtí vzbouřili a odmítli poslušnost. Jejich pán se s nimi nemazlil – nevyjednával a k potlačení vzpoury povolal vojsko.

Když se to obyvatelé dozvěděli, ze strachu opustili vesnici a prchli do lesa, kde se ukryli. Vojáci pak prázdnou obec vyrabovali, zpustošili a vypálili. Poté, co vojáci dokončili akt pomsty, zdejší kraj naštěstí opustili.

Sokolovice

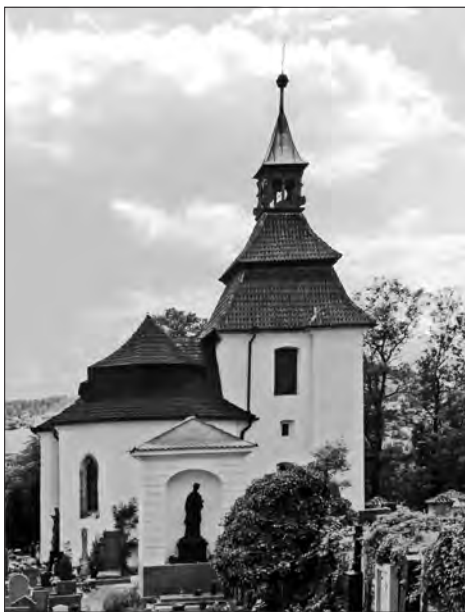
Situace vesničanů v lesích byla ze dne na den svízelnější. Zásoby, které si přinesli s sebou, pomalu docházely a blížila se zima. V zoufalství se nakonec rozhodli, že vyšlou svého zástupce prosit sokolovického pána, aby jim jejich provinění odpustil a vzal je na milost. O vyjednávání ostatně měla zájem i druhá strana – jejich pán si byl totiž velmi dobře vědom toho, že bez poddaných může jen těžko existovat. Vyjednávače tedy velmi zdvořile přijal, přislíbil všem beztrestný návrat, ale za těch podmínek, že jejich vesnice, která stála poblíž Rohlovského potoka, a pozemky případnou do jeho přímého vlastnictví. On jim pak přidělí pozemky na jiném místě, kde si budou moci vybudovat vesnici novou. K tomu jim poskytne bezplatně stavební materiál, včetně dřeva. Pozemky, které dříve patřily vesničanům, chtěl začít obdělávat a pro jejich hospodářské využití zřídit poblíž tvrze nový dvůr. Jako místo pro stavbu jim přidělil kamenitý svah pod lesem, na samém okraji svého panství, který byl téměř nevhodný k zemědělskému využití.

Obyvatelům vypálené vesnice nezbylo nic jiného, než se se vzniklou situací smířit, tvrdé podmínky přijmout a nový domov vybudovat na vyhrazeném místě. Obyvatelé okolních vesnic jich sice litovali, ale někteří připomínali, že je to „jejich vina“. Tak prý vznikl nový název – Jivina (Jich vina).

Jivina

V době husitských válek tvrz i vesnice Pohoří zanikla. Ves Jivina toto období přečkala. Byla začleněna do majetku kláštera svaté Dobrotivé, později přešla do majetku zbirožského panství a nakonec se stala součástí panství hradu Karlštejna. Jak k tomuto převodu do majetku Karlštejna došlo, není dnes známo.

Kostelík v Mrtníku

Kostelík v Mrtníku

Jako v předešlých letech, tak i o letošních Vánocích byl mrtnický kostelík oblečen do záře reflektorů. Byl jsem jedním z těch, který neváhal po štědrovečerní večeři jít na procházku po silnici k Chaloupkám. Pohled na zasněžené údolí s osvětleným kostelíkem a kulisou tmavého lesa v pozadí na mě učinil impozantní dojem. A nebyl jsem sám. Předemnou i za mnou šly dvojice nebo skupiny mladších i starších lidí a dívaly se na tu krásu. Auta, která tudy projížděla, zastavovala a jejich osádky s údivem vystupovaly. Obyvatelé Ptákova vycházeli na dvorek a pohled na zimní scenérii v nich vzbuzoval pravou vánoční náladu.

Při tom mne napadla myšlenka, jak naši předkové před mnoha lety uměli zasadit do přírody feudální a církevní stavby tak, že by se od nich mohli současní a budoucí architekti učit.

Kostelík v Mrtníku je bezesporu jedním z nejstarších na Podbrdsku. Dobu jeho založení přesně neznáme, ale podle charakteru stavby můžeme předpokládat, že zde existoval již v době Přemyslovců, tedy ve 13. století. Tehdy to ještě nebyl kostel ve vlastním slova smyslu, ale pouze románská kaple.

V roce 1622 napsal Jindřich Lhotovský, písař na Komárově:

„Od starých Komárovských bylo mně vyprávěno, že od svých předků slýchávali, kterak kostelík Matky Boží od mládenců hornických vystavěn býti měl.“

Z jiných pramenů vyplývá, že v kapli visel nástěnný obraz, na němž byli zachyceni horničtí mládenci modlící se k Panně Marii. Šlo jistě o velkou a honosnou kapli, poněvadž ve 14. století byla nazývána kostelem, roku 1352 byla povýšena na plebánii a měla být obsazena farářem, za jehož materiální zajištění se zaručili Bohuslav a Štěpán z Komárova. První farář se jmenoval Ulrich z Dražic a působil zde v letech 1358 až 1361.

Celkový pohled na Mrtník

Při běžné prohlídce zjistíme, že šlo o střední část dnešního kostela, kde jsou patrné prvky románského slohu. Není pochyb o tom, že na čelní stěně kaple byl obraz s náboženskou tematikou.

„Roku 1364 byl postaven nákladem Štěpána z Komárova nový, pěkný oltář, jehož kostelík dosud postrádal,“ jak píše Emil Ondříček ve své knize Paměti bratrské pokladny a železáren C. T. Petzold a spol. v Komárově.

Podle tohoto údaje byla tedy čelní stěna, na níž se pravděpodobně původní oltářní obraz nacházel, probourána a kostel prodloužen o přístavbu oltářní části v gotickém slohu, což odpovídá uvedenému datu. Zde bychom také mohli hledat vysvětlení, proč farář Ulrich z Dražic po třech letech zdejšího působení přešel do Jinec. V roce 1361 zřejmě započala přístavba oltářní části.

Ve 14. století byl Mrtník, resp. Mrtníky, samostatným panstvím a měl dokonce vlastní tvrz. Nacházela se údajně čtvrt hodiny cesty od kostela, na vrchu lesem porostlém, naproti Valdeku. Podle Augusta Sedláčka, nebo lépe řečeno podle jeho informátora Baltazara Kutiny, se na přelomu 19. a 20. století ještě na tomto místě nacházely nepatrné zbytky této tvrže. Bratři Štěpán, Přibík, Jiřík a Bohuslav z Mrtník, kteří byli jednoho původu s vladyky z Komárova, s nimi v letech 1358 až 1361 měli společné podací právo při zdejším kostele. Společně tedy mohli navrhopvat duchovního, který by se měl starat o tuto farnost, výměnou za převzetí patronátu nad ním. Společně tedy ekonomicky podporovali činnost mrtnické farnosti. Část zboží pak podědili Komárovští, dvůr s příslušenstvím, který patřil Přibíkovi, pak připadl králi.

Můžeme předpokládat, že k tvrzi patřily vsi Mrtníky a Sedlice, dvůr Okrouhlík a doly na Dědově hoře. Název „Mrtníky“, uváděný v množném čísle, si místní vysvětlují tím, že skutečně mohla existovat jedna osada u kostela a další osada v lese. Pozdější údaj také potvrzuje, že za skálou stálo sedm hornických a uhlířských chalup. Zbývá tedy určit poslední část – dvůr. V soupisu majetku valdeckého panství je v roce 1331 uveden mezi jiným majetkem také dvůr Okrouhlík. Tento místní název se dosud dochoval v prostoru, který je v současné době označován jménem Noviny. Patří sem jak pole, tak i část lesa, která budí dojem, že kdysi mohla být využívána jako orná půda. Není vyloučeno, že dvůr tohoto jména mohl stávat právě zde,

příčemž byl dočasně převeden do majetku nebo správy vladyků mrtnických a pak byl vrácen zpět do majetku královské komory, tedy k Valdeku.

Víme sice, že v době husitských válek stáli Pešíkové, zdejší páni, na straně císaře Zikmunda, známe také data čtyř přechodů husitských vojsk tímto krajem, ale o jejich chování ke Komárovu a k Mrtníku, s výjimkou několika pověstí, nemáme žádných zpráv. Nevíme také, jakého vyznání byli zdejší obyvatelé v druhé polovině 15. století, ani jaké náboženství bylo přiznáno zdejší farnosti roku 1485 na sněmu Kutnohorském. Na jednom okně v oltářní části mrtnického kostelíka můžeme dosud spatřit kalich, v 16. století byli Pešíkové evangelíky. Pravděpodobně šlo o hladký přechod, kterému nebyla věnována žádná pozornost. Dost možná to bylo dáno vlivem pánů z Říčan, kteří získali panství hořovické.

Roku 1586 přestavěl Jiřík Pešík kostel a postavil faru a školu. V kostele se dochovaly dva náhrobní kameny – jeden patří právě Jiříkovi, který zemřel roku 1601, druhý jeho manželce, která zemřela o čtyři roky dříve. Farnost byla tehdy větší o Podluhy, Hrachoviště, Jivinu a snad i o Kařez a Kařízek.

Roku 1602 koupil komárovské panství Jindřich Otta z Losu a po smrti evangelického kněze Jana Čermáka Crajského osadil zdejší farnost česko-bratrským knězem Janem Podolanem. Při této příležitosti Jindřich údajně svolal všechny osadníky, představil jim nového faráře a dotazoval se jich, zdali ho přijímají. Takové chování šlechtice bylo na tehdejší dobu poměrně neobvyklé.

Zázračná studánka

V knize Hrady, zámky a tvrze Království českého od Augusta Sedláčka je v šestém díle na straně 196 obrázek kostelíka v Mrtníku a pod ním je studánka se zázračnou vodou. Tato studánka zde bývala od nepaměti, lidé z Mrtníku a okolí věřili, že její voda je zázračná, a to jak z hlediska zdra-

votního, tak i z hlediska ochrany před nebezpečím. Běžně se tedy používala k uzdravení různých nemocí nebo k jejich předcházení. Denně tu vodu pili a s ní se křížovali horníci před vstupem do šachet, chránila však také i jejich domovy proti blesku a proti krupobití.

Po postavení zdejší hornické kaple zde byla k dispozici u vchodu v kamenné nádobě, v tzv. kropence, a běžně se používala k pokřizování při vstupu a pak při odchodu.

Kostelík v Mrtníku a zázračná studánka (z knihy A. Sedláčka)

Po proměně kaple na kostel roku 1352 se pak také celá staletí používala při křtu novorozenců.

Neměla však žádný účinek ani v době husitských válek, ani v době třicetileté války, kdy byl zdejší kraj těžce postižen. Neměla také žádný účinek v době černé nemoci (moru), která vypukla v roce 1679 a v roce následujícím měla katastrofické následky. Tehdy byla zrušena škola a uzavřen kostel, poněvadž nebylo koho vyučovat a pro koho sloužit mši. Práce v dolech a hutích byla rovněž zastavena, poněvadž nebyl, kdo by v nich pracoval.

Situace se zlepšila až po roce 1690, kdy zdejší panství převzal (vyženi) Jan František, hrabě z Vrnbna. Ten posiloval počet obyvatelstva podporou migrace do tohoto kraje a obsazoval postupně zdejší doly a hutě. Obnovil také služby v kostele a provoz ve zdejší škole.

Učitel, který zde tehdy nastoupil, měl těžce nemocnou dceru. Byla to snad oční choroba, která měla za následek deformaci celého obličeje. Veškeré léčení bylo beznadějně a nemoc se stále zhoršovala. V této době mu poustevník, který měl svoje stanoviště v lese za farou a který přežil všechny katastrofy, pověděl o zázračnosti zdejší studánky.

Učitel tomu moc nevěřil, ale jako poslední možnost začal s dcerou studánku pravidelně používat. Uvedená dívka nejen vodu třikrát denně pila, ale také si tou vodou třikrát denně myla obličej a krk. Při tom se stále modlila k Panně Marii. Nevím, jestli pomáhala ta voda, nebo ta modlitba, ale za tři měsíce se její stav podstatně zlepšoval a za rok již byla uzdravená.

Všichni, kdo jí znali, byli přesvědčeni, že se stal zázrak. O tom, že to byl zázrak, byl přesvědčen i její otec, a proto zde ze svých prostředků nechal postavit kapličku a v ní sošku Panny Marie s Ježíškem. Na této kapličce je vytesán datum 1703.

Kdysi jsme se pokusili najít jméno učitele, který kapličku nechal postavit. To jméno jsme skutečně našli, ale dávno jsem ho již zapomněl a kněz, který mi tehdy pomáhal, již také nežije.

Voda z této studánky se používala k léčení různých chorob, k předcházení katastrofám i ke křtu novorozenců až do dnešní doby. Před 87 lety jsem s ní byl pokřtěn i já. Snad právě proto jsem prožil krásné dětství a měl jsem ve svém životě hodně štěstí. Měl jsem také hodně smůly, ale to nebylo způsobeno vodou ze studánky.

Starší generace odcházejí a generace nastupující již přestaly na zázraky věřit. V místě studánky byla zbudována velická a rozměrná studna, která slouží jako zdroj pitné a užitkové vody pro vodovod obce Hvozdec-Mrtník. Okolní prostor je oplocen a není sem běžný přístup. Kaplička však stojí dosud a můžeme ji ze silnice vidět, i když je nyní zarostlá křovím.

Uvedený zdroj vody tedy slouží nyní pro veřejný užitek a nevím, jestli ještě někdo věří v její zázračnost.

Studánka – současný stav

Ještě jednou k zázračné studánce

Podbrdsko byla vždy průmyslová oblast a většina zdejších obyvatel pracovala v železářských závodech. Na příklad z Hvozdcce, naší vesnice, která měla 95 popisných čísel, bylo jen pět zemědělců. Ostatní pracovali většinou v komárovských železárnách. Pole jsou svahovitá a kamenitá, a tak v době II. světové války měli zemědělci velké problémy při odevzdávkách a jejich rodiny často neměly ani dost potravin pro vlastní obživu. Dělnické rodiny

Fara v Mrtníku

byly odkázány na potravinové lístky, což bylo nedostačující. Jídlo se prostě shánělo, kde se dalo.

Dva zdejší občané jezdili, jak sami říkali, „až za vodu“. Je prý to sice daleko, ale chleba a mouka se tam dá sehnat a ještě nikdy se nevrátili s prázdnou. Do kterých vesnic jezdí, nikomu neřekli, z jejich vyprávění jsem pouze vycítil, že Vltavu přejíždějí v Kamýku.

Velmi si chválili tamější lidi, kteří prý jsou dobrosrdeční. V hospodářství, které takto navštěvovali, se k nim chovali vždy přátelsky a prodali jim mouku a hrách za slušnou cenu. Zde se jednou trochu zdrželi, poněvadž venku byla právě bouřka. Při tom Josef, o kterém se v naší obci říkalo, že je hodně sečtělý, se trochu rozpovídal o našem kraji a zdejším železářství. Ve vyprávění se také dostal k tomu, že si zde horníci postavili kapli, kam se chodili před směnou modlit, a která byla v polovině 14. století, za vlády Karla IV., povýšena na kostel a obsazena farářem. Dále vyprávěl, že pod kostelem je studánka se zázračnou vodou, a pověsti, které se o ni povídají. Odvolával se právě na knihy Augusta Sedláčka a obrázek studánky u kapličky Panny Marie s letopočtem 1703.

Obec Hvozdec (dobová pohlednice)

Poněvadž venku právě pršelo a nedalo se nic dělat, přítomní pozorně naslouchali jeho vyprávění, hlavně babička, která seděla se svojí vnučkou v koutě na lavici. Bylo to asi devítileté děvče, dle rodičů velmi hodné, které však mělo velkou smůlu. Odmalička měla v očních koutcích a na očních víčkách vředy, které jí stále mokvaly. Bylo to pro ni velmi nepříjemné, dívku to hyzdilo, lékaři byli bezradní. Léky nepomáhaly a rodiče měli obavy o její zrak.

Josef slíbil, že za tři týdny opět přijedou a zázračnou vodu ze studánky přivezou. Neví, jestli to i tentokrát pomůže, ale mohlo by se to zkusit.

Za tři týdny časné ráno znovu vyrazili. Na zádech tlumoky, na řídítkách nákupní tašky a Josef ještě aktovku, ve které měl tři litrové lahve, zatím ještě prázdné. A jak jeli, na jejich naplnění zapomněl. Vzpomněl si teprve, když tlačili kola od Neřežína k Valdeku. Chtěl se vrátit, ale kamarád ho srážel: „Pro takovou volovinu se přece nebudeme vracet.“ Josef měl však stále výčitky svědomí a pořád o tom mluvil. Když již přijížděli k Příbrami, kamaráda to našťvalo. Prudce zastavil, vzal Josefovu aktovku, sešel k řece a naplnil láhve vodou z Litavky. Pověsil aktovku znovu na jeho řídítka s poznámkou:

„Když jsi tak blbej, tak se dří. Voni stejně nevědí, co je to za vodu.“

Když přijeli na určené místo, měli již proviant připravený. Aby nemuseli chodit po vsi, hospodář jim ho sehnal i od sousedů. Měli toho tolik, že to stěží pobrali. Josef předal láhve s vodou a odborně vysvětloval, že si mají opatřit bílý hadřík, namočit ho vodou a vždy před spaním si oči pořádně vytrít.

Pak přišel podzim a zima. Když se příští rok opět vydali shánět mouku, známé vesnici se raději vyhnuli. Při dalších cestách však kamarád odmítal jezdit objížďkou:

„Voni nás neuvidí, a když, tak nás stejně nepoznají.“ Jeho předpověď však nevyšla. Na návsi náhle vyběhla ze skupiny dětí jedna dívka, zastavila jim cestu a ze všech sil křičela:

„Mami! Mami! To jsou oni!“ Měla čistou plet' a hezké modré oči. Po vředech nebyla ani památka.

Snad tedy i voda z Litavky byla zázračná.

Železářská obec Strašice

Strašice již v roce 1349 používaly titul městečko, ale ve skutečnosti měly vždy punc horské vesnice, která se skládala ze třech celkem samostatných částí: z tvrze se dvorem a kostelem, ze samotné vsi a z hutě se železářskou osadou.

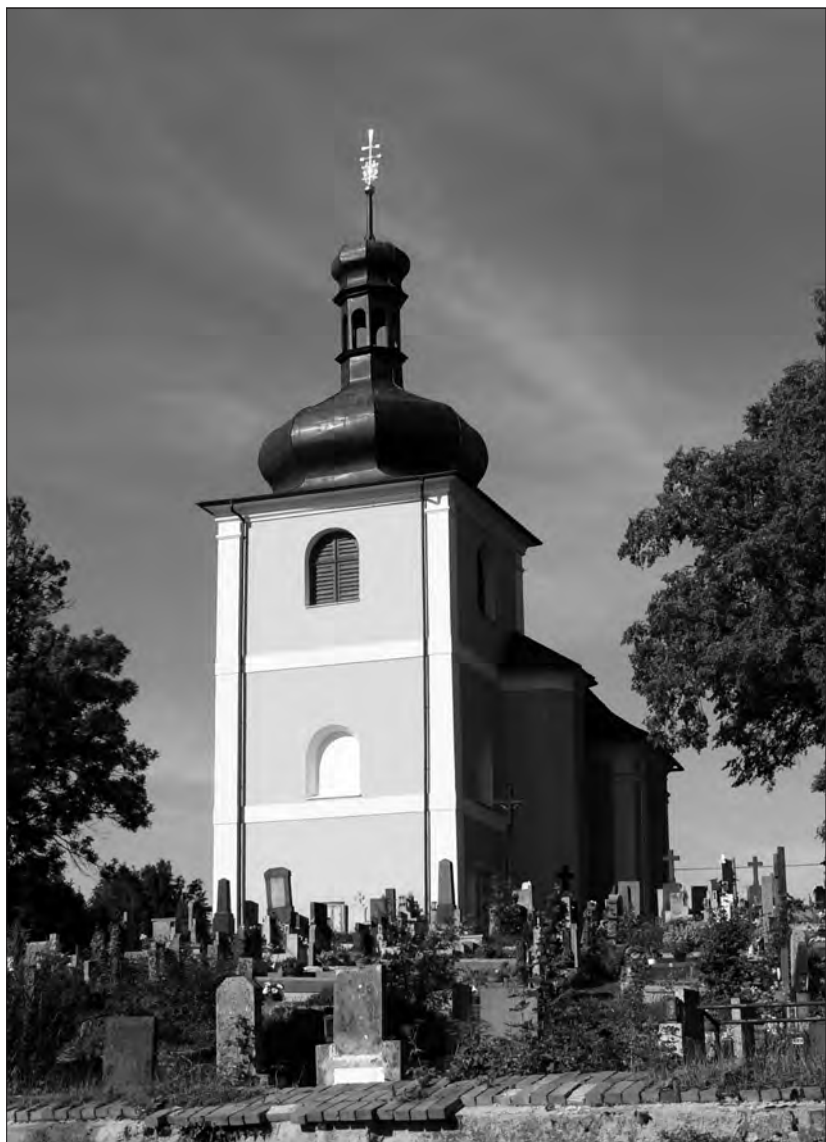
Nejstarší údaj o nich pochází z roku 1325, kdy byly v majetku Petra z Rožmberka. Nejedná se ale o jejich založení, poněvadž v této době zde již existovala vesnice s prosperující železnou hutí.

V roce 1351 vypukla v jižních Čechách válka mezi jednotlivými šlechtickými rody, ve které byla zapojena i šlechta z Rakouska. Císař Karel IV. vyzval obě strany k ukončení bojů. Když se tak nestalo, sám vytáhl s vojskem proti Rožmberkům, obsadil Strašice, dobyl a zničil zde jejich hrady, aby sjednal pořádek. Historikové se domnívají, že se tak stalo proto, že Strašice byly výspou majetku Rožmberků, která byla nejbližší Praze. Mohlo se však také jednat o spor ohledně těžby železných rud a výroby železa, poněvadž víme, že Lucemburkové si dělali určité nároky na těžbu všech kovů. A zdejší železářství v té době již muselo být na vysoké úrovni.

Z roku 1390 se dochoval zápis, kterým král Václav IV. ustanovil na statku Jince, kterému nedbalostí majitelů hrozilo zaniknutí, havířskými mistry Mikuláše z Radnic a Jaklína ze Strašic a udělil jim právo dobývat rudu a vyrábět železo. To znamená, že v Radnicích a Strašicích bylo železářství v té době na velmi dobré úrovni a Mikuláš a Jaklín byli přizváni jako odborníci.

Na počátku 16. století byla strašická železná huť v držení hamerníka, když však získali zbirožské panství Lobkovicové, odkoupil hamr Ladislav z Lobkovic a hospodařil tam ve své vlastní režii. V roce 1591 získali klášter svaté Dobrotivé s hutí zvanou Klášterská. V roce 1594 byl Lobkovicům všechn majetek zkonfiskován a správu převzala Česká dvorská komora.

V roce 1593 přišel do Čech Jindřich Kašpar de Sart. Byl to železářský odborník z Valonska a ve službách Rudolfa II. postavil a uvedl do provozu

Kostel ve Strašicích

v Karlově Huti, nedaleko Králova Dvora, první vysokou pec v Čechách. V roce 1603 zakoupil železnou huť ve Strašicích, kde rovněž postavil vysokou pec, a další pak se svým bratrem Juliusem a hamerníkem Kašparem ve Svaté Dobrotivé. V roce 1617 Jindřich zemřel a obě hutě zakoupila Česká dvorská komora.

S vypuknutím třicetileté války vznikla velká poptávka po litinové munici a železná huť ve Strašicích se stala hlavním zbrojním podnikem. Její výrobou byl tehdy pověřen italský odborník Matyáš Zanetti de Dieu, kterému v roce 1632 vystavil generalissimus Albrecht z Valdštejna patent na opatřování munice pro císařskou armádu a pomohl k pronájmu strašické hutě.

Zanetti však byl nejen železářský odborník, ale také kariérista a prospěchář. Postupně získal nejen řízení vysokých pecí, ale i přilehlých hamrů. K podřízeným i k představeným se choval velmi neurvale, hejtmana Linhartu Korku z Korkyně dokonce zavraždil. Zbirožský hejtman Jan Kolenec z Kolna si často na jeho chování stěžoval České dvorské komoře. V jedné stížnosti přímo uvedl:

„Nežli intent pana Zanetti není tak armádu fedrovati, jak svůj měšec špikovati.“

Přes veškeré stížnosti však zůstal v železárnách komory až do roku 1652 hospodařit jako nájemce, a dokonce se snažil je od komory odkoupit.

Fara v místě bývalé tvrze – kopie obrazu

Melmatěj

August Sedláček ve své knize Hradý, zámky a tvrže Království českého uvádí, že původně byly na Strašicku hradý tři:

1. V místě poblíž strašického kostela stávala původně tvrž a při ní dvůr.
2. Na vrchu Liptovsko stával hrad stejného jména.
3. Mezi Strašicemi a Dobříví stávala tvrž Vimberk, o které se vypráví tato pověst.

Na Vimberku žil rytíř, který měl dvě dcery. Starší dcera byla velmi zlá, hrdá a mstivá. Druhá, mladší dcera byla naopak milá a dobrosrdečná a všichni ji měli rádi, jak rodiče, tak i služebnictvo. S tím se její starší sestra nemohla smířit. Stále přemýšlela a vyhledávala možnosti, jak se jí zbavit. Sluha Matěj, který její pikle sledoval, to ve vhodné chvíli prozradil rytíři. Ten, když se sám přesvědčil o záměrech a přípravách k odstranění mladší a oblíbené dcery, zlou dceru vyhnal z domu a sluhovi slíbil odměnu.

V té době se dole u potoka právě stavěl nový mlýn. Po dokončení této stavby si rytíř zavolal svého sluhu, odvedl jej dolů k potoku a řekl:

„Tento mlýn je tvůj. Mel Matěji!“ Od té doby se mlýn nazýval „Melmatěj“.

Ubíhaly roky, tvrz zanikla, ale mlýn mezi Strašicemi a Dobříví přetrval staletí.

Jednou sem zavítal krajánek. Byl přijat velmi srdečně, ale nemohl počítat s velkým pohoštěním, poněvadž mlynářova rodina žila velmi skromně a bylo na první pohled poznat, že asi nemají zrovna nazbyt. Při řeči se mlynář zmínil, že je v obci bída a někdy sem za celý den ani nikdo nepříjde.

Krajánek, když to vyslechl, tak si umínil, že jim pomůže. Připravil velkou ceduli, na kterou napsal:

„DNES SE MELE ZA PENÍZE, ZÍTRA ZADARMO“.

Pak mlynáři vysvětlil, co tím sleduje, a ceduli pověsil na dobře viditelném místě. Poněvadž věděli, že tento den již určitě nikdo nepříjede, udělali v mlýnici vzorný pořádek a připravili se na příští den.

Hned po rozednění se vesničané hrnuli k mlýnu a samozřejmě jako první místní rychtář. Ve mlýně ho srdečně přivítali a ihned se mlynář s krajánkem pustili do práce. Když domleli, rychtář uznal provedenou práci a kvalitu mouky, poděkoval a chtěl odejít. Byl velmi překvapen, když mu mlynář řekl, kolik má zaplatit. Počal mu vysvětlovat, že na mlýně je cedula, že dnes se mele zadarmo. Mlynář tvrdil, že žádná taková cedula tam není, a rychtář zase, že mu jí půjde ukázat. Když vyšli ven, rychtář vítězoslavně ukazoval na ceduli, ale mlynáře to nevyvedlo z míry. Zůstal klidný a povídá:

„Pane rychtáři. Zde je přece napsáno, že dnes se mele za peníze.“

Chtě nechtě, musel mu rychtář dát za pravdu a požadovanou částku zaplatit. Byla to stejně poměrně nízká cena za tak kvalitní mouku.

Tato zpráva se roznesla po celém kraji a od toho dne se kola v mlýnici nezastavila. Začali pravidelně přijíždět rolníci nejen ze Strašic, ale i zemědělci z Dobříví a také ze vzdálenějších obcí Těně a Hůrky. Poněvadž bylo práce stále mnoho, zůstal zde krajánek trvale a postupem doby přibýli i další pracovníci.

Čas se však nikdy nezastaví. V prostoru kostela zmizel bývalý dvůr beze stopy, v místě, kde stávala tvrz, byla později postavena fara. Z bývalého opevnění je dosud patrný jen bývalý obranný příkop. Z hradu Liptova zůstalo jen jméno kopce, na kterém kdysi tento hrad stával. Z tvrze Vimberk dnes můžeme vidět místo, kde tvrz stávala, a hluboký příkop, který byl kdysi součástí jejího opevnění.

Mlýn Melmatěj byl v provozu až do vypuknutí I. světové války. Zchátralá budova byla v roce 1923 srovnána se zemí. Jméno Melmatěj se však pro zdejší lokalitu používá dosud.

Místo, kde stávala tvrz Vimberk, v pozadí mlýn Melmatěj (z knihy A. Sedláčka)

Stavovské povstání a třicetiletá válka

Na počátku 17. století byla převážná část Podbrdská v majetku protestantských stavů. Roku 1602 koupil komárovské panství od sirotek Pešíkových Jindřich Otta z Losu za 23 000 kop míšenských. Rytíři Ottové z Losu byli železářští podnikatelé z Berounska. V jejich majetku se po určitou dobu nacházela Stará Huť, huť Kdyně a další. Jindřich byl již 61 let starý, byl to člověk vzdělaný, odvážný a statečný, příslušník jednoty bratrské. Aby získal potřebnou sumu peněz, prodal svůj statek v Nižboru.

*Znak Jindřicha Otty
z Losu*

Z této doby se zachovalo jen málo zpráv, ty však svědčí o tom, že zde došlo k určité stabilizaci a hospodářskému vzestupu, hlavně v hutnictví a železářství. Jindřich rozšířil těžbu železné rudy a rumělky, postavil novou vysokou pec, modernizoval výrobu železa a rtuti. V Komárově zřídil školu a špitál. Po smrti evangelického kněze obsadil faru v Mrtníku knězem vyznání českobratrského, přestože všichni obyvatelé farnosti byli až do této doby evangelíky. To mu způsobilo určité nepříjemnosti vyvolané hlavně hořovickým knězem a narušilo dosavadní přátelství s Václavem Pešíkem. Václav a jeho poddaní přestali docházet do kostela v Mrtníku a přiklonili se k Hořovicím.

Předpokládáme, že Otta na Komárově trvale nesídlil. Zabýval se převážně záležitostmi státními a politickými. Byl obhájcem náboženských svobod a podílel se na získání Majestátu Rudolfova. Roku 1617 je uvedeno jeho jméno mezi šlechtici a rytíři, kteří byli vysláni s královskou korunou k Ferdinandovi II.

O rok později se zúčastnil pražské defenestrace. Byl jmenován jedním ze třiceti direktorů a zemských správců. Na sjezdu stavů se přimlouval za zavržení Ferdinanda II. a hlasoval pro zvolení Fridricha Falckého králem. Za jeho vlády byl královským radou, komorníkem, podkomořím královských měst a druhým purkrabím na Karlštejně.

Panství hořovické bylo v majetku pánů z Říčan. Bylo to toho času nejlepší, nejvýnosnější a nejlépe spravované panství na Podbrdsku.

Roku 1596 Hořovice převzal Jan Litvín z Říčan. Byl to vzdělaný humanista evangelického vyznání, zaměřeného na směr kalvínský. Společně s ostatními představiteli protestantských stavů se zúčastnil 21. května 1618 shromáždění v Karlově koleji. O dva dny později při defenestraci, jak praví historik, „místodržícímu Martinicovi pušku na prsa přiložil, ostrými slovy na něj dorážel a při vyhození z okna pomáhal.“ Pracoval v různých komisích, hlasoval pro zvolení Fridricha Falckého za krále a byl jeho horlivým přívržencem.

Panství valdecké vlastnil Václav Pešík, který sídlil na tvrzi v Podluzích. Byl, jako i další z rodu Pešíků, evangelického vyznání. Uzavřel výhodný sňatek s Evou z Říčan, jedinou dcerou svého souseda Jana Litvína, což bylo pro jeho panství velkým přínosem. V době stavovského povstání se jako jeho tchán a ostatní šlechtici z Podbrdsku aktivně zapojil do událostí a zúčastnil se bojů jako příslušník odbojných stavů.

Porážku v bitvě na Bílé hoře a kapitulaci přijal každý z tří šlechticů vlastním způsobem. Postupně se však octli všichni tři mezi odsouzenými.

Jindřich Otta z Losu, kterému bylo již 80 let, byl postaven před hrdelní soud. Při výsleších nepoužíval ani výmluv, ani doprošování, vyjadřoval se stručně a logicky. Všechny jeho výpovědi byly zaměřeny jedním směrem. Vše, co direktori dělal, bylo učiněno na ochranu privilegií království. Tím se nechalo zdůvodnit všechno – vyhození místodržících, kteří porušili Majestát, ustavení vojska na obranu proti plenícímu nepříteli, svržení krále, který nebyl řádně zvolen, ale jen přijat na revers, volba nového krále atd. Když se ho ptali, proč dal z královské pokladny rozprodat stříbro a drahokamy, odpověděl s naprostou samozřejmostí, že tyto předměty byly zakoupeny z peněz zemských, a proto jich také použil v největší nouzi pro ochranu země. Jeho chování popuzovalo vyšetřujícího knížete Lichtensteina a často si na obžalovaného stěžoval do Vídně. Někteří soudci se domnívali, že si z nich dělá legraci.

Byl odsouzen k trestu smrti, měl být sťat a rozčtvrcen. Po vynesení rozsudku prohlásil:

„Nu, milý císaři, utvrdiž trůn svůj naší krví, než jak z toho se budeš zodpovídat v den soudný, to ty zviš. Býval jsem mezi barbary, a takové tyranství jsem neviděl, ani o něm neslyšel, co o nás čteno; aby nás čtvrtili, hlavu jinam, čtvrti jinam vystrčili.“

V soupisech zabaveného majetku bylo uvedeno:

- statek Komárov, k němuž náležel zámek a ves Komárov s dvorem, mlýny, s pivovarem, železnou hutí, doly a rudami;
- zámek Pustý hrádek se dvorem, vsi Mrtníky s kostelem, Osek, Hvozdec a díly Třenice s chalupami havířskými, uhlířskými a pustinami, někdejší vsi Kleštěnice, Sokolovice a Pohoří s příslušenstvím;
- dva domy v Praze na Starém Městě;
- jistina 5 000 kop míšenských;
- ves Praskolesy s kostelem a grunt v Kotopekách, které koupil roku 1620, vráceny děkanství karlštejnskému.

Na rozdíl od Jindřicha se Jan Litvín choval po porážce a kapitulaci stavů velmi sklesle. K soudu se nedostavil a vymlouval se na nemoc, přitom však sháněl vlivné přímluvčí. Tímto způsobem se mu podařilo zachránit si alespoň holý život přesto, že byl v pražské defenestraci i v povstání jedním z nejaktivnějších a byl jedním ze třiceti direktorů. Byl odsouzen ke ztrátě všeho majetku a zbytek svého života žil v ústraní. Není známo, zda po vydání královského dekretu přestoupil na katolickou víru, nebo zda emigroval.

Václav Pešík nebyl vedoucím představitelem stavů. Za svoji účast v odboji byl odsouzen ke konfiskaci jedné třetiny majetku.

Byla mu zabavena:

- jistina 1 000 kop míšenských;
- statek Podluhy, tvrz a ves Podluhy se dvorem, pivovarem, mlýny, železnou hutí, doly s rudami, lesy a jiným příslušenstvím;
- hrad Valdek a ves Lhotka se dvorem, Hrachoviště, Visky a Cheznovice.

Václav se však s osudem nesmířil. Setrval ve své víře, v roce 1628 prodal příbuzně Kateřině Molovcové z Komárova statek v Bezdědicích a odešel za hranice. V roce 1631 se na čas vrátil jako důstojník saské armády. V následujícím roce však s ustupujícím saským vojskem znovu vlast opustil. Pro tyto postoje bylo jeho manželce a dětem odepíráno právo výplaty zbylého podílu ze zkonfiskovaného majetku.

Ke ztrátě poloviny majetku byl odsouzen i rytíř Šebestián Pešík.

Jeho bratr Kryštof v boji s císařským vojskem padl. Petr Pešík z Komárova (Václavův bratranec), se sídlem na Hoštici, byl rovněž mezi odsouzenými a v roce 1631 je uváděn ve velitelské funkci v saské armádě. Z odsouzených šlechticů z Podbrdsku je možno ještě jmenovat Kryštofa a Šebestiána Otty z Losu, Adama Bukovského, Oldřicha z Gerštordfu a další.

Zkonfiskované statky Hořovice, Komárov a Podluhy zakoupila hraběnka Marie Eusebie z Martinic, rozená ze Šternberka, a spojila je v jedno velké panství. V soupisu majetku je pozoruhodný údaj, že při statku Podluhy byla železná huť a doly na rudu.

Poprava na Staroměstském náměstí

době manželka Jana Litvína, která se již v roce 1623 přihlásila ke katolictví, znovu přestoupila na víru evangelickou.

V následujících letech třicetileté války vojska obou válčících stran mnohokrát procházela tímto krajem – škodila jak vojska císařská, tak i vojska, která měla hájit zájmy protestantské šlechty. Obyvatelé prchali do lesů, vojáci drancovali a plenili vše, na co přišli, a při odchodu vesnice vypalovali. V roce 1639 přezimoval v Hořovicích oddíl švédského vojska. Jejich velitel, který měl přezdívkou Stark Hahn, prý měl v oblibě ženy a z nakradených peněz je štědře odměňoval. Až do současnosti se zde po nich dochovala kaplička při silnici do Hvozdece a velmi rozšířené příjmení Štorkán.

Po skončení třicetileté války byla situace na hořovickém panství velmi neutěšená. Počet obyvatel se podstatně snížil, značná část domů byla pobořena nebo vypálena, pole byla zanedbána. Některé usedlosti byly bez majitele, ostatní neměly ani potah, ani dobytek.

Pokud je v dokladech uváděn počet „osedlých“, nelze z toho vyvozovat přímé závěry o tehdejším počtu obyvatel. V soupisech jsou jako osedlí uváděni pouze ti, kteří měli nějaký majetek, a z toho důvodu vůči vrchnosti povinnost naturální nebo peněžní renty, nebo robotní povinnosti. Obyvatelé, kteří neměli nemovitý majetek (např. dřevorubci, uhlíři, horníci, pracovníci hutí a další) a živili se pouze svou prací, neměli žádnou robotní povinnost a v seznamech se nikde neuvádějí. Totéž platí i o dalších zaměstnancích na panství (hajných, služebnictvu, kočích apod.).

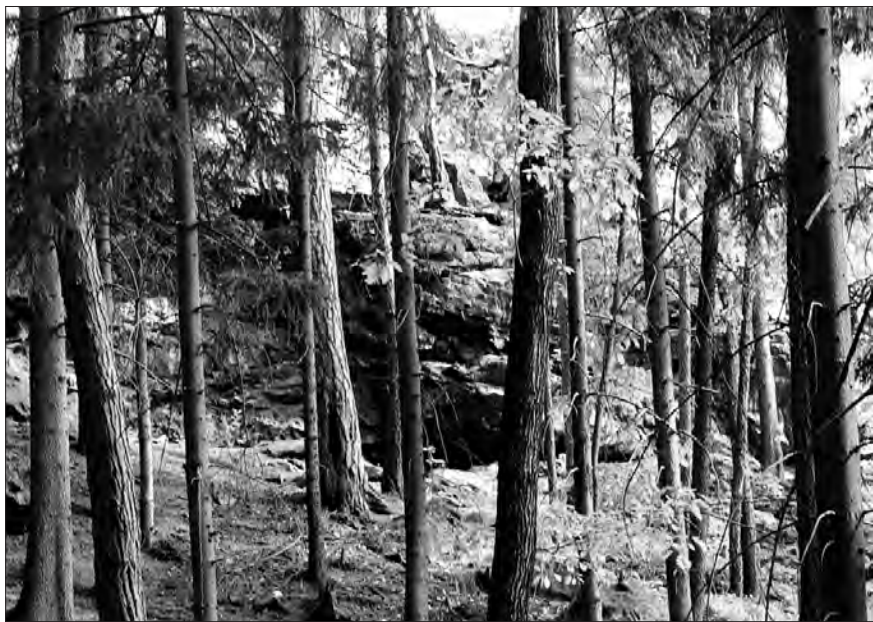
Komárovský zámek, který měl čtyři věže, zůstal po požáru (nebo vypálení) pustý. Ještě roku 1681 jej Bohuslav Balbín uvádí jako zříceninu.

Zatímco na valdeckém panství železářství v průběhu třicetileté války zaniklo, na komárovském panství zůstalo v provozu během války i po ní. Bylo to zásluhou dobré rudy a tehdy moderní technologie výroby, kterou spolu s výstavbou vysoké pece zavedl po roce 1602 Jindřich Otta z Losu.

O poustevnících

Po ukončení třicetileté války se stalo zbojnictví rozšířenou formou loupežnictví, ale také náboženského boje venkovského lidu. To se však netýkalo jenom zdejšího prostoru, poněvadž po vypovězení nekatolických duchovních a zákazu přijímání z kalicha došlo k velké emigraci, a tedy ke změnám demografického složení obyvatelstva.

V době vpádu saského vojska v roce 1631–1632 se emigranti (Václav Pešík) a ostatní bývalí majitelé zkonfiskovaných statků (Jan Litvín z Říčan a hlavně jeho manželka Dorota Říčanská, původem Kaplířová ze Sulevic) počali, za podpory lidového hnutí, znovu ujímat svých statků. Došlo

Prostor, ve kterém žil první z poustevníků

i k obnovení evangelické církevní organizace. To však trvalo velmi krátce. Po odchodu saského vojska došlo k další hromadné emigraci, které se zúčastnili hlavně pracovníci z dolů a hutí, kteří nebyli závislí na zemědělské půdě. Po moru v roce 1680 zůstal zdejší kraj téměř vylištěn.

Na konci 17. století žili v okolí Hořovic dva poustevníci. Nevím, zda tu byli již v době moru, nebo zda sem přišli až v době kolonizace, kterou zaváděl po roce 1690 Jan František, hrabě z Vrbna. První se zdržoval někde v prostoru kolem mrtnické skály. Byl velmi plachý a jen výjimečně se někomu podařilo ho zahlédnout. Zdejší osadníci se ho však báli, poněvadž se o něm tvrdilo, že je ve spojení s čertem. Cesta okolo skály byla dosti frekventovaná, poněvadž sloužila jako spojení do Jinec a navazovala i na cestu od kláštera sv. Dobrotivé do Příbrami. Současně se po ní přivážela železná ruda z Dědovy hory a dřevěné uhlí z Baštin. Pěší však chodili pěšinou po levé straně potoka, právě z obav před poustevníkem. S ním se však ve skutečnosti nikdy nesetkali, nebo jen zahlédli, jak prchá někam do úkrytu. Říkalo se o něm, že vůbec neumí mluvit, ale pouze vyrazí nesrozumitelné skřeky.

Jediný člověk, před kterým neutíkal, byl zdejší kostelník, který mu vždy v neděli a v církevní svátky, z příkazu zdejšího kněze, nosil z fary jídlo. Ani k němu se však nepřiblížil, vždy ho zpovzdálí pozoroval a teprve po jeho odchodu si pro jídlo zašel. Kostelník o něm tvrdil, že to mohl být nějaký zběhlý voják, poněvadž zbytky oděvu, který měl na sobě, mu připomínaly pozůstatky nějaké uniformy. Možná to ani nebyl Čech, poněvadž v této době probíhaly války i drobná vojenská střetnutí s Turky, kteří pronikali až na Moravu a v roce 1683 obléhali Vídeň.

Druhý poustevník byl ubytován někde v lese za farou. Pro zdejší obyvatele byl velmi prospěšný. Znal léčivé byliny, sbíral je a sušil, uměl

předpovídat počasí a vyráběl různé doplňky k zemědělskému nářadí, jako kosišťata, hrábě, násady na sekery a motyky. Byl to ten, kdo pověděl učiteli o zázračnosti vody ze zdejší studánky. K farnosti patřilo tehdy hodně zemědělské půdy a bylo zde zaměstnáno trvale i sezonně dosti pracovníků. S nimi byl v běžném styku a jejich prostřednictvím i s ostatními obyvateli farnosti. Setkával se i s místním knězem, ale o náboženství se nikdy nebavil a do kostela nikdy nevstročil. Byl asi přívržencem jiného vyznání, které však uchovával pouze ve svém nitru.

Jsem přesvědčen, že právě po něm zůstalo v našem okolí mnoho pranostik, týkajících se počasí, a mnoho starodávných návodů na předcházení a léčení chorob.

Prostor, kde se zdržoval druhý poustevník

Panství Hořovické a zámek v Hořovicích v době Vrbnů

Na počátku 17. století byla převážná část Podbrdská v majetku protestantských stavů. Po prohrané bitvě na Bílé hoře zakoupila Marie Eusebie Martinicová, rozená ze Šternberka, v roce 1623 zkonfiskované statky Hořovice, Komárov a později i panství valdecké (podlužské) a spojila je v jedno velké panství řízené z Hořovic, které v roce 1626 postoupila svému manželu Jaroslavu Bořitovi z Martinic. Ten je nechal obratem převést na svého syna Jiříka Adama, který se později stal vladařem celého rodu Martiniců. Po jeho smrti v roce 1651 převzal hořovické panství jeho mladší bratr Bernard Ignác, který měl dvě dcery, Máří Elišku a Terezii Františku.

Máří Eliška se v roce 1657 provdala za vrbenského hraběte Jana Františka. Po její smrti si manžel Jan František vzal, jako druhou manželku, její sestru Terezii Františku, která měla hořovické panství jako svoje věno, a v roce 1685 spolu přesídlili do Hořovic. V této době se však hořovický (starý) zámek nezdál být důstojným sídlem panského stavu a Jan František se rozhodl, že v jeho blízkosti nechá postavit nový, reprezentativní zámek. Za tím účelem mu v roce 1690 Tereza Františka postoupila celé hořovické panství a výstavba nového zámku byla zahájena.

V knize Otomara Dvořáka *Tajemná tvář krajiny* se sice můžeme dočíst: „...jako kdysi hrabě Eugen z Vrbna, když vyženil zámek v Hořovicích...“, ve skutečnosti ale panství hořovické vyženil a nový zámek nechal postavit jeho prapraděda Jan František, hrabě z Vrbna, a uvedený Eugen ho po svých předcích převzal jako potomek v páté generaci. (Manželka Eugena z Vrbna se jmenovala Flora a byla sestřenicí knížete Metternicha.)

Stavba tohoto reprezentačního zámku však vysoko překročila finanční možnosti Jana Františka. Panství bylo zadluženo. Po jeho smrti v roce 1706

převzal rozestavěný zámek jeho nejmladší syn Norbert František a v roce 1734 jeho vnuk Eugen Václav.

Vrbnové posílili počet obyvatelstva vnitřní a podle některých pramenů i zahraniční kolonizací, obnovili dolování rud a výrobu železa, kterou rozšířili o další řemesla spojená se železářstvím, jako výrobu plechu, drátu, hřebíků, cvočků, svícnů, zámků a žehliček. V seznamu z roku 1709 se uvádí pět hutí – Hořejší, Samuelská, Šimkovská, Kunrátská, Lázeňská. Dohromady zpracovávaly ročně 5 000 centů surového železa. V polovině 18. století již bylo panství na dobré úrovni. Tehdejší majitel hrabě Eugen Václav si ho nechal vyměřit zemským geometrem Janem Aloisem Kolbem. Na mapě jsou zakresleny na vodní strouze poblíž soutoku Červeného a Jalového potoka tři vysoké pece a dále po proudu směrem k Hořovicím sedm hamrů. V této době byla vybudována nová plechárna, kde se kromě černého plechu vyráběl i plech bílý (pocínovaný), a byla zavedena výroba lžic. Bylo zdokonaleno polní a lesní hospodářství a byl zaveden určitý vodní řád. Zakládaly se nové doly a usilovně se pátralo po výskytu rud cínových a stříbrných. Kolem roku 1755 byl odkryt ve Štilci důl na kamenné (černé) uhlí. Pokusy s jeho využitím při výrobě a zpracování železa byly neúspěšné, ale tohoto uhlí

Starý zámek v Hořovicích

se již intenzivně využívalo při vaření piva a k pálení cihel. Z této doby se dochovaly památky dokladující i odlévání uměleckých předmětů, hlavně svícňů, které byly povrchově upravovány (pocínováním).

Zvláštní pozornost mezi příslušníky rodiny Vrbnů si zaslouží hrabě Rudolf z Vrbna, kterého současná i pozdější doba hodnotí z hlediska sociálního, technického i národnostního kladně. Narodil se roku 1761. Studoval práva a filosofii ve Vídni, pak nastoupil do praxe v hornické akademii v Banské Štiavnici. Zde pracoval jako ostatní dělníci a prošel všechna oddělení. Měl velkou sílu, kterou ve společnosti svých spolupracovníků prokazoval různými siláckými kousky. Kromě odborných a praktických znalostí v oboru hutnictví měl také velké znalosti mineralogie. Zdejší železářny převzal do správy roku 1785. Za svého společníka si zvolil Václava Rosenbauma, kterého poznal v Banské Štiavnici. Rosenbaum byl synem jáchymovského horníka, a nejenže výborně ovládal důlní obor, ale měl rovněž dobré znalosti hutnictví.

Oba se vzájemně velmi dobře doplňovali. Jako první úkol, u něhož předpokládali okamžitý efekt, si stanovili zvýšení výroby železa a snížení spotřeby paliva. Zvolili i správný postup. Nejdříve prošli všechny doly a těžní jámy, nechali si předložit vzorky rud a provedli rozbor jakosti vzorků z jednotlivých jam. Připravili si pokusné směsi pro jednotlivé vsázky a podle zásady „besser probieren als spekulieren“ zahájili pokusné tavby. Sami převzali řízení práce a po dobu celého týdne se u pecí střídali ve 12hodinových směnách. Ukázalo se, že vhodným namícháním rud se za pomoci přísad nechá při stejné spotřebě paliva vytavit až dvojnásobné množství železa.

Podobným způsobem postupovali i v hamrech a kovárnách. Vrbna neváhal obléci si koženou zástěru a třeba celý den učil kováře správnému kování. Vyzkoušel všechny, tehdy známé, zkujňovací metody a brzy poznal, že zdejší rudy, ve srovnání s jinými, nejsou vhodné pro výrobu kujného železa, ale proti tomu se výborně hodí k výrobě litinového zboží. Toto zjištění bylo podporováno i zájmem ekonomickým. V této době nemělo kujné železo

dobrý odbyt, ale hotové výrobky ze železa, plechu, drátu a hlavně odlitky byly mnohem prodejnější.

Po převzetí celého panství roku 1789 přestavěl dosavadní vysoké pece – Hořejší, Prostřední a Terezií, postavil modelářskou a cizelérskou dílnu, slévárnu a mechanickou dílnu. Zahájil výstavbu čtvrté vysoké pece, zavedl formování do písku a pokusil se nahradit dřevěné uhlí koksem. Kromě dosavadních, dosud pracujících hamrů se objevují další – Za skálou, Červený, Komárovský, Nový, Vosecký, Mlýnský.

Hrabě Rudolf přesto, že byl šlechtic a žil v době, kdy v Čechách ještě přežívaly prvky feudalismu, byl typem moderního kapitalistického podnikatele. Železářny byly jeho pýchou a láskou. Profesor Gerstner jej nazývá „největším horníkem a hutníkem své doby“, profesor Hanuš mu přikládá velký podíl na našem národní obrození, dr. Beck píše, že založil „vysokou školu slévárenství“. Byl jmenován čestným prezidentem České společnosti nauk.

I dnes je nutné mu přiznat zásluhy o rozvoj železářství, vysoké odborné znalosti a na tehdejší dobu neobvyklý přístup k práci a k dělníkům. Uměl si vybrat spolupracovníky, u jednotlivých pracovníků objevovat schopnosti, případně skrytý talent, a dát jim možnosti a prostor k jejich využití. Uměl strhnout osobním příkladem.

Hlavní pozornost věnoval racionalizaci výroby a hledání nových výrobních metod. Rozšiřuje výrobu uměleckých předmětů, plastik, ozdob a unikátních šperků ze šedé litiny. Tyto odlitky zdobily nejen šlechtické paláce, ale i záपěstí a hrdla šlechtičen jako módní výstřelky tehdejší doby.

Roku 1804 zakoupil od Vratislava z Mitrovic majorátní panství Jince a Bezdědice a dal příkaz postavit u řeky Litavky novou vysokou pec, spojenou se slévárnou. Sloužila hlavně k odlévání litinových ozdobných kamen. Tato vysoká pec, nazvaná Barbora, stojí dosud v areálu bývalé pily.

V roce 1813 byla vybudována v Tihavě první válcovna plechu v Rakousku, kde se používalo kamenného uhlí na ohřev plechu. V roce 1824 byly vysoké pece v Komárově vybaveny vysokopecním dmychadlem. O 5 let později byla v Komárově zřízena „vzorkovna“ – železářské muzeum.

Podle knihy Topografie Berounského kraje byly v komárovských železárnách v roce 1828 čtyři vysoké pece a 22 kujníren a pracovalo zde přes 1 000 pracovníků. V tomto roce se vytěžilo v šesti dolech 193 000 vídeňských centů železné rudy a vyrobilo se na 40 000 vídeňských centů surového železa.

Rudolf byl v mládí osobním přítelem korunního prince Františka a jejich přátelství trvalo i v době, kdy se stal František císařem. Císař František I. navštívil hořovické panství dvakrát. Bylo to 4. června 1810 a 15. června 1820. Obě jeho návštěvy byly spojeny s prohlídkou komárovských železáren a v obou případech byla hraběti a pracovníkům železáren vyslovena nejvyšší pochvala a uznání. V době napoleonských válek se Rudolf zdržoval většinou ve Vídni a zastával vysoké státní a politické funkce. V roce 1815 po porážce napoleonských vojsk doprovází císaře při mírových jednáních v Paříži a roku 1822 doprovází císařské manžele na sněm spojeneckých mocností do Verony. Zde onemocněl a v roce 1823 ve Vídni zemřel.

Nový zámek v Hořovicích

Ještě několik let po jeho smrti se pokračovalo ve směru, který zavedl, a veškerá činnost byla dobře a odborně řízena Václavem Rosenbaumem a dalšími pracovníky, kterým byly svěřeny řídicí funkce. Svoje vědomosti a schopnosti aktivně uplatňovali i zdejší pracovníci, kterým Rudolf ze svých prostředků umožnil získat ve světě teoretické i praktické zkušenosti i vzdělání (např. Dominik Zafouk). Odlitky z komárovských železáren měly v té době výborné jméno a na výstavě v Praze roku 1829 byly vyznamenány velkou zlatou medailí. Již v této době však docházelo ke sporům mezi správou železáren a lesní správou představovanou lesmistrem Tomášem Fingerem. Aby bylo zastaveno „rabování lesů“, stanovil v 30. letech hrabě Eugen, že výroba železáren nesmí přesáhnout maximální výši 15 600 vídeňských centů tyčového železa.

Hrabě Eugen z Vrbna zahynul roku 1848 při revolučních bouřích ve Vídni. Ondříček podle vyprávění tehdy ještě žijících svědků uvádí, že Vrbna zapůjčil svůj osobní kočár knížeti Metternichovi. Revolucionáři nechali kočár volně projet, poněvadž se domnívali, že v něm jede Vrbna, proti němuž neměli žádné výhrady. Když však zjistili, že šlo o podvod, při kterém se podařilo uprchnout jejich úhlavnímu nepříteli, byl Vrbna zavražděn.

Po jeho smrti připadlo panství jeho synu Dominikovi. Dominik byl aktivním plukovníkem c. k. armády a o železářny ani o svoje panství neměl žádný zájem. Roku 1852 je prodal hesenskému kurfiřtu Bedřichu Vilémovi I.

Tím skončilo panství rodu Vrbnů na panství hořovickém.

Černý rytíř

Martinicové sice vlastnili spojené panství hořovické, ke kterému nově náležel také Komárov a Podluhy, sídlili ale na Smečně, a hořovické panství bylo proto spravováno prostřednictvím plnomocníků. Z nich nejvýznamnější byl Jakub Veltrubský.

Veltrubský byl jako správce panství skutečně vynikající. Byl iniciativní, svědomitý a důsledný, vůči podřízeným nekompromisní a vůči poddaným bezohledný. Za svoje zásluhy byl v roce 1637 dokonce povýšen

do šlechtického stavu s přídomkem z Veltrub. Provedl rekatolizaci a reorganizaci spojeného regionu. Usedlosti, které v důsledku emigrace zůstaly bez majitelů, slučoval a vytvářel z nich nové dvory, stávající dvory rozšiřoval.

S tím souviselo i zvyšování robotních povinností. Zbídačené a zdecimované obyvatelstvo projevovalo jen pasivní odpor nebo zachovávalo pasivní rezistenci, poněvadž veškeré odbojeschopné složky obyvatelstva odešly hromadně do emigrace.

Velmi známý doklad z této doby je jeho Urbarium panství hořovického. Zde je podrobný popis jednotlivých obcí, jména jejich osadníků, hodnota jejich usedlostí, výměra pozemků, dávky a robotní povinnosti. Jedna část Urbaria začínající slovy: „*Při statku Komárovském jsou huti železné...*“ popisuje nejen zdejší železářny, ale i přesnou a podrobnou technologii výroby železa.

Kromě péče o šlechtický majetek se však snažil o získání majetku osobního. Prostřednictvím nucených výkupů, výměn a záborů si budoval vlastní hospodářství, tzv. regentská pole. Tak připravil o poslední kousek pole i jednu vdovu se třemi sirotky. Žena však byla kurážná a řekla mu přímo do očí: „Připravil jste nás o poslední kousek pozemku. Já Vám v tom nemohu zabránit, ale pamatujte si, že ani po smrti nedosáhnete pokoje!“

Postupem doby Jakuba i jeho přátelé štěstí opustilo a po neustálých stížnostech na jeho hrubost a chamtivost jej Bernard Ignác z Martinic zbavil funkce správce panství. Zbytek života prožil samotářsky a v zapomenutí. Na sklonku jeho života mu pro veliké množství hříchů zpověď trvala tak dlouho, že mu kněz již nestačil dát rozhřešení.

Od této doby jezdil pravidelně od půlnoci do jedné hodiny v prostoru mezi Hořovicemi a Zálužím černý rytíř na černém koni. Zatoulal-li se někdo v tuto dobu do uvedených míst, přiletěl tryskem k němu, seskočil z koně, pronásledoval prchajícího a vytřeštěného pocestného a zoufalým hlasem

Starý zámek v Hořovicích (z knihy A. Sedláčka)

za ním křičel nesrozumitelná slova. Poněvadž takto postižených bylo více, roznesla se pověst po celém kraji a od té doby si nikdo nedovolil po setmění po cestě mezi Hořovicemi a Zálužím projít. Bylo-li to bezpodmínečně nutné, chodilo a jezdilo se oklikou přes Osek nebo přes Tlustici. To trvalo plných tři sta let.

Teprve v druhé polovině 19. století šel jeden cvočkařský tovaryš z Hořovic do Újezda. Byl silně pod vlivem alkoholu a nechtělo se mu zbytečně si cestu prodlužovat. Rozhodl se tedy, že půjde nejkratší cestou, přes Záluží. Asi v polovině cesty najednou zaslechl dusot koně a před ním se náhle objevil černý rytíř. Opilec však neutíkal. Zastavil se a čekal, co se bude dít. Rytíř seskočil z koně, zastoupil mu cestu a přímo proti němu, jak se říká z očí do očí, začal zoufale křičet: „Per omnia saecula saeculorum!“ Opilec mu klidně odpověděl: „Amen!“ a snažil se jej obejít a pokračovat v cestě. Zoufalý výraz rytířova obličeje se rázem změnil a již klidným hlasem řekl:

„Děkuji Vám, milý člověče! Mockrát Vám děkuji!“ A náhle i s koněm zmizeli, jako kdyby se do země propadli.

Od té doby je cesta z Hořovic do Záluží bezpečná. Když tam dnes v noci půjdete, možná že tam potkáte nějakého opilce, ale černého rytíře již určitě ne.

Zemský škůdce Jiří Kopidlinský

Erb rytířů z Kopidlna

Po smrti krále Jiřího z Poděbrad v roce 1471 zvolil sněm v Kutné Hoře novým českým králem patnáctiletého syna polského krále Kazimíra Vladislava Jagellonského, a to proti vůli panské jednoty, která stále uznávala za krále Matyáše Korvína, v jehož družině byl mimo jiné i Jan Pešík. V roce 1479 se oba panovníci sešli v Olomouci a uzavřeli dohodu o rozdělení království na dvě části – Vladislav byl králem v Čechách, Matyáš v sousedních zemích. Na základě této dohody byl Vladislav přijat za českého krále i příslušníky panské jednoty. Po smrti Matyáše v roce 1490 byl Vladislav zvolen i králem uherským a přemístil svoje sídlo do Budapešti.

Král Vladislav byl mírné povahy, ve své družině měl hodně mladých šlechticů a při sporech stál obvykle na jejich straně. Vydal zákon o navrácení zběhlých poddaných či zákon o zemském zřízení, který však města nikdy neuznala a proti šlechtě vytvořila bratrskou jednotu. Za to dostal posměšný název „král Dobře“. Při přesídlení do Budína odešlo s ním i mnoho českých šlechticů. Jedním z nich byl i Jiří Kopidlinský.

Vodní tvrz Kopidlno se nacházela mezi Poděbrady a Jičínem. Od svého mládí na ní žili ve vzájemné shodě tři bratři – Jan, Jiří a Zikmund. Poněvadž panství mělo připadnout nejstaršímu, tedy Janovi, prostřední bratr využil příležitosti a nastoupil do služby krále Vladislava II. do Budína.

V roce 1506 se konal v Praze velký trh a očekávalo se velké množství návštěvníků. Za účelem kázně a hladkého průběhu vyhlásila radnice po dobu jeho trvání období míru. To znamenalo zákaz všech výtržností, hádek a rvaček. Účastnit se trhu chtěl i Jan Kopidlinský, a tak se rozhodl zajet do Prahy. Zastavil se v krčmě na Staroměstském náměstí a přisedl ke stolu, kde již seděl jeden host, kterým byl Cukr z Tamfeldu. Vzájemně se představili. Při vyslovení přídomku „z Kopidlna“ se protisedící ihned přiznal, že zná Jiřího z Kopidlna, který se v současné době nachází v Budínu, a začal ho hanit a špinit. Při tom začal zesměšňovat celý tento rod a pak i krále. Jan se svého bratra zastával a při tom došlo k prudké hádce, při níž Cukr tasil meč a chtěl se na Jana vrhnout. Ten rovněž vytáhl svůj kord a došlo k bitvě, při níž Jan svého odpůrce probodnul. Při vzniklé vřavě přiběhla stráž, která Jana zatkla a odvedla na radnici. Zde ihned zasedl městský soud. Jan neustále zdůrazňoval, že městský soud není kompetentní v rozhodování sporu mezi šlechtici. Přivolaní svědkové zdůrazňovali, že Cukr tasil meč jako první. Tyto připomínky a tato svědectví soud vůbec nebral v úvahu a za porušení zařízení o míru odsoudil Jana k trestu smrti. Rozsudek byl ihned vykonán.

V této době měl Jiří v Budínu ošklivé sny, které v něm vytvořily obavy, že se doma něco přihodilo. Rozhodl se k návratu. Cesta mu trvala osm dnů a do Kopidlna přijel právě v den pohřbu svého bratra. Když vyslechl, co se v Praze přihodilo, nad rakví složil přísahu, že za zhanobení a smrt svého bratra se Pražanům pomstí. K přísaze proti krutým a pánovitým Pražanům se připojili i ostatní na pohřbu přítomní šlechtici. Tak vznikla z několika

Městský znak Cerhovic

mladých rytířů záškodnická skupina a z hodného, mladého a statečného hoča jejich vůdce.

Jako první byla přepadena skupina kupců, která se vracela do Prahy z Kladska. Pak další, která se vracela z Lužice. To však nestačilo. Přemístili se blíže ku Praze a nikdo z těch, kteří do Prahy přijížděli nebo z ní odjížděli, si nemohl být jist, že nepadne do rukou Kopidlinského a jeho společníků.

Právě se měla vracet velká výprava obchodníků z Norimberku, která byla zajištěna bezpečnostní jednotkou městských žoldnéřů. K jejich přepadení došlo v prostoru mezi Kařezem a Cerhovicemi a výsledek byl i přes ozbrojený doprovod strašlivý. Ten, kdo u sebe neměl žádnou zbraň, byl nejen připraven o svůj majetek, ale bylo mu také useknuto ucho. Kdo měl u sebe zbraň, kterou však v danou chvíli nepoužil, byla mu pro výstrahu useknuta pravá ruka, aby ji více nikdy nemohl použít. Ten, který zbraň použil nebo se nějakým způsobem bránil, byl bez milosti usmrčen. Těm, kteří byli se zbraní chyceni při útěku, byla useknuta noha.

Toto přepadení a krutost vůči přepadeným vyvolala strach v celém království a hněv vůči Kopidlinskému vyústil ve stížnost, kterou Pražané

Místo přepadu (současný stav)

podali až ke králi do Pešti. Stížnost však nebyla zaměřena jen proti Jiřímu, ale Pražané poukazovali na to, že ve skupině jeho přívrženců je celá řada nižších šlechticů a místní zemani že zbojníky ukrývají, jejich přepadávání podporují nebo se jich sami zúčastňují a podílejí se na kořisti. Na pokyn krále zasedl nejvyšší zemský soud. Ten potvrdil, že městský soud není oprávněn soudit, odsoudit a popravit šlechtice, čímž překročil svoje pravomoci. Současně však poukázal na to, že záležitost se měla řešit od počátku u nejvyššího zemského soudu, nikoliv krvavou mstou vůči měšťanům. Pražané se Jiřímu omluvili, on omluvu přijal, rozhodl se zastavit nepřátelství a odjet zpět do Budína. Výsledek tedy znamenal: „Co jsme si, to jsme si...“

Při odjezdu z Prahy byl však Jiří zastaven svými bývalými spolubojovníky, kteří ho přemluvili, aby své rozhodnutí odvolal, a mohli tak společně pokračovat ve zbojnické činnosti. Teprve pak byl vyhlášen jako zemský škůdce, jehož řádění je nutné zastavit zbraněmi. Na jeho likvidaci bylo vysláno vojsko českých stavů, posílené skupinami žoldnéřů vyslaných jednotlivými městy. Ti dobyli a vypálili Kopidlno a pokračovali v dobývání a vypalování dalších hradů a tvrzí. Na hradě Hornštejn byla skupina zbojníků obklíčena. Když viděl Jiří Kopidlnský marnost obrany hradu, vydal rozkaz bránu otevřít a spolu s několika spolubojovníky vyrazil proti nepříteli.

V této nerovné bitvě padl.

O podbrdských uhlířích

Turisté i houbaři v brdských lesích často přicházejí k místům, kde je terén v kruhovém tvaru o cca 10 m v průměru upraven do absolutní roviny, a to i tehdy, nachází-li se toto místo ve svahu. Jsou to pozůstatky po milířích, v nichž se vyrábělo dřevěné uhlí.

Uhlířství je jedno z nejstarších řemesel a bylo známo již ve starověku. Dřevěné uhlí se používalo v různých výrobních odvětvích, ale nejčastěji bývá spojováno s výrobou kovů, poněvadž při topení dřevem nebylo v peci dosahováno tavicí teploty, ale při topení dřevěným uhlím ano.

Uhlíři nebyli zaměstnanci ani lesní správy, ani hutí. Pracovali do určité míry ve vlastní režii, ve skupinách pěti až osmi lidí. Od lesní správy dostávali přiděly dříví, ze kterého měli podle určité normy odvést příslušné množství dřevěného uhlí, které od nich bylo vykupováno. Když se jim nepodařilo příslušné množství vyrobit, museli rozdíl vyrobeného uhlí a přijatého dřeva zaplatit (tak zvané propalné). Při tom docházelo k častým sporům mezi skupinami uhlířů a zaměstnanci lesní správy o množství i o kvalitě dřeva.

Daniel Fridrich Simalnides, který poměry na Podbrdsku velmi dobře znal, ve svém spise Kratičké sepsání o huti železné z roku 1647 velmi chválí odbornost a řemeslnou zručnost uhlířů, ale současně je podezřívá, že uhlí tajně prodávají kovářům a jiným řemeslníkům. Snad ještě hůře hodnotí situaci hejtman zbirožského panství Kolenec, který v roce 1638 královské komoře mimo jiné píše:

„Sedláci, kteří forují, všichni jsou v příbuznosti, otec je uhlířem, syn vozičem, tak strejc, ujec, švagr, jeden v nedoměření, druhému v připsání nápomocen jest, takže mnohokrát žádnou fůru nevykonav, bude mít na vrubě tři z přiznání kůlmistra, jim rovného zloděje.“

Zdá se, že již tehdy poměry v uhlířství a železářství nebyly zcela ideální. Je však třeba mít na zřeteli, že Kolenec i Simalnides líčí poměry ze svého hlediska.

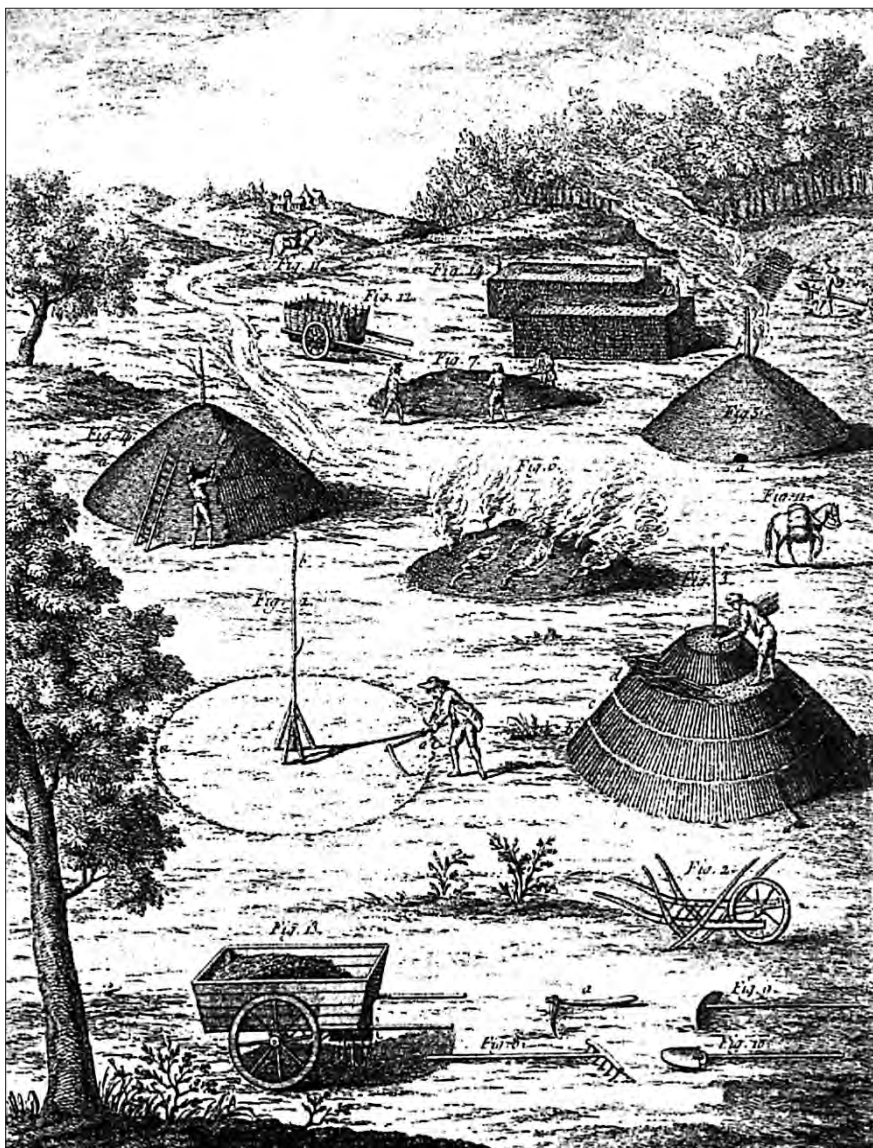

Pracovní postup uhlířů byl následující:

V místech, kde se provádělo kácení stromů, si uhlíři vyhlédli vhodný prostor. Milíře bývaly stavěny ve shlucích po čtyřech až šesti. Pro jejich stavbu se upravil terén do kruhovitého tvaru o průměru cca 5 sáhů, to je asi 10 metrů, a země se na tomto místě udusala. Do středu tohoto kruhu postavili kůl (tzv. „krále“), který ve spodní části obložili suchým chvojím. Potom rozložili na zem po celé ploše kruhového tvaru nejsilnější polena, mezi nimiž ponechali z jedné strany otvor. Tomu říkali podlaha. Svislý kůl pak počali obkládat v další vrstvě poleny na stojato, stále do kruhu, až zaplnili celý prostor. Pak pokračovali druhým a třetím patrem. Milíře bývaly vysoké 2,5 až 3 m. Celý milíř pak pokryli drny a utěsnili. Po vytažení svislého kůlu vznikl otvor, tzv. komín.

Když byl milíř takto připraven, zapálili chvojí v jeho středu bočním otvorem pomocí dlouhé tyče na konci polepené smolou. Od chroští počala hořet i vnitřní polena. Když bylo uvnitř dosaženo potřebné teploty – uhlíři to poznali podle barvy kouře – byly všechny otvory ucpány drny a hoření pokračovalo bez přístupu vzduchu. Uvedený proces trval jeden až tři týdny, podle velikosti milíře, druhu a jakosti dřeva, ročního období a povětrnostních podmínek. Milíře musely být neustále střeženy a vzniklé průduchy ihned ucpány. Za suchého počasí bylo třeba drny polévat, proto bývalo v lesích budováno tolik studánek, z nichž některé se dochovaly až do současnosti.

Po vychladnutí se zemina z drnů opatrně odstranila, uhlí se odebíralo a třídilo podle druhu dřeva. Uhlí ze dřeva dubového a bukového se používalo ve vysokých pecích, uhlí smrkové a jedlové v hamrech a k jiným účelům. Na některých místech je dosud patrné, že popel resp. mour je uložen v několika vrstvách. Svědčí to o tom, že se další generace uhlířů po sto až

Pracoviště uhlířů s ukázkou postupu prací

sto dvaceti letech vraceli na místa dříve upravená. Potřebné dřevo si uhlíři přiváželi sami, uhlí se odváželo ve speciálních koňských povozech zvaných koše. Spotřeba uhlí, a tedy i dřeva byla ohromná. Počítalo se, že jeden koš (povoz) je potřeba k výrobě 35 kg kujného železa.

Uhlíři byli neustále zadluženi a žili prakticky stále ze záloh. Někdy požadovali zálohu i na dosud nezapočatou práci. Doma mívali početné rodiny, ale oni sami většinu dní a nocí trávili v lesích. Jejich jídelníček byl velmi prostý: mléko, sýr, černý chléb, česnečka, uhlířina, houby a čaj z bylin. Je možné, že právě uhlířina je typickým jídlem Podbrdsku, i když byla známá i jinde. Poměrně velkou část prostředků odčerpávaly výdaje za tabák. Kouření bylo s jejich profesí úzce spojeno a bylo snad i jejich životní nutností, poněvadž večery v lesích bývaly dlouhé a komáři dotěrní.

Žili v přírodě, přírodě rozuměli a přírodu milovali. Nejen jejich vědomosti a řemeslná dovednost, ale i zvyky a obyčeje se přenášely z generace na generaci. V mnoha případech právě jim vděčíme za to, že se dochovalo mnoho pověstí, bájí a vyprávění různých příběhů, které však v tomto století rychle mizí, poněvadž se staly pro naši generaci nezajímavé.

Kubáci

Brdské lesy byly v minulosti vždy plné zvěře, ale také plné pytláků. Někteří si jen občasným ulovením zajíčka vylepšovali svůj rodinný jídelníček, jiní provozovali pytláctví z náruživosti. Byli i takoví, kteří pytláčili profesionálně. Ti se někdy sdružovali do skupin a představovali velké nebezpečí pro hajné a lesní personál. Nejznámější a nejobávanější z nich byli v první polovině 19. století „Kubáci“.

Otec Kubáků žil se svojí ženou a třemi hochy v Jincích v malé chaloupce u lesa. K domku patřil palouk, ve chlívku měli kozu a několik slepic, jak to tehdy bývalo na vesnici zvykem. Otec sice nikde nepracoval, ale rodina netrpěla nedostatkem. Les poskytoval všechno, co bylo potřeba k živobytí, a hlavním jeho zaměstnáním bylo pytláctví.

V Jincích a okolí se povídalo, že napoleonská vojska při svém ústupu ukryla část uloupené kořisti na Plešivci. Kubáci prý o tomto místě vědí, ale vykopání pokladu odkládají až na příhodnější dobu.

Když hoši dorůstali, vyučili se v tátově „řemeslu“. K nim se postupně přidávali další běženci a bezdomovci. Tak vznikla deseti- až dvanáctičlenná tlupa. Pytláctví již samozřejmě nestačilo k obživě, a tak svoji činnost rozšířili o krádeže a loupežnictví. Předmětem jejich zájmu bylo všechno, co se nechalo ukrást. Je o nich známo i to, že se pokoušeli vyloupit rodinnou hrobku hrabat z Vrbna na hořovickém hřbitově. Hlavně se však soustřeďovali na krádeže dobytka. Doma se již samozřejmě nezdržovali, alespoň ne stabilně, a hlavní skrýše měli v opuštěných štolách po dolování železné rudy na úpatí Plešivce. V Jincích se vypráví, že v místě svého bydliště, tedy v Jincích a bezprostředním okolí, nikdy nekradli. Největší škody prý páchali na Hostomicku. Předmětem jejich zájmu však bylo celé Podbrdsko. Svoje stanoviště často měnili a byli stejně obávanými na Dobříšsku, Rokycansku i Rožmitálsku.

V této době byla na Podbrdsku v provozu celá řada železných hutí. K tavbě železa byla potřeba velkého množství dřevěného uhlí, a proto značná část zdejších obyvatel pracovala v lesích jako uhlíři. Jedna ze skupin pálila uhlí v polesí na Baštinách. Jejím členem byl i František Huml z Chaloupek. Jako nejmladší člen party byl jednoho pozdně letního dne vyslán pro proviant. Šel s ruksakem po lesních cestách, pak v houští po levé straně Červeného potoka sbíral houby. Sběr hub byl častý, poněvadž v uhlířských rodinách i u uhlířů samotných se kromě tradiční uhlířiny často dělala v létě smaženice a v zimě jídlo ze sušených hub s kroupami zvané „kuba“.

Jak postupně František prolézal houštiny, najednou zůstal údivem zcela přimražen. Před ním bylo na stromech pověšeno velké množství masa, nejen kýty, ale i celé čtvrtě. Na zemi byly rozloženy smrkové větvičky

a na nich leželo další maso. Takové množství masa nikdy v životě neviděl, tolik pohromadě ho nebylo ani v krámu u největšího řezníka. Počáteční údiv náhle vystřídal strach. Maso přece patří nějakým lidem, a ti nemohou být daleko. Kdo ví, jak by s ním naložili. Proto se snažil velmi potichu a co nejrychleji zmizet.

Doma se moc nezdržoval, v obchodě nakoupil potřebné zásoby a s plným tlumokem se vracel, samozřejmě jinou cestou zpět. Když přišel odpoledne na stanoviště, vyprávěl ostatním uhlířům, co se mu cestou přihodilo. Nikdo mu však nevěřil a jeho vyprávění odbyli posměškem, že měl nějaké vidění. Večer se však dohodli, že ráno půjdou celou věc prozkoumat. Brzy ráno tedy vyrazil se dvěma zkušenějšími druhy na průzkum. Šli lesními cestami, pak jenom terénem a čím více se blížili k cíli cesty, tím větší pociťoval strach. Musí jej však překonat. Musí svým kolegům dokázat, že si nevymýšlel. Když konečně došli k uvedenému místu, nenašli tam ani živáčka, ani žádné maso. Místo však bylo pěkně udupané, na zemi zůstaly rozprostřené větvičky a na nich i na jiných místech byly zbytky dosud nezaschlé krve. Na lesní cestě, která vedla opodál, pozorovali otisky koňských kopyt a koleje, čerstvě vyjeté koly selského vozu.

Když se vrátili k milířům a vyprávěli, co viděli, ostatní se zájmem poslouchali jejich vyprávění. Starý uhlíř silně potáhl ze své fajfky, vyfoukl velký oblak dýmu a kategoricky prohlásil:

„To nebyl nikdo jiný než Kubáci.“ Všichni souhlasili.

Takovou tedy Kubáci měli na Podbrdsku pověst.

Ještě je třeba dodat, jak loupežná tlupa skončila.

V revolučním roce 1848 v Praze vypuklo, jako i v jiných evropských městech, povstání zaměřené proti vládě ve Vídni. Současně vznikaly v různých městech na celém území Čech tak zvané národní gardy, jejichž hlavním posláním bylo jít na pomoc vzbouřené Praze. Taková národní garda byla vytvořena i v Jincích. Než se však k pochodu na Prahu odhodlala, bylo již

povstání potlačeno a tím zanikl i její smysl a cíl. Aby však její členové nepřišli o bojové zásluhy, rozhodli, že se vyrazí na Kubáky. Na čem se usnesli, to také splnili. Jejich akce byla úspěšná. Podle vyprávění byl přepad tak náhlý a nečekaný, že se Kubáci vůbec nezmohli na odpor. Jejich vůdce – starý Kubák – byl zastřelen a ostatní se rozprchli a opustili zdejší kraj, který se pro ně stal velmi nebezpečným. Zbytek tlupy prý odešel za hranice Čech do Dolních Rakous.

Stará Kubačka zůstala sama v chaloupce u lesa. Žila mnoho let životem osamocené staré ženy a dožila se prý dlouhého věku. S nikým se nestýkala a místo, kde je ukryt poklad, nikomu neprozradila. Celý zbytek svého života věřila, že se její synové někdy vrátí a ukrytý poklad si vykopají.

Vrch Plešivce

Přepadení

Cesta z kláštera sv. Dobrotivé do Obecnice přetíná brdské pohoří prakticky v jeho polovině, a poněvadž vedla asi 15 km hustými lesy, byla častým místem loupežných přepadení. Většinou se jednalo pouze o okradení pocestného, ale někdy šlo i o vraždu. Proto se zde po cestě nacházelo i několik křížků. Z nich se lidé dozvídali, že na uvedeném místě byl zavražděn měšťan z Rožmitálu, řezník z Kařeza nebo někdo jiný.

Tuto cestu měl právě před sebou Jeník, mladý povozník z Obecnice. Zrovna mladý již vlastně nebyl, poněvadž právě dovršil třicet let svého věku. Byl sice ještě svobodný, ale tento stav se měl již v nejbližších dnech změnit. Měl těsně před svatbou.

Když mu zemřeli rodiče, pracoval na jednom z místních statků, nejprve jako pasák dobytka, později se dostal ke koním. Dělal vždy to, co dostal nařízeno, dělal to poctivě a svědomitě. Koně měl velmi rád a připadalo mu, že si s nimi rozumí. Pečlivě strádal jednu zlatku za druhou s vidinou toho, že se někdy osamostatní. Sedlák i selka s ním byli naprosto spokojeni. Tak skromného a pracovitého kočího nikdy neměli.

Tak běžel rok za rokem. Tehdy uslyšel, že v nedaleké Obecnici je na prodej jedno stavení. Využil příležitosti a zašel se tam podívat. Byl velmi překvapen. Domek, který se nabízel k prodeji, přesně odpovídal jeho představám. Majitel sice nebyl doma, ale hospodyně mu vše ukázala a slíbila, že bude manžela informovat. Dohodli se na tom, že příští neděli znovu přijde a domluví se na ceně. Mezi tím si majitel obstarával všechny informace o zájemci. Nerad by naletěl nějakému chytrákovi, nerad by také prodal svůj domek člověku, který by si ho nevážil. Zprávy, které dostával, byly ty nejlepší. Sešel se i se sedlákem, u něhož zájemce dosud sloužil jako kočí. I zde získal ty nejlepší reference.

Ten týden chodil Jeník jako ve snu. Domek se mu moc líbil a přesně odpovídal jeho představám, ale uvědomoval si, že jeho úspory ani zdaleka na koupi nestačí. Jeho starosti pozoroval i sedlák, a když zjistil, co ho trápí, nabídl se, že mu půjčí tři sta zlatých. V neděli po obědě tedy vyrazil do Obecnice s větší kuráží. Cena, kterou majitel vyslovil, nejenže převyšovala jeho úspory, ale nestačila ani příslibená půjčka tři sta zlatých. Prodávající viděl náhlou změnu jeho tváře. Podle informací věděl, že lepšího kupce by nikde nesehnal, a proto hned nabídnul:

„Tyto peníze však nepožaduji ihned. Postačí mi polovina za předpokladu, že se v kupní smlouvě zavázete, že zbývající část mi budete hradit v pravidelných splátkách.“

Tohle nečekal. Dohoda byla učiněna a u notáře uzavřeli smlouvu. Díky dohodě měl nyní tolik peněz navíc, že si mohl koupit i dva koně, dva

formanské vozy a zřídít povoznickou živnost. Zbývalo jen pracovat a splácet dluhy, ale toho se nebál.

Hned prvního dne zjistil, že v sousedním domku bydlí děvče, nebo žena. Byla vždy čistá a upravená, slušně oblečená, okolo domku byl vzorný pořádek a před domkem plno květin. Nikdy tam však neviděl žádného muže. Asi byla sama. Všiml si, že ji všichni sousedé mají rádi (říkají jí Maruško), že je na každého milá a usměvavá. Čím více ji pozoroval, tím více se mu líbila. Čím častěji ji viděl, tím více si uvědomoval, jak je těžké žít sám. Taková pečlivá žena by se mu líbila. Uspořádaná domácnost, všude čistota a pořádek a usměvavá manželka, která ho přivítá po návratu z cest. Co jí však může nabídnout? Jenom práci a dluhy. Rozhodl se, že bude ještě více pracovat a ještě více šetřit. Až zaplatí všechny dluhy, nabídne jí manželství. Nebyl si jistý, co na to odpoví, ale určitě to zkusí. Jednou ji také oslovil „Maruško“. Úplně se zalekl, když to slovo vyslovil, ale ona to přijala jako samozřejmost.

Když všechny dluhy zaplatil, trvalo to tři roky, rozhodl se k vážnému činu. Našel si vhodnou chvíli a nabídl jí známost. V tu chvíli na to neodpověděla, jenom sklopila svoje hnědé oči. Jemu se však zdálo, že již na to dlouho čeká. Vedli pak spolu delší debaty přes vzájemný plot, většinou o ničem. Později s ní sedával na lavičce v její zahrádce. Naléhal na ni, aby se k němu nastěhovala, ale to před uzavřením sňatku kategoricky odmítla. Nyní již je vše dohodnuto. Den sňatku se přiblížil. Minulou neděli farář v kostele vyslovil jejich první ohlášku.

To všechno mu probíhalo hlavou, když přijížděl od Miliny ke kostelu kláštera sv. Dobrotivé, kde právě zvonilo klekání. Koně již byli unavení, on hladový a žíznivý, ale v Dobrotivé se nikde nezastavil. Chtěl být co nejdříve doma. Byl si vědom toho, že do Hejláku je to dost do vršku, ale koně to jistě zvládnou. Pak je to již lepší a druhá polovina cesty je z kopce. Když projížděl Dolní Kvaň, již se rychle šerilo a po vjezdu do lesa ucítil vůni jehličí. Byla již téměř tma. To mu však nevadilo. Nejel přece touto cestou poprvé. Přemýšlel o svém budoucím životě s milovanou ženou a snad si i trochu pohvizdoval. Když projížděl okolo Bílého křížku, měl dojem, že ho někdo pozoruje. Ohlížel se napravo i nalevo, a nikde nic. To se mu jistě jenom zdá. Nebo možná, že je zde ukryt někde v lese hajný,

nebo pytlák. To mu však nevadí. Proč by mu to také vadilo? Zastavil koně, seskočil s kozlíku, obešel vůz dokola a pozoroval okraje lesa. Nikde nikdo. Bylo naprosté ticho, bezvětrí. Nezaslechl ani šepot vánku. Znovu vyskočil na sedátko a zatáhl za opratě. Koně vykročili na další cestu a on se znovu ponořil do krásného snění.

V místě, kde se říká U Panny Lídy, zjistil, že před ním jdou dvě osoby. Šly velmi pomalu. Když je dojel, viděl, že jsou to dvě ženy. Neváhal a zavolal na ně:

„Kampak takhle v noci?“

Nikdo mu však neodpověděl, ženy se zastavily, otočily se k lesu a nechaly ho předjet. Pak se zařadily za jeho vůz. Ohlížel se po nich, ale ony stále za jeho vozem. To mu nebylo zrovna příjemné. Prásknul bičem a přitáhl opratě. Koně se zrychlili, ale ony stále za vozem. Dokonce se mu zdálo, že si něco potichu povídají a nadzvedají plachtu. Seskočil prudce s kozlíku, aby zjistil, oč se vlastně jedná. Když pohleděl na jednu z žen z bezprostřední

Pohled na část Zaječova – v pozadí Brdy

blízkosti, viděl na jejím obličejí vousy. V tu chvíli vyskočili náhle z lesa tři chlapi. Jeden chytil koně prudce za uzdu, ti se začali škubat a prudce se zastavili. Další dva hopli k vozu a počali stahovat plachtu. Uvědomil si, že je přepaden, udělal velký skok kupředu a zuřivě je začal šlehat svým bičem. Náhle však ucítil prudký úder do hlavy, ztratil vědomí a padnul na silnici. Z lesa vyběhli ještě další dva chlapi, strhli plachtu z vozu a všichni vykládali jeho obsah a nosili na pokraj lesa. Když svoji práci ukončili, skopli Jana do příkopu. Ten, který byl vepředu, pustil koně. Ty se po uvolnění zaškubali a pomalu sami vyrazili dopředu bez kočího.

Maruška neměla zrovna ten den dobrou náladu. Seděla u okna a netrpělivě čekala, až zaslechne drkot Jeníkova vozu. Když se nemohla dočkat, pomyslela si, že asi zůstal někde přes noc, a zalehla k spánku. Usnout však nemohla. Asi okolo půlnoci slyšela dusot koní a drnění vozu. Zaposlouchala se. To nebyl krok koní, ani drkot vozu jejího Jeníka. Obrátila se na druhou stranu. Když však slyšela, že se koně zastavili před jeho vraty, rychle vyskočila, popadla kabát a vyběhla ven. To, co viděla, když doběhla k vozu, jí úplně vzalo dech. Plachta stržena, vůz prázdný a Jeník nikde. V hrůze vzbudila několik sousedů. Ti, když viděli, co se přihodilo, běželi zpět domů, rychle se oblékli a vyrazili. Mezi tím se k nim přidali ještě další, které probudil nezvyklý hluk. Bylo jich asi dvacet a Maruška s nimi. Někteří měli v rukou petrolejky, jiní hole. Byla veliká tma. Postupovali pomalu a bez hlesu podle obou okrajů silnice. Cesta jim moc neubíhala. Teprve v místě, kde na silnici ústí lesní cesta od Staré Baštiny, viděli ti, kteří šli při pravé straně, že v příkopu leží člověk. Za svitu petrolejky poznali, že je to Jeník. Měl hlavu samou krev a již nedýchal.

V celém kraji se tvrdilo, že to mají na svědomí Kubáci. Někteří však tomu nevěřili. Kubáci byli známí po celém Podbrdsku, od Mníšku až po Spálené Poříčí, krádežemi dobytka, ale že by také vraždili? To snad ne.

Skála u Mrtníka

Záskalská vodní nádrž dostala jméno podle skály, která se nachází mezi posledním domkem v Mrtníku a její hrází. Není to nový název, nová je pouze ta nádrž. V jejím místě byl již v 16. století rybník a u něho tak zvaný Záskalský hamr, později zde byly provozovány hamry dva.

Samotná skála je dosti zajímavý přírodní útvar. Na jejím vrcholu se od nepaměti tyčil kříž, při úpatí je postaven malý pomníček. Na jejím boku je vyznačeno, kam až sahala voda při povodni v roce 1872, která způsobila protržení hráze rybníka a úplné zboření a odplavení uvedených hamrů.

Se jménem skály je spojena celá řada tragických událostí. Jedna taková drobná příhoda se udála v roce 1866. V tomto roce totiž Rakousko vypovědělo válku Prusku. Na stranu Rakouska se připojil také hesenský kurfiřt Bedřich Vilém I., který byl mimo jiné také majitelem hořovického panství a komárovských železáren. Krátce po vypovězení války však pruské vojsko obsadilo Kassel, Bedřich Vilém I. byl zajat a Hesensko-Kasselsko bylo prohlášeno pruskou provincií. Pruské vojsko rovněž proniklo do Čech, porazilo rakouskou armádu v bitvě u Hradce Králové a rychle postupovalo směrem na Vídeň. Při tom obsadilo i tento kraj.

Ve vzpomínkách se mi vybavilo vyprávění tehdejšího pamětníka Josefa Humla z Chaloupek:

„Po zprávě o porážce našeho vojska v bitvě u Hradce nastala i v našem kraji panika a strach z Prusů. Bylo mi tehdy deset let. Do školy jsem již nechodil, ale v železárnách jsem také ještě nepracoval. Otec byl uhlířem, dny a noci trávil v lesích u milířů a domů přicházel někdy na naděli. Většinu času jsem trávil s ním a ostatními uhlíři v lesích. Pomáhal jsem jim v lehčích

Skála u Mrtníka (obrázek z muzea)

pracích a obstarával jsem zásoby – mléko, mouku, brambory a tabák. Když přišla zpráva o postupu Prusů, přestali uhlíři zapalovat nové milíře, aby prý nebyl vidět kouř, pouze staré nechávali dohořet a vyhaslé rozebírali. Tenkrát mě otec poslal domů, abychom byli všichni pohromadě.

Někteří lidé balili svůj skromný majetek do ranců, odvazovali dobytek a odcházeli do lesů. My jsme zůstali doma. Matka tehdy prohlásila, že Prusové jsou taky jen lidé a stejně nám nemají co vzít. Za několik dní opravdu přijeli. Ne od Hořovic, jak všichni očekávali, ale naopak – přes lesy od Příbrami. Zpozorovali jsme, jak se v dálce od Valdeka k Neřežínu zvedal prach. Matka nás varovala, abychom vůbec nevycházeli ven, ale zvědavost byla silnější než strach. Vyšli jsme s bratrem na dvorek a přes plot zahrady utekli do lesíka. Zde jsme se ukryli. Za chvíli jsme na silnici za potokem viděli první vojáky. Byli to dragouni a měli pěkné koně. Vpředu jeli dva a za nimi skupina asi dvanácti jezdců, snad průzkumná hlídka. Když se první dva přiblížili ke skále, náhle se prudce zastavili a obrátili

Záskalská nádrž

koně zpět. Ve skupině, která se také zastavila, nastal vzruch. Asi po dvou minutách vyrazili dva jezdci s tasenými šavlemi, tryskem prolétli okolo skály a divoče začali prohledávat křoví na druhé straně. Pak vyjeli na cestu, dali znamení a stejným způsobem projeli další dva. Když se i oni přesvědčili, že je cesta bezpečná, projela klusem celá skupina a za ní postupně další jednotky. Bylo jich moc.

Dragouni zůstali v našem kraji a byli ubytováni u sedláků i v chalupách. U nás byli čtyři. Jeden byl starší a tři mladí. Spali v mlátku na slámě, koně měli na dvorku přivázané u plotu. Později jsme se dozvěděli, že ten starý je sedlák z Pomořan a ti mladí jeho synové. Ten starý s námi sedával na zápraží a někdy pochoval i naši nejmladší sestřičku. Co říkal, jsme nerozuměli...“

Pruští dragouni byli ubytováni také v Komárově a dalších okolních vesnicích. Kromě stížností starostů na to, že obce musely přispívat na jejich obživu a hlavně zajišťovat krmení pro koně, jsem žádné připomínky k jejich chování a pobytu nikde nenašel.

František Federmann

V roce 1852 prodal Dominik z Vrbna hořovické a jinecké panství kurfiřtu Bedřichu Vilémovi z Hesens-Kasselu za 2 miliony zlatých (někdy je uváděna částka 2,6 milionu zlatých). Bedřich Vilém I. byl velký přítel a obdivovatel habsburského rodu a často navštěvoval Vídeň. Po zakoupení hořovicko-jineckého panství obsadil všechny vedoucí funkce svými úředníky a do komárovských železáren vyslal důlního inspektora Porta, aby prostudoval jejich současný stav a navrhl koncepci jejich dalšího rozvoje.

Port našel železářny ve velmi špatném stavu, poněvadž poslední větší investice byly prováděny v době Rudolfa z Vrbna, tedy v letech 1785–1823. Pro zlepšení situace navrhl zrušit vysokou pec v Jincích a všechny hamry na Červeném potoce a veškerou výrobu soustředit na jedno místo – do Komárova. Pro vyrovnání poptávky a kapacity dále zamýšlel postavit v Komárově novou vysokou pec, změnit technologii výroby železa a používat koks místo dřevěného uhlí. Dále plánoval změnit technologii zkujňování železa – postavit pudlovací pece s parním strojem a dovézt pudlovací zařízení z Vestfálska nebo z Belgie. V jejich blízkosti pak postavit dílny vybavené strojním zařízením. Ještě za jeho pobytu byla v Komárově v prostoru nad nádržkou postavena a uvedena do provozu cihelna.

Nový majitel postupoval podle navrženého plánu, do Komárova vyslal větší počet hutních odborníků z Rýnsko-Vestfálska a obsadil jimi většinu vedoucích funkcí.

Mezi novými zaměstnanci byl později i mladý František Federmann, který byl údajně rodákem ze Saarbrückenu a měl odborné znalosti v těžbě

železných rud a ve výrobě železa. Jako obersteiger měl na starosti těžbu suroviny v dolech a spoluurčování skladby vsázek do vysokých pecí.

František byl aktivní, iniciativní, horlivý, pracovitý a velmi ukázněný. Hned po nástupu do funkce zahájil u všech dolů, které byly v provozu, hloubení odvodňovacích štol. Měl k dispozici koně, na kterém jednotlivé doly objížděl. Pro cesty do Zdic používal podnikový kočár, o jehož zapůjčení si však musel vždy zažádat. Naučil se velmi brzy česky, oženil se zde a žil se svojí rodinou na Ptákově, mezi Komárovem a Chaloupkami, v domku s popisným číslem 39.

Pro výkon své funkce měl kapesní zápisník, ve kterém měl vždy uveden měsíční plán těžby v jednotlivých dolech, složení vsázek do jednotlivých vysokých pecí, ale i záznamy o kontrolách v dolech a o nedostacích, se kterými se při kontrolách setkal. Všechny tyto údaje byly psány výhradně německy. Z opačné strany zápisníku měl zapsány osobní údaje a údaje, které nepovažoval za úřední nebo které měly sloužit jen pro jeho informaci. Ty byly psány česky, ale měl zde i poznámky a doplňky psané francouzsky.

23. června 1866 vyhlásilo Rakousko válku Prusku a Bedřich Vilém I. byl zajat. Po skončení války byl sice propuštěn, byl ale zbaven kurfiřtské hodnosti i rodového majetku (zbyl mu pouze majetek, který se nacházel na území Rakouska a Belgie) a přesídlil do Prahy. Pro komárovské železářny to mělo za následek omezení a zastavení dotací na započaté a plánované investice. V roce 1873, po krachu na vídeňské burze, vznikla navíc hospodářská krize, která především pro hutnictví znamenala dobu velkého strádání.

Když v roce 1875 Bedřich Vilém zemřel, převzal panství jeho syn Mořic z Hanau. Je o něm známo, že opovrhoval českým obyvatelstvem, o svoje panství měl jen malý zájem a často se zdržoval v cizině. O železářny se rovněž příliš nezajímal, a poněvadž se mu zdálo, že produkují příliš malý zisk, často střídal ředitele. V této době již byly v provozu pouze dvě vysoké pece a vzhledem k hospodářské krizi se poptávka po železe stále snižovala. Postupně se zastavovala i těžba v jednotlivých dolech. V roce 1884 byla zastavena činnost další vysoké pece a úřad obersteigera zrušen.

9/2 1882.

Komarovsko

Nord

West

altkieschene Kalkensteinlager.
O Kalksteinlager.

Gelbeisensteinlager, an der Stelle oft kahl,
magnetisch Brauneisensteinlager.

Das Kalksteinlager
wird aus der Mauer
des Abbaus aufgeführt.
Es wandert auf einer
Aue aus, die sich vollendet.
Das Kalksteinlager ist
schon fast ganz
abgebaut, verbleibt nur
abgebaut von niedriger
Gelbeisenstein aiffert,
und ein fester vollständig
verbleibender Eisenstein
ist. Es liegt jetzt in
Lager u. so bleibt wie immer
Lager des Zweifels, ob es kahl
ist, nicht mehr, y. 15-15

Ptákov č. p. 39, bydliště F. Federmanna

František Federmann o zrušení úřadu věděl již dříve, a proto psal žádosti a nabízel svoje služby Henrymu Strousbergovi do Zbiroha, Colloredu Mansfeldovi do Dobříše, a snad i poslal žádost do Králova Dvora, ale v žádném případě nepochodil. V zoufalství tedy napsal žádost (nebo spíše prosbu) Mořicovi z Hanau, v níž se odvolával na dlouholeté věrné služby, zdůvodňoval to, že má šest nezaopatřených dětí, a prosil o poskytnutí jiného zaměstnání.

Mořic jeho prosbu přijal a jmenoval ho na svém panství nadlesním. František byl odborníkem v hornictví a hutnictví, o lesnictví toho moc nevěděl. S díky však tuto funkci přijal a snažil se vykonávat ji tak, jak uměl. Rozhodl se, že projde všechna svěřená polesí, posoudí jejich stav a činnost, která se v nich provádí. Jako první si vybral polesí Sokolovice. Zde narazil na četu dřevorubců, kteří zde za asistence hajného prováděli likvidaci vývratů a polomů. Chvilí je pozoroval a pak se otočil napravo, kde stála skupina bříz, a zakřičel na hajného:

„Hajný, kdo nabarvil ty stromy?“

Na to se snad nedalo ani nic odpovědět, a hajný proto dělal, že nic neslyšel.

Zavolal tedy znovu:

„Hajný! Kdo nabarvil ty stromy?!“

Na to již musel hajný reagovat. Popošel k němu a polohlasně mu povídal:

„Pane nadlesní. To jsou přece břízy.“

A dostal odpověď:

„Břízy! Břízy! A proč jste je nabílili?“

Z činnosti dr. Henryho Strousberga na Podbrdsku

Pozoruhodnou epizodou ve vývoji Podbrdsku je období let 1869 až 1875. 31. prosince 1968 koupil dr. Bethel Henry Strousberg zbirožské panství. Byl to německý podnikatel, který zbohatl na výrobě železa a na stavbách železničních tratí. Ve Zbirohu měl v úmyslu vybudovat průmyslový komplex – tak zvaný „český Manchester“.

Toto panství poskytovalo pro jeho plány přímo ideální podmínky. Rozlehlé a hluboké lesy nabízely velké množství dřeva, kterého mohlo být využito jako paliva pro současné i plánované železářské závody ve formě dřevěného uhlí. Dřevo však mohlo být použito také pro výrobu pražců pro tratě budované v místech, kde je dříví nedostatek, nebo tam, kde se podnikatel nemohl dohodnout s dodavateli dřeva z cenových nebo jiných důvodů. Dřevo, spolu se železem, však bylo používáno také jako základní materiál při výrobě vagonů.

Jako výhodného paliva mohlo být kromě dřevěného uhlí využito i černého uhlí, a to nejen z blízké radnické pánve, ale hlavně z tehdy nově využívané pánve v Mirošově, kde bylo získáváno kvalitní koksovatelné uhlí.

Četná ložiska rud, z nichž některá byla v minulosti intenzivně těžena (u některých z nich se těžba nezastavila), umožňovala obnovovat a rozšiřovat těžbu a zásobovat i nově postavené pece v Kařízku. Počítalo se s velkým ložiskem Na Milině, které mělo být otevřeno nejen od Zaječova, ale také od Olešné. Současně se počítalo s nově otevřeným ložiskem Na Hrbku.

Součástí velkostatku byly i hutnické závody s bohatou tradicí, které měly sloužit jako výchozí nástupiště pro další podnikání v hutnictví, železářství i strojírenství. Kladem byla i ta okolnost, že tyto závody byly již v minulosti centrálně řízeny ze Zbiroha, a to jako Komorní železářny.

Nádraží Zbiroh

Byl zde značný počet kvalifikovaných dělníků, který mohl být v případě potřeby rozšířen nábořem dalších odborně vhodných dělníků z bezprostředního okolí.

Panství se nacházelo ve výhodné poloze mezi Prahou a Plzní. Výhodné komunikační spojení zajišťovala i železniční trať Praha – Plzeň – Domažlice, uvedená do provozu v roce 1862, na níž měl navazovat systém podnikových vleček.

Z uvedených údajů je jasné, že nešlo ani o nahodilou koupi, ani o neuvážený hazard, nýbrž o riskantní, ale dobře promyšlený a rozpracovaný záměr odvážného a chytrého podnikatele. Jeho hlavní záměry bychom mohli shrnout do následujících bodů:

1. Přestavba zbirožského zámku v reprezentační sídlo.
2. Výstavba dvou koksových vysokých pecí ve Františkově.
3. Výstavba Bessemerovy hutě se čtyřmi konvertory, výstavba pudlovný a válcovny na Borku.

4. Výstavba čtyř vysokých pecí v Kařízku.
5. Výstavba pěti vysokých pecí ve Strašicích – z toho tři na koks a dvě na dřevěné uhlí.
6. Rozšíření dřevouhelné vysoké pece a slévárny v Holoubkově o pudlovnu s dvaceti pecemi, devíti válcovacími tratěmi a sedmnácti buchary.
7. Vybudování továrny na vagony v Holoubkově.
8. Vybudování pudlovny se šesti pudlovacími pecemi a válcovny v Dobřívě.
9. Výstavba koksovny v Mirošově pro zajištění paliva.
10. Záměr zajišťovat přepravu surovin a výrobků dvěma tratěmi: první měla vést z Krušné Hory přes Janovku do Františkova a dále do Zbiroha; druhá pak měla vést z Mirošova přes Dobřív, Strašice, Zaječov a Kařízek rovněž do Zbiroha. Zde měly být obě tratě napojeny na trať Praha – Plzeň – Domažlice.
11. Zároveň s průmyslovou výstavbou měla probíhat i rozsáhlá bytová výstavba.

Zámek Zbiroh

Období působení B. H. Strousberga trvalo jen velmi krátce. Hospodářská krize, která od druhé poloviny roku 1873 zasahovala celé Rakousko, měla svůj negativní dopad i na jeho podnikání. V říjnu 1875 došlo k úpadku a byl vyhlášen konkurz nejen na zbirožské panství, ale na veškerý jeho majetek. Rozpad hutního kombinátu byl způsoben hlavně tím, že zbirožské panství zakoupil hrabě Colloredo Mansfeld, a to bez hutí. V této době měl hrabě sám problémy s hutěmi na svém dobříšském panství, hlavně s hutěmi v Obecnici.

Jednotlivé hutní provozy byly zvlášť rozprodávány různým zájemcům, kteří nejenže nebyli schopni realizovat Strousbergovy velkolepé záměry, ale ve většině případů nebyli ani schopni udržet v provozu to, co již bylo dříve vybudováno.

Lázně v Lochovicích

Lochovice jsou městečko rozložené na obou březích říčky Litavky, která zde opouští Brdy v soutěsce mezi vrchy Plešivcem a Ostrým. Zdejší území bylo osídleno již od pravěku, o čemž svědčí nález mnoha mohyl.

V bezprostředním okolí Lochovic se nachází tvrziště Košík u Neumětel, Hrádek u Libomyšle, Otmíčská hora u Praskoles i tvrziště Ostrý směrem k Felbabce, nejznámější a rozlohou největší bylo ale hradiště na Plešivci. Přímo v Lochovicích, v místě, kterému se říká Na Stráži, jsou pak dosud patrný pozůstatky starého slovanského hradiště, snad z 10. nebo 11. století.

V roce 1039 podnikl kníže Břetislav I. trestnou výpravu do Polska. Měla to být pomsta za obsazení Moravy. Výprava dobyla Krakov a Hvězdno a vrátila se do Čech s bohatou kořistí a ostatky sv. Vojtěcha, které měly být uloženy v Praze. To mělo pomoci ke zřízení pražského arcibiskupství a tím by byla zrušena církevní závislost na říši. Pro stížnost Poláků k tomu nakonec nedošlo, nicméně události spojené s touto výpravou vyústily v přesídlení mnoha Poláků do Čech.

Kosmas o tom píše:

„Když došli ke hradu Hedči, obyvatelé jeho a s nimi vesničané, kteří se tam ukryli, nemohouce odolat útoku knížete, vyšli mu naproti se zlatým prutem na znamení, že se mu na milost vzdávají, a pokorně ho prosili, aby je pokojně i s jejich dobyt看 a ostatním majetkem převedl do Čech. Kníže vyhověv jejich přání, dovedl je do Čech a dal jim tam nemalou část lesa Černína. Uvolil jim jednoho z nich za správce a soudce a nařídil, aby se spravovali právem, jež mívali v Polsku, oni i jejich potomci na věky. A jménem odvozeným od toho hradu podnes nazývají se Hedčané.“

Podle některých tvrzení prý byli Hedčané přesídlení právě do okolí Lochovic.

Pranýř u kostela (z knihy A. Sedláčka)

V roce 1318 patřila tato ves i tvrz, která stávala v místě dnešního zámku, Vilému Zajíci z Valdeka, který Lochovice povýšil na městečko. Později se vystřídala celá řada majitelů, např. vladykové ze Svinař nebo páni z Donína. V roce 1578 je vyžehnil Kryštof Vratislav z Mitrovic a v majetku jeho rodu byly až do roku 1754, kdy je Vincenc z Mitrovic prodal Václavu Kazimíru Netolickému.

V roce 1757 při cestě mezi Netolicemi a Lochovicemi uviděl Kazimír studánku, ze které se chtěl napít. Voda však byla nažloutlá a byla cítit sírou, tak od toho upustil. V noci však měl sen, že na hladině vody viděl Pannu Marii. Ten sen byl tak uchvacující, že ráno vyskočil a nařídil dělníkům, aby studánku vyčistili, upravili a zastřešili. Při čištění dělníci na jejím dně skutečně našli obraz Panny Marie, namalovaný na prkně. Tato zpráva se hned roznesla po celém okolí a vznikla pověst, že voda ze studánky je léčivá. Začali sem přicházet nemocní, kteří věřili, že tato voda je uzdraví, vznikla i pověst, že jednomu slepci se po umytí obličeje touto vodou vrátil zrak. Počet návštěvníků se stále zvyšoval, začala sem chodit i celá procesí.

Později byly na tomto místě zřízeny lázně. Počet návštěvníků byl ze začátku velký, ale postupem doby se snižoval. Po zrušení lázeňských služeb převzal objekt Jedličkův ústav.

Nalezený obraz byl pověšen na stromě poblíž studánky. Prý tam visel až do roku 1990.

Tonda z Jámy a Anča z Hůrek

Rodiče mé manželky žili v Sokolově. Jejich dcera se jim vdala k nám, do Komárova, a oni se po odchodu do důchodu vrátili do rodné vesnice na Rakovnicku, kde zdědili domek. Měli zde ještě mnoho příbuzných a známých. Často jsme za nimi jezdili na návštěvu. Bylo to v době, kdy každá lichá sobota byla pracovní a každá sudá volná. Jezdili jsme obvykle v sudém týdnu, již v pátek odpoledne, po směně.

V sobotu odpoledne jsme obvykle podnikali se synem vycházky po obci a po okolí. Jednou jsme viděli, jak starší pán z krajního domku vždy vyšel malými vrátky před domek, otočil se a rozběhl se proti velkým vratům, která svižně přelezl. Pak zase vyšel těmi vrátky a znovu přelézal ta velká vrata. To se stále opakovalo. Když jsme se vrátili, vyprávěli jsme to zbytku rodiny a babička řekla:

„No jo! To je Tonda z Jámy!“

„A proč to dělá?“

„Víte, on chodí v noci krást, tak si nacvičuje nějaké přelézání.“

V neděli po obědě jsem šel se džbánkem pro pivo a na návsi na křižovatce seděl tentýž člověk a z kamínků sestavoval kolečka. Chtěl jsem jít k němu, ale všiml jsem si, že lidé z okolních domků jsou na dvoře a někteří se smějí. To mi pak babička opět vysvětlila:

„Asi Tonda v noci někde chytili a on čeká, až přijede SNB. On má lékařské vysvědčení, že je hloupej, ale chytřej je až moc. SNB s ním nic nemůže dělat. Nejlepší je, když ho chytnou, tak mu naložit, jako minulý týden, když ho jezeďáci chytili v drůbežárně. Náš Josef říká, že oni se ho vůbec nemusí bát. Když jde okolo, tak jde po druhé straně a k nim se ani neohlédne.“

„On s nimi taky něco měl?“

Vesnice Hůrky

„To už je dávno. Jak mají ten krámek, tak dole u schodů jsou dveře do sklepa. Tam měli pivo, lihoviny a takové věci. Jednou se probudili a slyšeli pořád takové vrr, vrr, vrr. Josef vylezl na půdu a otevřel okénko. Dole Tonda s pilkou na železo řezal visací zámek u toho sklepa. Josef hledal něco, čím ho praštit, ale byla tam jenom decimálka a závaží. Popadl pětikilo a z té výšky mu to pustil na hlavu. Jak byl ohnutej, tak mu to padlo na záda a byl z toho týden marod.“

Při příští návštěvě vyzýval místní rozhlas, aby se všichni občané zúčastnili brigády na sklizni cukrovky. Naši rodiče se chystali oba. Prý je to jenom na dopoledne a budou to mít odbyté. Manželka že uvaří. Navrhl jsem, že půjdu s babkou já, a děda aby zůstal doma. Stejně si stěžoval, že ho bolí kříž.

Řepa byla již vyoraná a naházená na hromady. Ke každé se postavili čtyři nebo pět brigádníků na ořezávání. K nám se přidaly ještě dvě sousedky a začalo se povídat o všem možném. Došlo se až na Tonda z Jámy a ta, která byla ode mne na pravé straně, začala vyprávět, jak si na něho počíhala.

Začaly se nám ztrácet slepice. Samozřejmě je, že v podezření byl Tonda, poněvadž jiný tady nekrade. Do kurníku nemůže, poněvadž na dvoře máme psa a toho se bojí. Ráno vozí autobus dělníky na šestou. Tehdy vstanu, podojím kozu a pustím slepice. Ony hned proběhnou uličkou, co jim táta udělal přes zahrádku, prolezou dírou v plotu a rovnou k potůčku. Tam si nahrabou. Doma moc nežerou. Když se ztratily již tři, začala jsem si dávat pozor a slyšela jsem, že jak vyběhly, tak jedna zakřikla. Bylo to v pátek po páté hodině a byla ještě tma, tak jsem nic neviděla. Ty tři před tím se nám ztratily také koncem týdne. Rozhodla jsem se, že si budu dávat pozor a že si na něho počítám.

V pátek jsem na něho číhala marně, ale rozhodla jsem se, že si počítám ještě zítra. Nařídila jsem tátovi, až přijede autobus, aby rozsvítil, a až odjede, aby vyšel na dvůr, otevřel kurník a pustil slepice. Pak aby zase šel do světnice. Sama jsem si vzala hůl, vyšla a kousek od plotu se schovala za šípem. Jakmile přijel autobus, tak jsem viděla, jak Tonda potichu přišel a sednul si na bobek u našeho plotu u té díry. Když táta pustil slepice, chytil hned tu první. Já vyrazila a jak seděl na tom bobku, tak jsem ho začala mlátit

Hůrky – bývalá škola

holí hlava nehlava. On se krčil k té hradbě. Když jsem přestala, vyskočil a začal utíkat. To již jsem za ním neběžela, ale dodnes mě mrzí, že mi utekl i s tou slepicí v pytli.

„A ty ses nebála? Vždyť je to chlap?“

„Proč bych se měla bát? Vždyť je to dědek!“

Pak se obrátila na mne a řekla: „Víte, já jsem z Hůrek. U nás se lidé nebojí. Vy to tam znáte. Ať jdete do Dobřívá, do Strašic, do Mýta, do Holoubkova nebo do Rokycan, všade musíte přes les. Já, hned když jsem chodila do školy, tak jsem vždy přeprala všechny kluky. Mně jinak neřekli než Anča z Hůrek.“

Když jsme přišli domů, tak jsme počítali, jak je stará – vyšlo nám, že Anča z Hůrek je asi o dva roky starší než Tonda. Bylo jí přes sedmdesát let. Dnes by jí bylo již přes sto dvacet.

Ze vzpomínek pamětníka

Víme, že v roce 1902 prodal kníže Vilém z Hanau komárovské železárně firmě C. T. Petzold a spol. V uvedeném závodě tehdy pracovalo 900 dělníků, 32 mistrů a 24 úředníků. Více než 90 % dělníků docházelo do práce z okolních vesnic. Vzhledem k nedostatku zemědělské půdy ve zdejším okolí měly tyto vesnice spíše charakter proletářských osad. To bylo v přímém protikladu se situací ve vlastním Komárově.

Komárov, který měl méně než 140 popisných čísel, byl tehdy také úředně veden jako vesnice. Bydleli zde však všichni vedoucí pracovníci závodu

Hotel Krumphanzl

a prakticky všichni mistři a dozorcí, úředníci i zřízenci. Byla zde i dosti zámožná a tím i vlivná skupina živnostníků a obchodníků. To způsobilo, že po stránce společenské, kulturní i politické byl Komárov typickým maloměstem, včetně silně zakořeněného austroslavismu, podporovaného hlavně tehdejším ředitelem komárovských železáren a vyššími úředníky.

Podnikatelé investovali do závodu nemalé finanční prostředky, které měly modernizovat výrobu a přizpůsobit ji potřebám trhu, ale také ji postupně připravit k potřebám pro budoucí válku. Byla zde tedy zavedena výroba litinových granátů a vybudována lisovna ocelových střel.

Ředitel zdejšího závodu, který byl na vysoké úrovni po stránce odborné i politické, dobře věděl, co se připravuje a co bude pak následovat. Aby zabezpečil svoji rodinu, vyslal svého syna, který měl již v té době vysokoškolský diplom a byl důstojníkem rakouské armády v záloze, na studijní cestu do Spojených států.

Po atentátu v Sarajevě byla vyhlášena válka (I. světová válka). Pro závod byl jmenován vojenský dozor, kvalifikovaní a zapracovaní dělníci byli posláni na frontu a na jejich místa nastoupili přidělení vojáci, osoby zproštěné služby na frontě, ženy a později váleční zajatci. V úvahu se nebrala ani pracovní zručnost a řemeslná dovednost, ani věk a zdatnost. Při zprošťování služby na frontě se přihlíželo mimo jiné i k majetkovým a společenským poměrům, a tak zde bylo „ulito“ mnoho synků zámožných zemědělců, obchodníků a živnostníků. Výrobě munice musely ustoupit i tradiční výrobky a došlo k zastavení výroby kanalizační litiny, litinových rour a smaltovaného nádobí.

Aby byl mezi lidem udržován vlastenecký duch (myšleno prorakouský, prohabsburský), byly při každé příležitosti vítězství na frontě pořádány v Komárově slavnostní lampiónové průvody, vedené závodní kapelou, se zastávkou před pomníkem císaře Františka Josefa I. Zde byla na povel ředitele provolávána Jeho Veličenstvu třikrát sláva.

Po skončení I. světové války se postupně vraceli domů vojáci z front, pracovníci z exilu i legionáři. Z USA se vrátil i syn ředitele, ale ve velmi špatném zdravotním stavu. Říkalo se, že byl postižen nějakou těžkou chorobou, která zanechala následky na jeho zdraví.

Jednou přijel do Komárova Čechoameričan, velmi se na něho vyptával a snažil se získat co nejvíce podrobností. Zdejší občané se ho na oplátku vyptávali na všechno možné, hlavně na život našich krajanů za mořem. Při té příležitosti také vzpomínal na válku. Vyprávěl, jak naši krajané v USA zakládali vlastenecké spolky a sdružení, konali veřejné schůze a shromáždění, při kterých pronášeli vlastenecké projevy a propagovali již v průběhu války vyhlášení samostatné Československé republiky. Uváděl, že při jednom takovém shromáždění v Chicagu vystoupil na tribunu jeden mladý člověk, který prohlásil, že předcházející projev byl vyloženou vlastizradou a urážkou Jeho Výsosti, císaře pána. Dlouho prý nemluvil. Za ním se náhle objevilo několik ostrých mužů, kteří ho chytili a shodili s tribuny. Dole prý pokračoval v Americe ještě přežívající duch „soudce Lynche“.

V bezvědomí a ve velmi zuboženém stavu byl převezen do nemocnice a jistě prý na tuto událost nikdy nezapomene.

Bývalý byt ředitele Komárovských železáren

Brdy – od uhlířů k dělostřelcům

Vzhledem k vysoké spotřebě dřevěného uhlí při výrobě železa bylo uhlířství zdrojem obživy pro velký počet zdejších rodin. Mnoho našich předků mělo v křestním listě u jména otce uvedeno zaměstnání uhlíř. Poněvadž se ke kácení, očišťování a řezání dřeva tehdy používalo jen ruční nářadí (sekera a pila), byli k tomuto účelu zaměstnávání spíše muži. V četných případech jim ale pomáhaly i jejich manželky, někdy dokonce i děti. Ještě moje matka mi vyprávěla, že do osmé třídy prakticky vůbec nechodila, poněvadž si tehdy mohla zažádat o tak zvanou „úlevu“ na sázení lesních stromků.

Situace se částečně změnila, když byl v blízkosti Mirošova otevřen důl na kamenné uhlí a dřevěné uhlí bylo nahrazeno koksem. Tehdy se také dřevo přestalo řezat na látra a z lesů se začaly vyvážet celé klády. K další změně došlo, když v roce 1924 vznikl návrh na vybudování dělostřelecké střelnice v Brdech. Proti tomu byly tehdy vládě posílány různé protesty a petice, ve městech i na vesnicích se pořádaly protestní schůze. Odmítavý postoj veřejně podporovala i celá řada tehdy známých spisovatelů.

Jedním z organizátorů tohoto hnutí byl spisovatel Karel Kolář-Sezima, rodák z Hořovic, kterému nikdo neřekl jinak než „pane rado“. Bydlel sice v Praze, ale na Felbabce (č. p. 59) měl rekreační chalupu se zahrádkou, o kterou v jeho nepřítomnosti pečoval můj strýc coby soused-chalupář, a měl od ní i klíče.

Při našich návštěvách si mě, jako děčka, pan rada nevšímal, ale s otcem se často bavil o dělostřeleckých plochách. Jeho manželka, která v té době neměla vlastní děti, mi vždy podstrkovala různé cukrovinky a ovoce. Byl jsem asi jediný hoch zde v její blízkosti, poněvadž strýc měl dvě dcerky.

Vzala mě i dovnitř a ukazovala mi dvě veverky, které měla v kleci, a vyprávěla, že jednou špatně klec zavřela, ony jí vylezly a úplně jí rozkousaly nebo roztrhaly její kožich. Tím však moje sympatie nezískala. Veverky jsem měl moc rád a nemohl jsem pochopit, proč je zde vězní. Říkal jsem jí „paní radová“ a ona se tomu strašně smála.

Při jedné návštěvě, ale to již bylo později, se mě strýc ptal, jestli se ve škole učíme o Viktoru Dykovi. Prý sem často jezdí a říká panu radovi:

„Kdybys běhal jako chrt,
z celých Brd už zbyde prd.“

O Dykovi jsme se ve škole učili později a mrzelo mě, že jsem ho zde nikdy nezastihl. Tehdy však již nebyl na živu.

Felbabka č. p. 59 – chalupa K. Koláře

V roce 1928 byly lesy v polesí Zbiroh, Hořovice, Dobříš a Rožmitál zabrány a v místech dopadových ploch vykáceny. Tato místa pak postupně zarůstala křovím a my jsme sem v létě chodili na maliny. V době, kdy se nekonaly střelby, byl celý prostor přístupný. Tehdy zde byl ještě vysoký mech a tolik vody, že mi natekla horem do gumových holínek. Dnes to zde vypadá jako na poušti.

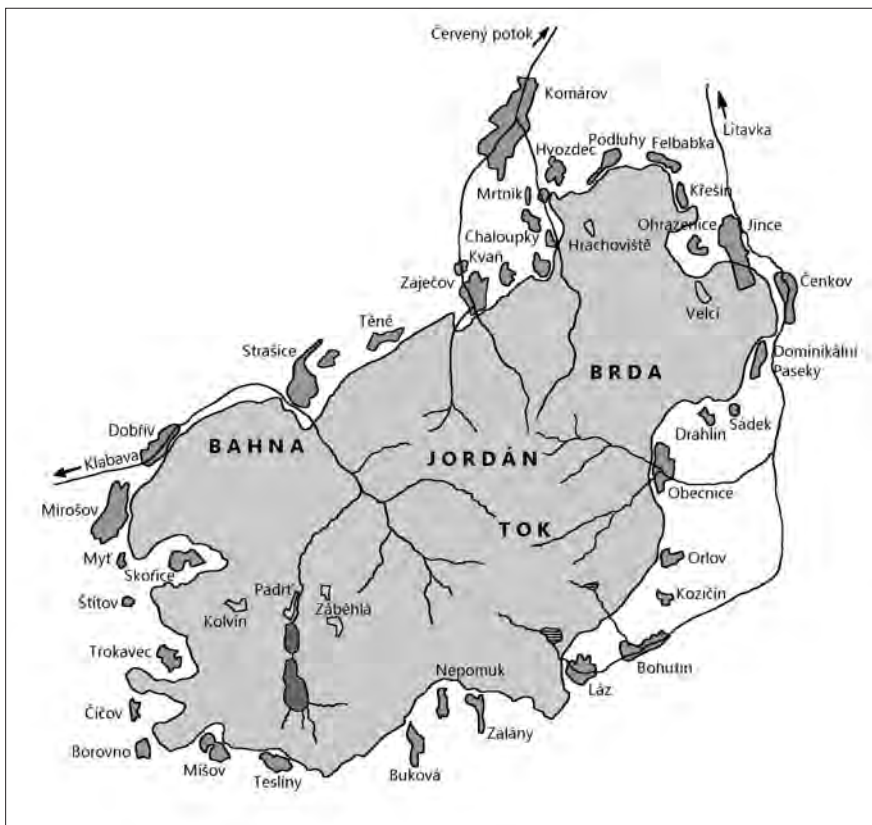
V roce 1935 se začaly stavět kryty. Našlo zde práci několik nezaměstnaných i z naší obce. Tehdy za mnou jeden z nich přišel a chtěl, abych mu vypočítal obsah výkopu, který udělali. Udělal mi náčrtek. Každá hrana byla jiná, poněvadž to bylo ve svahu. Tehdy jsem to nezvládnul a bylo mi to hanba. Vypočítal mu to tehdy jiný kluk z naší vesnice, ale na svoji omluvu podotýkám, že byl o rok starší.

V roce 1940 Němci celý vojenský prostor uzavřeli a podstatně rozšířili. Při tom byly vystěhovány obce a osady: Záběhlá, Padrt', Kolvín, Skořice, Hořice, Trokavec, Visky, Štítov, Myt' a Příkosice. V době války sem byli odsunuti na práci Ukrajinci, prý z Podkarpatské Rusi. Každý měl dva malé koně a malý vůz a denně vozili dřevo z lesů na nádraží do Hořovic. Jezdilo jich asi deset v řadě za sebou. U vozů neměli žádná zařízení na brzdění, pouze kus dřeva, který při cestě z kopce přitlačovali nohama na kola. Ti, kteří neměli koně, prý pracovali jako dřevorubci.

Ve zdejším závodě byl zaměstnán jeden mladý inženýr – Němec, který zde bydlel se svou manželkou. U nich bydlela i její sestra, prý manželka vysokého důstojníka. Myslím, že jí říkali Rita. Nikde nepracovala a pravidelně jezdila po okolí na krásném, bílém koni. Někteří dělníci v závodě říkali, že viděli, jak ti Ukrajinci jeli od Ptákova k sokolovně a ze všech sil brzdili. Ona jela na svém koni klusem, a když je předjížděla, každého šlehla svým bičíkem přes obličej. Ten mladý inženýr mi nikdy neublížil, naopak jednou mi pomohl. Kvůli té jeho příbuzné jsem ho však nenáviděl.

Za komunistů bylo toto území znovu rozšířeno a někteří občané z okolních vesnic měli hranice vojenského újezdu přímo za plotem své zahrádky.

Plánek střílnice v Brdech

Při tom došlo i k vysídlení Hrachovišť a Velcí. Prostor střežili příslušníci SNB, a to tak důkladně, že do okrajového lesa nikdo nevstročil ani na houby. U Strašic v lokalitě, které se říkalo „Na Bahnech“, byl vykácen další kus lesa a byla zde vybudována střílnice pro tanky. Němci domky ve vysídlených vesnicích nebourali. Komunisté je bourali a rovnali se zemí, včetně mysliven a hájojen.

Malá obchodnická příhoda z Hořovic

V době první republiky byla Pražská ulice v Hořovicích obchodním centrem města. Šel-li člověk od náměstí, mohl se na její levé straně kochat krásnými jednopatrovými domy a obchody s výkladními skříněmi plnými zboží v jejich přízemních podlažích. Jedním z nich byl i obchod s obuví pana Dvořáka. Na pravé straně, v prostoru, kde je dnes parkoviště, byly nízké starší domky a v nich krámky bez výloh. V jednom z nich byl židovský obchod pana Poláka. Pan Polák byl již starší a nemocný pán, a tak veškerou práci v obchodě vykonávala jeho manželka, která se svým vzhledem, chováním i řečí odlišovala od ostatních lidí. Říkalo se o ní, že je to pravá židovka.

Pan Polák byl panu Dvořákovi dlužen deset tisíc korun, což byl v této době dosti velký obnos. Půjčku mu potvrdil směnkou. Poněvadž se den její splatnosti rychle blížil a potřebné peníze neměl, dělalo mu to velké starosti a celé noci nespál. To sledovala jeho manželka, měla o něho velký strach a stále na něho naléhala, co mu chybí. Teprve poslední den jí svěřil svoje trápení.

Na to mu klidně a s úsměvem odpověděla:

„Z toho přece nemusíš mít starost. Nech to na mně, já to vyřídím.“

Příští den, hned od rána, pan Dvořák často vybíhal před svůj obchod, zdravil kolemjdoucí a upřeně se díval přes ulici. To Poláková viděla jako vhodnou příležitost. Vyšla také ven a hned navázala rozhovor:

„Dobrý den, pane Dvořák. To máme dnes pěkný den.“

Když jí slušně po obchodnicku odpověděl, přešla ihned k věci:

„Pane Dvořák! Můj starej je Vám dlužnej náké peníze.“

„Ano. Je to na směnku a dnes je splatná.“

„Tak počítejte s tím, že žádné peníze nedostanete! Na shledanou!“
Pak zašla domů a s úsměvem povídá svému manželovi:

„Už jsem to vyřídila a máme po starosti. Teď bude mít zase starost on, jak z nás ty peníze dostat.“

Obchod v Pražské ulici

Prohraná sázka

V období mezi dvěma světovými válkami se ještě prováděla v lesích tak zvaná „kopačka“. Ti starší se na to jistě pamatují. Byla to vlastně několidenní bezplatná práce při vysazování nebo pěstování lesních stromků a po jejím odpracování získala rodina právo ke vstupu do lesů příslušného panství za účelem sběru lesních plodin nebo chroští. Tuto práci vykonávaly obvykle mladé dívky nebo starší ženy, i když to nebylo pravidlem.

Tehdy se lesům věnovala mnohem větší péče než dnes a bylo také zvykem, že nově osázené paseky se po několik let vyžínavy, aby tráva nebo trnité keře nebránily mladým stromkům v růstu, nebo je dokonce neudusily.

Jednu takovou větší paseku vyžínavo svými srpy dvanáct žen nejrůznějšího věku a mezi nimi se motal hajný s kosou. Po chvíli hajný povídal:

„Holky! Já si skočím domů a vrátím se asi za hodinu.“

Ženské na to nereagovaly a vypadalo to, že budou asi radši, že tu nebude. Utřel si pot z čela, hodil kosu přes rameno a pomalu kráčel k silnici. Tam náhodou potkal známého a dali se spolu do hovoru. Řeč došla i na ženské a také na to, jestli se ženské bojí, nebo ne.

„Vsad' se, že je všechny z té paseky vyženu.“

Hajný byl přesvědčen, že vesnické ženy se nebojí, ale do sázky se mu moc nechtělo. Nakonec však přece sázku uzavřeli.

„Tak mi půjč tu kosu, někde se tu schovej a uvidíš,“ povídá ten známý a velkým obloukem obcházel paseku.

Duší celé skupiny a zároveň nejstarší byla „Bátinka“. Její jméno není třeba uvádět, poněvadž ji stejně všichni znali pod touto přezdívkou. Byla drobné,

malé postavy, oblečena v dlouhou širokou sukni, plátěnou blůzu a na hlavě šátek. Mladé dívky ji měly rády, poněvadž jim uměla vyprávět, jaké to bývalo, když ona byla mladá. Při práci se jedna z mladých děvčat k ní přitočila:

„Babi! Tamhle je nějaký chlap.“

„Prosím tě, kde by se tu vzal?“ povídá babka, ale děvče trvalo na svém:

„Ba jo, babi. Já jsem ho viděla!“

„Tak to je asi někdo na houbách,“ povídá Bátinka a záležitost byla na chvíli vyřízena.

Za chvíli se holka k babce znovu nakloní a šeptá:

„Babi! Von je nahej!“

Bátinka dělala, jako že to neslyší, ale ve skutečnosti zbystřila pozornost.

Mezitím se výtržník přibližoval houštím v domnění, že nebyl dosud zpozorován. Když se vzdálenost mezi ním a ženami zmenšila asi na padesát kroků, vyběhl z houští na paseku, rozháněl se kosou a obloukem si to namířil přímo k ženám. V tom okamžiku jedna z žen vyjekla a jako na povel všechny začaly šíleně ječet a křičet, a co nejvíce mohly, prchaly k silnici. Bátinka za nimi vykřikla:

„Neblázněte! Neutíkejte!“ Její hlas však v tom zmatku úplně zanikl. Dělala tedy, jako že se nic neděje, a ohnuta žala trávu dál.

Naháč znovu zaběhl do houští. „Ta baba je asi hluchá,“ pomyslel si. Znovu vyběhl na paseku, mával divoce kosou a mířil přímo proti ní. Bátinka byla k němu otočena bokem a shrbená k zemi stále pokračovala v práci. Jen po očku ho tajně pozorovala. Když byla vzdálenost mezi nimi menší než deset kroků, náhle se napřímila, obrátila srp proti němu a ze všech sil zařvala:

„Já ti ho useknu!“ a při tom bojovně vyrazila proti němu.

To byla vyhrůžka, která by srazila i toho nejotrlejšího chlapa. Lekl se tak, že mu kosa vypadla z ruky, a vyděšen prchal

pryč. Babka ho několik skoků ještě pronásledovala, pak se zastavila a se vztyčenou rukou se srpem za ním zahrozila:

„Já ti dám, ty neřáde!“

Ještě se za ním chvíli dívala a pak se pomalu vracela zpět.

Ženy se na silnici střetly s hajným, který prý slyšel nějaký křik, a proto se vrátil. Trvalo mu chvíli, než je přesvědčil, aby s ním šly zpět. Musel však jít jako první. Když přišli na paseku, našli tam Bátinku. Seděla na pařezu a pojídala svoji svačinu. Jenom ona postrehla, že se hajný vrátil bez kosy.

Náš hajný nebyl žádný zpitura a domnívám se, že po této stránce byl ve své profesi výjimkou. Od té doby se však zastavoval v hospodě častěji. Zbytečně zde nevysedával. Vypil si svoje pivo, zvedl se a odešel. Chlapům bylo divné, že nikdy neplatil. Kdo ví, jak to bylo. Asi to měl předplacené.

Bludný kořen

Každé pohoří má nějaké svoje charakteristické zvláštnosti a na ně obvykle navazuje celá řada pověstí a příhod. Brdy jsou mimo jiné známé tím, že zde, jak se od nepaměti traduje, roste na různých místech bludný kořen – kdo ho překročí, ten určitě zabloudí. Jedno takové zrádné místo se nachází poblíž Dědovy hory. Naše babičky vyprávěly desítky příhod o těch, kteří tady bloudili. Mě osobně však nejvíce zaujala příhoda, která se přihodila panu Matějkovi z Hrachovišť, kterého jsem ve svém dětství znal.

Bylo to hned v roce 1930. Pan Matějka byl drobné postavy, mimořádně cílý a pohyblivý. Celý život pracoval v lese a vykonával nejrůznější práce – opravoval lesní cesty, čistil příkopy a stavěl dřevěné můstky pro jejich přejezdy, budoval oplocenky, vedl pracovní čety při vysazování stromků, prováděl odchyt kůrovců. Veškeré práce vykonával svědomitě, poctivě a hlavně hned. V lese byl prostě doma, les měl rád a byl ochoten dělat cokoli lesu prospěšného. V době nemoci některého z hajných ho v revíru zastupoval. Jeho plat nebyl vysoký, ale pro lesní správu to byl člověk „penězi k nezaplacení“.

Na každé lesní správě se nachází mapa (plán) polesí a jednotlivé lesní úseky jsou označeny čísly. Tak se také odborně nazývají – dvanáctka, šestnáctka, jednadvacítká atd.

Jednou poslal hajný pana Matějku do třicítky. Byly tam nějaké souše a vývraty a četa dřevorubců tam měla udělat nápravu. Při tom mu přikázal: „Jdi tam a projdi to s nimi. Oni by toho půlku zapomněli!“

Matějka si na to ráno přivstal. Měl v úmyslu celý úsek projít napřed sám, aby až přijdou dřevorubci, mohl již mluvit konkrétně. Chodil chvíli po lese, pak si již vzpomněl, že je čas, aby šel na smluvené místo srazu. Ale kde vlastně vůbec je? Rozhlíží se kolem sebe a instinktem zvolí směr, kterým by měl jít. Jde nejdříve automaticky, ale později již pozoruje okolí. Les, který by měl znát do každého detailu, se mu jeví jako úplně neznámý. To ho znervózňuje a přidává do kroku. Jde stojákem, prolézá houštinou, ale stále se nemůže orientovat. Asi za hodinu zjistí, že přišel na místo, kde již jednou byl, a celý děj se opakuje. Chodí po lese, volá, ale marně. Teprve odpoledne jej dřevorubci našli v lese, celého zmateného, vyčerpaného a ochraptělého. Vyvedli ho na lesní cestu, kde se s jejich pomocí teprve po chvíli zorientoval, a pak nezbylo nic jiného, než jít domů. Ještě štěstí, že to nebylo daleko.

Hustý podbrdský les

Příběh o tom, jak Matějka zabloudil ve třicítce, se roznesl rychle po všech okolních vesnicích. Vyprávěli si ho chlapi v hospodě, ženské v konzumu i u studny. Pro místní bylo nepochopitelné, že by Matějka, člověk, který zná zdejší lesy lépe než všichni hajní i s nadlesním dohromady, mohl zabloudit v lese, který má, jak se říká, „u huby“. Vysvětlení bylo jen jedno. Překročil bludný kořen. Výsledek byl takový, že všechny děti z okolních vesnic (Hrachovišť, Neřežina, Chaloupek, Mrtníka, Hvozdec a Podluh) měly zakázáno chodit do třicítky na houby. Ale ony tam stejně moc nerostly.

O této příhodě se vyprávělo dlouho a přidávaly se různé detaily, nebo i domněnky. Ještě v zimě, když se u nás dralo peří, se případ znovu probíral a příčina se dávala tomu, že jistě překročil bludný kořen. Babička Ungerová, která byla ze všech nejstarší, tvrdila, že žádný bludný kořen není. To prý je výmysl. Ve skutečnosti prý se jedná o bludné koření. Je prý to malá plazivá bylinka, podobná barvínku, ale mnohem drobnější. Má tuhé lístečky a malé bílé kvítky, veliké jako zrnko máku. Bylinka prý vydává vůni, kterou není cítit, ale na člověka působí tak, že ho oblbne. Teta Hošková tomu nevěřila. Ta se spíše přikláněla k tomu, že je to blízko Dědovy hory, kde jsou pod zemí žíly různých rud, které působí na lidský organismus.

Jaká byla skutečná příčina, nikdo neví. Pravda ale je, že v těchto místech bloudilo lidí podstatně víc. Vzpomínám si na našeho souseda, který sem vkročil při hledání hub, a pak hledal cestu domů. Na sedláka, který tudy šel do Hrachovišť koupit koně, a do Hrachovišť toho dne vůbec nedošel. Nebo na mladíka, který si tudy krátil cestu, když šel do Ohrazenice za svým děvčetem. Místo schůzky bloudil celou neděli po lese. I tento případ měl však dobrý konec. Dívka mu uvěřila, nebo předstírala, že mu věří, a aby se to nestalo častěji, uspořádala jejich svatbu. Prožili spolu šťastné manželství.

Od té doby již uplynulo více než sedmdesát let. Loni, když jeden děda přijel z Příbrami a vystoupil z autobusu, prohodil:

„Byl jsem tam platnej jako Matějka v třicítce!“

Všichni věděli, že nepochodil.

Mateřská láska modřiny přináší

Babka Ungerová byla nejstarší osobou v naší vesnici. Bylo jí již přes devadesát, ale stále byla relativně čilá. Každý den ji bylo možno několikrát vidět, jak nese z lesa plnou nůši chroští.

„To se všechno přes zimu spálí,“ říkala každému, kdo ji oslovil nebo se s ní zastavil na kousek řeči. Pro každého měla vždy srdečné slovo.

Při jedné cestě do lesa našla u pěšiny ležet malého kolouška. Zastavila se u něho a zdálo se jí, že se na ni dívá svýma smutnýma očima. Proto ho oslovila:

„Ty jsi tu tak sám. Kdepak máš mámu?“

Rozhlížela se okolo, pak místo obcházela lesem ve velkém kruhu. Srnka nikde. Zase se k němu vrátila:

„Ona tě asi nechce. Nebo ji zastřelili. Tak tu být nemůžeš, to by tě chytla liška. Nebo psi. Ti by tě roztrhali.“

Vzala ho do náručí a pak ho dala do nůše.

„Až uvidím hajného, tak mu řeknu, co jsem našla.“ A vracela se zpět k domovu.

Když vyšla na silnici, přeběhla jí srnka přes cestu:

„Takhle tu lítáš. Ještě tě někdo zajede.“

Srnka se však na druhé straně lesa otočila a přeběhla znovu, tentokrát za babkou. V té chvíli se koloušek v nůši ozval slabým zapípnutím. Srnka již do lesa nezaběhla, ale šla nyní za babkou. Koloušek se znovu ozval, ona se rozběhla a drcla bábě do nůše tak mohutně, až bába zavravorala. To však nebylo všechno. Oběhla ji v půlkruhu a napadla ji z boku z levé, pak z pravé strany. Její nárazy nohama a hlavou byly tak bolestivé, že si babka sedla na kraj příkopu a chtěla nůši sundat. V tom však na ni srnka skočila s takovou prudkostí, že se i s nůší svalila do škarpy.

Koloušek se z nůše vykutálel, a než se babka z příkopu vyhrabala, společně se srnkou odskákali do lesa.

Když šel příští den hajný okolo, babka na něho vyběhla z chalupy a vyprávěla mu, co se jí včera přihodilo. Hajný ji vyposlechnul a pak povídá:

„To víte, babi. Každá máma si své dítě chrání.“

Inkognito

Poblíž zbirožského nádraží stával hotel, vybudovaný v době slávy dr. Strousberga. Celkem bez úhony přečkal pád svého zakladatele i těžké roky první světové války. Mezi lidmi ve Hvozdcí se o něm tvrdilo, že je zde sál větší než v Lucerně. Jestli to byla pravda, či nikoliv, nemohl nikdo posoudit, poněvadž ze zapadlé vesničky, kde bylo devadesát chalup a přibližně stejný počet nezaměstnaných, je nepravděpodobné, že by některý občan měl možnost oba sály, pražský i zbirožský, vidět.

Byla to tehdy těžká doba, zvláště pro ty, kteří byli ženatí a měli rodinu. Byli však i takoví, kteří dovedli na chvíli zastříť svoje sociální postavení a ve vhodném okamžiku se vydávat za „člověka z lepší společnosti“. Jedním z nich byl i František.

František byl vyučen slévačem a po návratu z vojenské základní služby rozšířil řady nezaměstnaných. Byl to štíhlý, urostlý a hezký hoch. Měl pěkné vystupování a bylo-li třeba, uměl si i nějakou ctnost přidat. Proto také občas zavadil i o příležitostné zaměstnání, v němž však obvykle dlouho nevydržel.

V této době se ve zbirožském hotelu pořádaly velké plesy a sjížděla se sem vybraná společnost, blízká tehdy všemocné Agrární straně. František slyšel vyprávět o tom, jak nádherné plesy se na Zbirově pořádají a jak vybraná společnost se tu schází. Rozhodl se, že se jednoho z plesů zúčastní. A poněvadž ve dvou se to lepší táhne, vybral si jako společníka svého kamaráda Karla. Toho také podrobně seznámil se svým plánem i záměry. Karel byl

pro každou legraci. Plán, se kterým byl seznámen, se mu zdál být trochu přehnaný, ale nakonec spoluúčast přislíbil.

Do lepší společnosti je třeba přijít v lepším oblečení. To nebyl pro Františka problém. Jeho bratr byl krejčím a byl zaměstnán v Praze. Těžko říci, jakým způsobem oblek získal – snad z půjčovny, což bylo tehdy obvyklé, nebo mohlo jít i o nelegální vypůjčení nepředané zakázky. Podle tvrzení Karla mu však oblek seděl bezvadně a vypadal v něm jako úplně jiný člověk. Prostě bylo hned na první pohled vidět, že je to „něco lepšího“.

Z naší vesnice je to k určenému místu asi dvanáct kilometrů, a František naplánoval cestu na bicyklu. Počasí bylo příznivé. Cesta byla vymrzlá do sucha, žádný sníh, ani louže. Teplota jen málo pod nulou. Karel ještě přifoukl kolo a již mohli vyrazit. Z kopce to šlo celkem dobře, i když František, který seděl na tyči, coural nohy téměř o zem. Po rovině to bylo těžší, ale v Komárově si úlohy vyměnili. Do kopečka pak jel první do půlky, zde položil kolo a pokračoval pěšky, druhý došel ke kolu, nasedl na něj a na kopci prvního dojel. Tak dorazili až do Zbiroha. Kolo dali do nádražní úschovny a nenápadně pronikli do sálu.

František na sebe brzy upoutal pozornost a hned po prvním valčíku jej sledovalo několik párů očí přítomných dam. Byl výborný tanečník. Po ukončení tance nevodil dámy zpět ke stolu, jak bylo tehdy zvykem, ale požádal je ještě o jeden tanec. Při tom zůstali stát na okraji parketu, a jak se zdálo, uměl krátkou přestávku vyplnit šarmantním humorem. Jeho pozornost však brzy upoutal stůl, který sice nebyl zrovna na čelném místě, ale o to více vyhovoval jeho záměrům. Bylo zde šest židlí. Na dvou seděli zády k sálu manželé středních let. Při pravém boku stolu seděla o něco starší žena a na protější straně, obrácení obličejem do sálu, byl její manžel a dcera. Židle u levého boku stolu byla volná.

Podle chování společnosti se dalo usuzovat, že obě rodiny nejsou zdejší a že se navzájem znají. Hlavní důvod jejich účasti na plesu byl ten, aby se jejich dcera, jinak celkem sympatické a pohledné děvče, dostala také do lepší společnosti. Iniciátorem a organizátorem byl otec, který se později představil jako řezník a velkouzenář odněkud ze západních Čech. Ten byl

také ochotný pro svůj záměr i dobro své dcery nějakou korunu obětovat. A nebylo jich, jak se později ukázalo, zrovna málo.

Při tanci náhodou František zavadil o manžele, kteří seděli u vyhlídnutého stolu. Toto nedopatření pak velmi omlouval, ačkoliv oba tvrdili, že se vlastně nic nestalo. Od omluv a sebekritiky pak přešel k rozhovoru s manželem, kterého pak požádal o svolení k tanci s jeho paní. Když ji s díky a omluvami dovedl zpět k jejich stolu, znovu se zdržel v rozhovoru. Pak si teprve dovolil požádat o tanec slečnu.

Děvče tancovalo dobře. Nepřipadalo mu tedy nijak těžké požádat ji ještě o jeden tanec. Krátkou přestávku prodlěli na okraji parketu v družném rozhovoru. Po návratu ke stolu se znovu chvíli zdržel a pak si dovolil požádat o tanec paní matku. Teprve nyní u něho nastala úzkost a pociťoval na sobě, že má strach. Jak sám později vyprávěl, byl by v tuto chvíli ze sálu nejraději utekl. Podařilo se mu chvilkovou nejistotu překonat a hrát dále svoji hru podle předem důkladně promyšleného a s Karlem ujednaného scénáře.

Hotel ve Zbirohu

To tedy všechno předcházelo, než volná židle u stolu našla svého uživatele. Ještě než se rozhodl volné místo přijmout, považoval za nutné se představit. Svoje křestní jméno František vyslovil zřetelně, příjmení Un... již trochu polkl a společnost je přesně nezaznamenala. To v této chvíli celkem nevadilo. Všichni byli s dosavadním průběhem bálu i se svým novým společníkem spokojeni. Nejvíce rodiče, kteří se přece jen trochu obávali, že ve vybrané společnosti bude jejich dcera odsouzena k roli pasivního diváka. A hle. I zde se pro ni našel tanečník a společník, kterého jí mohla mnohá závidět. Děvčeti se František také zamlouval. Byl to hezký chlapec, elegantně oblečený a dobrý tanečník. Přes svoje přehnaně společenské chování k ostatním členům společnosti se vůči ní choval sice korektně, ale celkem přirozeně. Měl se stále na co ptát a o čem vyprávět.

S dosavadním průběhem byl nejvíce spokojen otec. Ten se ve své ješitnosti domníval, že nejen jejich dnešní účast na plesu, ale i všechno ostatní je výsledek jeho prozíravosti. Na jeho pokyn již potřetí přiběhl číšník s lahví v utěrce k jejich stolu a hostitel, ač byl ve svém soukromí jistě přítelem spíše plzeňského, neustále zvedal číši k přípitku. Celá společnost se bavila již trochu hlučněji a smála se veseleji. František pochopil, že nastala ta správná chvíle.

Po smluveném znamení Karel, kterého kromě dcery dosud nikdo neznal, proběhl kolem jejich stolu a František na něho zavolał:

„Bavíš se dobře, Karle?“

Karel však otázku přeslechl. Zastavil se, udělal krok zpět a tak, aby to všichni slyšeli, se otázel:

„Přejete si, pane barone?“

V tu chvíli všichni strnuli úžasem. František, na kterého se obrátily všechny zraky, zbledl jako stěna, dvakrát bezmocně lapnul po vzduchu a dvakrát polkl na prázdno. Jako první z přítomných se však vzpamatoval a vyčítavě Karla napomenul:

„Karle, Karle! Vždyť jsme se dohodli, že mi budeš říkat jen Franci! Přál jsem si být inkognito, a ty všechno prozradíš!“

Pak se obrátil ke společnosti a se vši vážností a důstojností, hodné jeho stavu, je oslovil:

„Přátelé! Přál jsem si zůstat inkognito, ale nyní, když již víte, kdo jsem, dovolte, abych se představil ještě jednou. Jsem hrabě Franz Ungern.“

Neznalost významu šlechtických titulů zde nebyla zřejmě na závalu, a tak po novém, tentokrát oficiálním představení nastala znovu dlouhá chvíle ticha. Situaci vyřešil opět šarmantní otec, který přivolal obsluhujícího číšníka a vyhlásil přípitek na počest pana hraběte. Místo u stolu se pak našlo i pro Karla, kterého František představil jako začínajícího vesnického učitele a svého kamaráda. Na lepší zaměstnání zřejmě Karlův zevnějšek ani chování neodpovídalo.

Od této chvíle obsluhující číšník přicházel k jejich stolu častěji, a jak se zdálo, i ochotněji. Karel tehdy prvně ve svém životě, a dost možná i naposled, poznal, jak bouchá i chutná šampaňské.

Jaký byl další průběh bálu a jak celá záležitost skončila, jsem se již nedozvěděl. Bylo mi tehdy devět let. Když mě přistihli, jak pokradmu hltám vypravování, Karel se zarazil a vykřikl:

„Hele! Ten smrad nás poslouchá!“

Pak jsem byl nevybíravým způsobem vykázán do patřičné vzdálenosti.

Odposlouchání vyprávění příhody jsem tehdy považoval za něco mimořádného a stále jsem si domýšlel pokračování. Jako první variantu jsem si představoval, že na závěr se pokusili o útěk a že je třeba i honili. S přibývajícými léty mě napadaly varianty romantičtější. Když mi bylo asi čtrnáct, byl jsem přesvědčen, že závěr nemohl dopadnout jinak, než že František se s nimi důstojně rozloučil, doprovodil je k jejich autu, a aby se jim revanšoval, pozval je na určitý den na svůj velkostatek. To byla také poslední varianta, kterou jsem si vymyslel.

Od této události uběhlo již více než sedmdesát let. Jak František, tak zvláště Karel neměli ani lehký, ani dlouhý život. Na celou záležitost dnes vzpomínám s úsměvem jako na nepatrnou událost svého dětství. To, co jsem tehdy slyšel vyprávět, jsem si ponechal jako svoje tajemství a nikdy jsem se o tom nikomu nezmínil. Karel pravděpodobně vyprávěl tuto příhodu na více místech. Od té doby Františka nikdo jinak nepojmenoval než „Francín“, i když snad jen několik zasvěcených vědělo, jaký měla tato přezdívka původ.

Bába z Radnic

V našem městečku bývali dva lékaři, které jsem znal a osobně jim důvěřoval. V době, kdy se tento příběh odehrál, jsem byl ještě relativně mladý a zdravý a jejich pomoc jsem nikdy nepotřeboval. Lékaři to neměli jednoduché, protože mnoho starších lidí z okolních vesnic ještě používalo různé lektvary a v době nemoci se snažili vyhledávat pomoc spíše léčitelů než vystudovaných lékařů.

Toho se snažila využít jedna obyvatelka sousední vesnice, která vlastnila starší veliký automobil. Navázala spojení s léčitelkou, ke které pravidelně v určitý den přivázela ze zdejšího regionu stanovený počet pacientů. Pro zájemce to nebylo příliš finančně nákladné. Léčitelka prováděla zjištění choroby výhradně rozbořem moče a pro léčení předepisovala čaje ze směsí různých léčivých rostlin. Stačilo tedy přinést lahvičku ranní moče. Nikdy se neptala, komu patří a jaké má neduhy, a co jí předkladatel vyprávěl, snad ani neposlouchala. Po provedení rozboru pak předložila posudek. Slova si zrovna nevybírala.

Na příklad: „Ten Váš dědek je na tom špatně. Celý život kouřil a chlastal a já ho mám z toho dostat...“ Nebo: „Ta holka přechodila zápal plic...“ Nebo: „Ten kluk utrpěl někde úraz do břicha. Asi při fotbale. Jděte s ním hned k doktorovi, ať ho pošle do nemocnice...“ A tak podobně.

Podle vyprávění prý bylo její léčení velmi úspěšné a těšilo se v celém kraji nejlepší pověsti. Mnozí byli dokonce přesvědčeni, že jim „bába z Radnic“ zachránila život.

Jeden ze zdejších obvodních lékařů měl malou dceru, která byla velmi hubená a bledá. Sám u ní žádnou nemoc nezjistil a odborníci, které vyhledal, také ne. Stav dítěte však oba rodiče velmi trápil. Rozhodli se tedy, že zajede pro radu k této léčitelce. Nechal se objednat a se sklenkou moče vyrazil.

Když na něho přišla řada, podal jí beze slov tuto sklenku. Podle vyprávění ji bába důkladně prozkoumala, pak mu ji vrátila nazpět a hrubě dodala:

„Ta holka je úplně zdráva! Prosím Vás, co máte za ženskou! Ta vůbec nevaří a dává jí samé sušenky a podobné věci. Až přijdete domů, tak jí naříd'te, ať uvaří hrnec polévky a pořádný oběd. Až se holka pořádně nažere, bude po problému.“

Bába z Radnic si získala takovou pověst, že jí mnozí dávali přednost před ošetřením v nemocnici.

O různých příhodách se vyprávělo i v hospodě. Jeden z hostů tvrdil ostatním, že jenom z moče nemůže poznat chorobu, a prý to jsou všechno jenom pověry. Debata na toto téma byla velmi živá a nakonec došlo k sázce. Objednal se tedy k návštěvě. Ráno zašel do chléva, nabral si do sklenky trochu moče jedné z krav a vyrazil. Když podal bábě svoji skleničku, ta moč odborně prohlédla a vrátila mu ji se slovy:

„Za tři měsíce budete mít tele.“ Jestli uhodla správně i ten termín, to jsem se již nedozvěděl.

Tuto příhodu jsem jednou vyprávěl svému příbuznému. Ten se ve svém mládí na jedné pražské klinice podrobil operaci žaludku, která sice byla úspěšná, ale s přibývajícými léty pociťoval stále větší nechuť k jídlu. Lékaři to viděli jako důsledek operace. Předepsané léky mu nepomáhaly. Jeden z jeho kamarádů mu poradil, aby se obrátil na léčitele, který bydlel někde v Jeseníkách. Jako železničárovi se tato vzdálenost nezdála být nepřekonatelná. Rozhodl se tedy, že mu napíše a případně se nechá objednat.

Léčitel ho přijal velmi vlídně a důkladně ho prohlédl. Zjistil, že před určitým časem prodělal operaci žaludku (ostatně jizva byla vidět na první pohled). Podrobně se ho pak vyptával na druh nemoci a současné potíže. Nakonec mu předepsal veliký pytel bylin. Z nich si má vařit odvar a vždy ráno, v poledne a večer před jídlem pozřít asi $\frac{1}{2}$ dcl. Při tom zdůrazňoval, že bez cukru. Jako další lék mu doporučil, aby vždy po večeri vypil půllitr pořádného piva.

Ptal jsem se ho, jestli kúru používá stále a zda to má nějaké účinky. Do toho se však vložila jeho manželka:

„Ten odvar byl tak hořký, že ho vůbec nepozřel a celý pytel bylin vhodil do kamen. Ta dvanáctka mu přišla k chuti, ale zde nebyla k dostání a musel pro ni jezdit do Karlových Varů. Poněvadž se to vždycky nehodilo a taky

to lezlo do peněz, tak si nyní večer otevře láhev, nalije si sklenku a láhev zase zazátkuje na příští den. Jedna basa mu nyní vydrží déle než měsíc.“

I toto snížené množství však účinkuje a na léčitele si vzpomíná jen v dobrém.

Kostlivec ho chytil za hlavu

Hvozdec leží mezi kopci zvanými Chlum a Kamenný vrch. V době, kdy se tento příběh odehrál, měl asi devadesát popisných čísel a žilo zde okolo pěti set obyvatel. Pole na kamenitých svazích poskytovala chudou obživu jen sedmi zemědělcům. Většina obyvatel byla závislá na práci v průmyslu a denní docházce do zaměstnání. Poněvadž žádná hromadná doprava neexistovala, chodilo se pěšky, po lesních pěšinkách. Několik mladíků sice již tehdy mělo kola, ale dojíždět do zaměstnání nebylo zrovna výhodné, poněvadž skoro polovinu cesty se muselo kolo stejně tlačit.

Jméno vesnice se používalo jen málo. Na otázku:

„Odkud jsi?“ ostatní ihned prohodili:

„Ten je z Kamenného vrchu.“

Většina dělníků byli vyučení slévači. Jedním z nich byl i František, o kterém se vypráví tento příběh.

František byl celkem slušný člověk a jako slévač prý i šikovný řemeslník. Měl však jednu chybu. Do práce i z práce sice chodil jako jiní pěšinou lesem, ale v sobotu po výplatě to bral vždy oklikou po silnici. Při cestě bylo sedm hospod. V každé z nich se zastavil, vypil jedno pivo a decku rumu, zaplatil a šel dál. Moc při tom nespíchal. Okolo nás chodil vždy v létě až za šera, v zimě už za tmy. Chodil vždy pomalu, se sklopenou hlavou a při tom si něco polohlasně vyprávěl nebo pobrukoval. Moje matka na mne vždy volala:

„Pojď už domů! Už se šerí a už šel i František!“

Jednou jsme zaslechli velký řev. Všichni jsme vyběhli na dvorek, vyběhli i sousedé z vedlejších domků. Po silnici od Mrtníka běžel František a hrozně řval. Doběhl až k nám a stále na nic nereagoval. U protějšího domku, který je přímo u silnice, narazil na domovní dveře a padl na zem. Všichni jsme se seběhli, ale nikdo nevěděl, co dělat. Ještě asi čtvrt hodiny křičel, pak již jenom chrčel, ale stále nereagoval. Někteří říkali, že ho vezmou dovnitř, jiní zase, že to nejde, poněvadž se od něho šířil velký zápach. Teprve asi za hodinu se chlapům podařilo ho posadit. V tu chvíli se trochu vzpamatoval a začal křičet:

„Von mě chytil za hlavu!“

„Kdo?“

„No ten kostlivec!“

Trvalo ještě dosti dlouho, než se jim podařilo ho postavit na nohy. Pak ho tři chlapi odvedli domů. Byli již rádi, že se ho zbavili.

Bližší informace k tomuto případu se lidé dozvěděli až příští týden od pana Humla, hostinského Františkovy sedmé hospody na cestě. Pan Huml byl starý mládenec a se svojí matkou žil nad hospodou. František byl jeho stálým zákazníkem. Přicházel vždy v sobotu okolo sedmé hodiny večer, s nikým se nebavil, na dotazy odpovídal jen jedním slovem. Pak zaplatil a odešel. Nikdy s ním nebyly žádné problémy.

Minulou sobotu přišel jako jindy. Ve výčepu nikdo jiný nebyl. Hostinský věděl, co mu má nalít. František poseděl, pak zaplatil a odešel. Za několik

vteřin zaslechl hostinský velký křik. Vyběhl ven, ale nikoho neviděl, poněvadž hospoda stojí v zatáčce. Popoběhl nahoru a náhle ho někdo oslovil. Otočil se vpravo po hlase a na hřbitovní zdi seděla jedna z komárovských babek. Povídá jí:

„Prosím Vás, co tu děláte?“

Ona mu klidně odpověděla:

„Byla jsem u hrobu svého manžela. Kostelník zazvonil, pak odešel a zamknul vrata. Nemohla jsem se dostat ven. To jsem v pěkné bryndě, pomyslila jsem si. Jediná možnost je přelézt tu zeď. Odtud to šlo, ale dolů jsem se bála skočit. Je to moc vysoko. V tu chvíli šel okolo nákej chlap. Povídám mu: Pomozte mi dolů! On začal rvát a utíkat. Vždyť ho slyšíte. Stále ještě řve.“

Na to jí hostinský řekl:

„Tak počkejte. Já skočím pro žebřík.“

Když ho prý potom přistavoval ke hřbitovní zdi, všimnul si, že u zdi leží pohozená čepice.

Zed' u kostela

Přehnaná horlivost

V roce 1951 jsem se oženil. Tehdy v naší republice byly divné poměry, kterým se říkalo: „upevňování diktatury proletariátu.“ A poněvadž podle tehdejších zpráv byli teroristé, diverzanti, agenti a špioni skryti všude mezi námi, byla zaváděna na vesnicích i ve městech různá bezpečnostní opatření. V noci chodily po vesnicích dvoučlenné hlídky, a to jedna od 22:00 do 1:00 a druhá od 1:00 do 4:00 hodin. Ve městech bylo těch hlídek více a každá měla na starost určitou čtvrť nebo určitý úsek.

Členové strany měli ještě další povinnosti, například na vesnici provádět kontrolu, kdo navštěvuje bohoslužby v kostele, a vést o tom evidenci, sledovat podezřelé osoby, tedy kněze, sedláky, obchodníky a další, a vést evidenci, s kým se stýkají, sledovat, jestli se někdo v noci nepotuluje po vesnici nebo v jejím okolí nebo jestli se někde v noci nesvítlí. Tehdy platil i předpis, že osoby, které se zdržují 24 hodin mimo své trvalé bydliště, musí být přihlášeny k přechodnému pobytu.

Když bylo ukončeno moje výjimečné vojenské cvičení podle tehdejšího branného zákona, které trvalo skoro 3 roky, vrátil jsem se pracovat do svého závodu. Když jsme se i s manželkou přestěhovali do Komárova, dali jsme našeho hochu do školky a žena nastoupila do zaměstnání. Nebylo to však jednoduché. Klukovi bylo teprve dva a půl roku a nevěděli jsme, jak

bude na tuto změnu reagovat. Ona nastoupila na zkrácenou pracovní dobu – na 6 hodin denně – a její vedoucí byl toho názoru, že přidělenou práci ve zkrácené pracovní době nemůže zvládnout.

Klukovi se ve školce líbilo, měl tam hned plno kamarádů a chodil tam rád. Manželka práci zvládla a v kolektivu se zaběhla. Přišel však podzim a s ním i cahoty. Jednou, když přišla po práci do školky, paní učitelka jí říkala, že chlapec bude asi nemocen. Doma jsme zjistili, že má teplotu. Manželka z toho byla nešťastná.

„Já jsem tam několik měsíců a již si budu vybírat volno na ošetřování v rodině.“

Na to jsem jí klidně odpověděl:

„To není potřeba. Já skočím do Hvozdce, a buď k nám babička vždy ráno zaskočí, nebo tu bude u nás. Nemusíš se o nic starat. Ona je víc než půl doktora.“

Babička s vnukem

Jak jsem se rozhodl, tak jsem také hned udělal. Babka to považovala za samozřejmost a hned se ptala, v kolik hodin má přijít. Při tom rozhovoru však byla přítomna i teta, která hned protestovala:

„Proč bys tam chodila zrovna ty? Já to vezmu sama. Aspoň budu mít radost, že tu nejsem na tom světě ještě zbytečná. Já to lehko zvládnú.“

Byl jsem tehdy rád, že se teta nabídla. Byla celý život s námi a jako děti jsme ji měly strašně rády. A nejen my. Měly ji rády děti z celé vesnice, i všichni dospělí. Málo z nich však vědělo, jak se vlastně jmenuje. Její jméno snad nikdo ani nikdy nevyslovil. Všichni ji nazývali „Frýškojc teta“. Hned jsem jí tedy nabídnul, aby přišla asi v půl osmé. To se také stalo a hned druhý den pět minut před půl osmou byla ve dveřích. Když jsme pak přišli z práce, bylo všude čisto, všude pořádek, na stole chutný oběd. Kluk ji prosil:

„Teto! Bud' tu ještě!“

Na to mu však klidně odpověděla:

„Již tu máš tátu a mámu. Já bych tu byla zbytečná. Neboj se, já přijdu zase zítra.“

Snažili jsme se ji také přemluvit, aby u nás zůstala. Na to však odpověděla:

„Už bych tu byla zbytečná. A vždyť je to jen procházka lesem.“

Byla to opravdu jenom procházka lesem, pouze jeden kilometr.

Toto však nezůstalo bez povšimnutí. V té době totiž někdo z těch, kteří pečovali o „upevňování diktatury proletariátu“, zjistil, že Fryšů jsou ve fabrice a jejich bytu se kouří z komína. To bylo samozřejmě velmi podezřelé a bylo to hlášeno na SNB. Zásah musel být nečekaný a překvapivý, a proto byl naplánován na příští den.

Ráno hned v 8 hodin se dostavil okrskář na vrátnici závodu, kde již na něj čekal informátor, který měl zjištěno, že jsme oba v závodě, a hned se k němu připojil. Propustku ze závodu, spojenou s přerušením směny, nepotřeboval, poněvadž tato akce byla ve vyšším zájmu. Kde se k nim přidal třetí,

to nevím. Když přicházeli k našemu domu, zjistili, že z komína vychází skutečně slabý obláček dýmu. Ti dva zůstali na schodišti, příslušník SNB přistoupil ke dveřím a krátce zazvonil.

Chlapec byl již po snídani a se zájmem poslouchal pohádku o tančících střevíčkách, kterou mu teta právě předčítala.

„Teto! Někdo zvoní!“

„Tak mi to tady podrž. Já se půjdu kouknout, kdo to je a co chce.“

Tomu, kdo stál za dveřmi, se to zdálo již dlouho a počal zvonit znovu a energicky.

„No, co se děje? Snad nehoří!“ povídá si teta pro sebe a přidala do kroku. Jak však sáhla na kliku, dostala ránu do čela a padla na zeď. (Způsob, jakým bezpečnostní složky otevírají dveře pomocí nohou, se provádí dosud a můžeme to vidět i v televizi.)

Do bytu vletěl muž v uniformě, proletěl chodbou do kuchyně, odtud do pokoje a do ložnice. Hoch se však lekl a začal křičet, a tak z ložnice vycouval.

Mezi tím se teta vzchopila a šourala se za ním.

„Jak jste tu dlouho!“ zařval.

„Asi od půl osmé,“ vymáčkla se teta.

„Nelžete!“ zařval, až se vše zatřásl.

Na to se nedalo nic odpovédět, a tak bylo chvíli ticho.

„Víte, kdo já jsem?“

„Podle oblečení jste asi četník.“

V tom si příslušník uvědomil, že nemá proti sobě diverzanta, ale starou babičku v šátku, a nasadil mírnější úřední tón.

„Četníci už dávno nejsou. Nyní je SNB. Vy vůbec nevíte, kdyby se vám něco stalo, komu to máte hlásit.“

Nyní se teta teprve vzpamatovala a klidně a důrazně odpověděla:

„Kdyby se mi něco stalo, tak za vámi bych určitě nešla. Jednak vás vůbec neznám, a jednak jste strašně komisní. Kdyby se mi něco stalo, tak bych to řekla Vaškovi Flámichovi.“

Pak bylo chvíli ticho.

„Vy znáte Vaška Flámicha?“

„Jak bych ho neznala? Vždyť je to náš soused. Ten má jiné jednání. A těch hvězdiček má taky víc. Ten by to zařídil!“

„A proč jste to neřekla hned?“

„Vždyť jste se mě na nic neptal. Vletěl jste sem jako pominutej!“

Pak bylo zase chvíli ticho.

„Vždyť se nic nestalo! Vždyť se nic nestalo! Vždyť se nic nestalo!“

Opakoval si a ustupoval ke dveřím. A tomu, který stál za nimi, povídal:

„Ono to nevyšlo.“

Teta se vrátila do ložnice. Když se podívala z okna, viděla, že po ulici odchází příslušník SNB se dvěma muži v civilu. Když nebudeme brát v úvahu neodůvodněné podezření, krvavou modřinu na čele a pošlapané koberce od zablácených bot, tak se opravdu nic nestalo.

Asi za tři dny se teta potkala na návsi se sousedem a povíдалa mu, co se jí přihodilo. On jí vyslechl, nic se neptal a řekl:

„Von je takovej horlivej. Já mu to stále říkám. S těma starejma lidma musíš jednat pomalu a slušně!“

Zkratkové jednání

Jeden můj známý – Zdeněk z Jince – měl rozsáhlou sbírku cizokrajných i našich motýlů. Byl na ni velmi hrdý, velmi si ji cenil a často se o ní zmiňoval. Po večerech, ve svých volných chvílích ji uspořádával, ale ve skutečnosti se přendáváním vitrín s motýly pouze kochal. V pohnuté době 60. let působilo takové duševní uklidnění jako lék.

Bylo již půl jedenácté, když sbírku pečlivě uložil a chystal se ke spánku. Ještě jej napadlo podívat se z okna. Byl hezký letní večer, vlastně již noc, na konci srpna 1968. Při vyhlédnutí z okna ho něco náraz upoutalo. Okolo pouliční svítilny kroužil a na lampu dorážel veliký noční motýl. V tu chvíli si řekl:

„Toho musím mít!“

Bleskurychle navlékl přes pyžamo tepláky a zaběhl do dřevníku. Zde popadnul síťku na dlouhé tyči a vyrazil na ulici. Na první pokus ho nechytil.

Kasárna Jince z roku 1920

Motýl odletěl, obkroužil světlo ve velikém kruhu a zase se vracel. Ty pokusy se několikrát opakovaly.

V této době jelo po hlavní ulici auto. Náhle prudce zastavilo, zacouvalo a vyrazilo do boční ulice, kde právě stál. Z auta vyskočili tři příslušníci SNB, obstoupili ho a jeden přes druhého na něho začali křičet.

„Komu dáváte to znamení?!“

„S kým jste ve spojení?!“

„Váš občanský průkaz!“

Vůbec nevěděl, co se děje. Jejich výkřikům nerozuměl a podařilo se mu odpovědět pouze tomu třetímu, který stál u něho na pravé straně.

„No ten já nemám.“

Jeho odpověď však byla přerušena dalším křikem:

„My si na vás posvítíme!“

Jince

„Kde jsou vaši kumpáni?“

„Jak to, že ho nemáte?!“

Nebyl momentálně schopen odpovědět, ale ono to ani nebylo třeba, poněvadž znovu křičeli:

„My s vámi zatočíme!“

„Pojedete s námi!“

Ten třetí již nekřičel. Chytil ho a cpal ho do auta. Zdeněk vůbec nechápal, co se s ním děje. Jednou rukou se opřel o auto, ve druhé držel tyč se sít'kou a byl úplně bezradný.

Tento křik však slyšel i jeho soused, který bydlel v protějším domku přes ulici. Vyhlédl z okna, a když viděl policejní auto a tři příslušníky, vyběhl v pyžamu na ulici a obrátil se rovnou na obviněného.

„Co se tady děje?“

Příslušníci poznali, že ten, který vyběhl, je vlastně jeden z nich (možná, že to byl jejich nadřízený). Ten první se na něho obrátil:

„Ty ho znáš?“

Když viděl svého souseda v kabátku od pyžama, v teplákách a s holí se sít'kou v ruce, bylo mu to jasné. Klidně odpověděl:

„To je v pořádku. To je takový starý blázen a on chytá motýly.“

Pak mohl jít motýlkář klidně domů. Cestou mu stále hučelo v hlavě: To je takový starý blázen a on chytá motýly.

Příslušníci spolu stáli ještě chvíli pod osvětlením. Co si povídali, to slyšel možná jen ten noční motýl, co pokračoval ve svých námluvách s pouliční lampou.

Závěr

Časy se mění. Změnila se i podbrdská příroda a změnili se i podbrdští lidé. Vzhledem k vykácení těch nejlepších lesů a pravidelné střelbě z děl, z tanků a letadel se stavy vysoké zvěře podstatně snížily a zvěř se stáhla z centrálních Brd do okrajových lesů. Místo šlechticů jezdí dnes na hony generálové, místo bývalých pytláků jsou dnes myslivecké jednoty, místo hajných dnes hájí lesy policisté, kteří sem zajíždějí ve služebních autech. Po roce 1968 prý měli Sověti v Brdech i svoje rakety. Jaké změny nastanou v budoucnu, budiž nám překvapením.

4. ledna 2012 schválila vláda zrušení vojenského výcvikového prostoru Brdy. Tuto zprávu místní jen uvítali. Doufejme, že to usnesením neskončí, ale že dojde i k realizaci, a Brdy se opět stanou oblastí klidu a míru.

Několikrát jsem slyšel názor, že armáda zachránila brdské lesy. S tím zásadně nesouhlasím – kam vstoupí armáda, tam zůstane jenom poušť. O tom svědčí vykácené lesní plochy, vysídlené vesnice, zbourané hájovny a myslivny a zároveň zásadně narušená fauna a flóra. Tam, kde byl dříve vysoký mech a mokřina, kde mi, jako děcku, nateklo horem do gumových holínek, je dnes poušť, na které se vyskytují jen tu a tam řídké trsy trávy. Tam, kam dopadají granáty, nebo tam, odkud se střílí, už nežijí jeleni – stáhli se do okrajových prostorů Brd. I tetřev zmizel. Tam, kde nejsou vesnice, nejsou ani vlaštovky a jiřičky, snad ani vrabci. Ještě horší než dělostřelba byla střelba z vrtulníků a stíhaček.

Četl jsem, že mezi člověkem a krajinou existuje vazba až posvátná. Ta věta mi zůstala v paměti a naprosto s ní souhlasím.

Jeden můj přítel mi to chtěl vyvrátit a tvrdil:

„Podívej se kolem sebe, jak se všechno zanedbává, jak se ničí a krade“.

Na to jsem mu odpověděl:

„To je pravda a to vidím. Jsem však přesvědčen, že ti, kteří se tak chovají, nemají právo o sobě říkat, že jsou lidé.“ A právě tak nepovažuji za ochránce lesů toho, kdo jich několik set nebo tisíc hektarů vykácel, dvanáct dřevorubeckých vesnic vysídlil a zničil a desítky mysliven srovnal se zemí.

Slovníček použitých výrazů

augšpurské vyznání – směr protestantského vyznání

Baštiny – dřívější název Brd, dnes jen jejich část

Bessemerova hut' – novější druh výroby oceli ze surového železa

cahoty – deštivé a blátivé dny

cídírna – dílna na čištění odlitků

cvočkařský dělník – dělník při manufakturní výrobě hřebů a cvočků

Dědova hora – původní název kopce, německy Giftberg, počeštěna do současného názvu Jedová hora

dýmačka – předchůdce vysoké pece, ve které železo nedosahovalo tavicí teplotu

forovati – starý výraz pro přivážeti

hamr (kujnírna) – dílna, v níž se surové železo měnilo v železo kujné

chroští – klestí, chrastí, drobné větve na podpal

klášter Na Ostrově – původní název kláštera sv. Dobrotivá

koš – speciální koňský povoz na převážení dřevěného uhlí

látro – stará délková míra, cca 2,39 m

lit'ák – velký litinový hrnec (někdy posmaltovaný)

obersteiger – naddůlní

oplocenka – lesní paseka posázená stromky a oplocená proti okusu zvěří

pendlovky – staré nástěnné hodiny s kyvadlem a závažími

permoník – dobrý duch v šachtě, vystupuje jako malý mužíček

Pešík – původní jméno Petr, přeneseno jako příjmení

psilomelan – manganová ruda, vodnatý kysličník manganu

pudlovací pece – starý způsob výroby oceli (ruční míchání)

rumělká – ruda k výrobě rtuti, sulfid rtuťnatý HgS, jinak také cinabarit

spit'ura – člověk, který se opíjí

stoják – vysoký les

sv. Dobrotivá (Sta. Benigna) – jméno svěťice a kláštera

Štilec – místo poblíž Tlustice, těžily se zde brusné kameny a uhlí

tenata – pasti na chytání zvěře

uhlíři – řemeslníci, kteří vyráběli dřevěné uhlí

uhlířina – jídlo uhlířů – brambory, knedlíky a smažená cibule

uhlířský plac – místo, kde kdysi hořel milíř, dnes zbytky mouru

váha – 15 kg kujného železa

vídeňský cent – 56 kg (surového železa)

Václav Fryš se narodil 14. 9. 1924 ve Hvozdcích na Podbrdsku, v malé chaloupce u lesa a od svého narození les miloval. Jako děčko vždy říkal: „Až budu velký, tak budu hajný.“

Po skončení základní školy měl již vyplněnou přihlášku na lesnickou školu v Písku, kterou však již poslat nestihl. V roce 1939 byly vysoké školy uzavřeny a pro celou řadu středních škol, včetně této, bylo zastaveno přijímání nových žáků. Přihlásil se tedy do Obchodní akademie v Berouně.

Po maturitě byl úřadem práce, v rámci totálního nasazení, spolu s ostatními spolužáky poslán na práci do Německa. Poněvadž firma Siemens-Schuckert potřebovala řemeslníky, dala tyto mladé hochy do kurzů na přeškolení. Prodléval zámečnický a pak soustružnický kurz a pracoval jako soustružník. Na výroční den založení republiky 28. října 1944 se zúčastnil hromadného útěku z Německa a do konce války pracoval jako soustružník v komárovských železárnách.

Po válce nastoupil jako účetní u firmy Walter v Jinonicích. Jako voják byl zařazen do aspirantské školy v Klatovech. Při „banderovské“ akci prošel Slovensko od Sniny až k Žilině. Druhý rok služby byl jako podporučík v Sokolově, kde se seznámil se svojí budoucí manželkou.

Po ukončení vojenské základní služby a po smrti svého otce se vrátil domů a pracoval v podniku Buzuluk. Poněvadž odmítl podepsat aktivaci za důstojníka z povolání, byl podle branného zákona povolán na mimořádné vojenské cvičení, kde byl držen téměř tři roky. Tato léta považuje za nejhorší ve svém životě.

Vzhledem k tomu, že v 50. letech bylo ekonomické vzdělání hodnoceno jako méněcenné, absolvoval ještě večerní průmyslovou školu a zastával pak v podniku různé nižší úřednické funkce. Nebyl nikdy členem žádné politické strany, což v době totality bylo velmi nevýhodné. Tehdy totiž platila zásada: „Kdo nejde s námi, jde proti nám.“ Václav Fryš zůstal věrný svým zásadám, i svému rodnému kraji.

Literatura

BALBÍN, Bohuslav. *Krásy a bohatství české země*.
Praha: Panorama, 1986.

CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*.
Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005.

ČÁKA, Jan. *Obrázky z Podbrdsku*.
Beroun: Baroko & Fox, 1997. ISBN 80-85642-26-3.

ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*.
Praha: SNK, 1988.

ČÁKA, Jan. *Střední Brdy, krajina neznámá*.
Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0752-9.

ČEPELÁK, Václav a kol. *První hořovická ročenka*.
Hořovice: Musejní spolek, 1938.

DRACHOVSKÝ, Antonín. *Obrazy zbirovské*.
Tábor: Tiskem a nákladem Jana K. Franka, 1885.

DVOŘÁK, Otomar; KROPP, Vilém. *Tajemná tvář krajiny mezi
Berounkou a Brdy*. Rýmařov: Knihkupectví U radnice, 2001.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká: výbor historického čtení*.
Praha: Odeon, 1981.

HRABÁK, Josef. *Hornictví a hutnictví v království Českém*.
Praha: Politika, 1902.

HRABÁK, Josef. *Železářství v Čechách jindy a nyní*.
Praha: Politika, 1909.

JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*.
4. vyd. v Odeonu. Praha: Odeon, 1985.

JŮNA, Jindřich a kolektiv. *Monografie Hořovicka a Berounska*.
Praha: Redakční kruh, 1930–1931.

KOŘÁN, Jan. *Staré české železářství*.
Praha: Práce, 1946.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*.
6. vyd. Praha: Svoboda, 1975.

MYSLIVEČEK, Milan a kol. *Čas hradů v Čechách*.
Praha: Horizont, 1995. ISBN 80-7012-086-X.

ONDŘÍČEK, Emil. *Paměti Bratrské pokladny a železáren C. T. Petzold a spol. v Komárově*. Komárov: Emil Ondříček, 1905.

PAPROCKÝ Z HLAHOL, Bartoloměj. *Zrcadlo Čech a Moravy*.
Praha: Evropský literární klub, 1941.

PUBIČKA, František. *Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven*. Leipzig, Prag: Höchenberg und Co., 1770

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.
VI. díl, Podbrdsko. Praha: Argo, 1995. ISBN 80-85794-66-7.

SIMALNIDES, Daniel Friedrich. *Kratičké sepsání o huti železné*.
Praha: J. Pohl, 1911.

TYWONIAK, Jiří. *Vlastivědný sborník Podbrdsko*.
Sv. 16. Příbram: Okr. archiv, 1981.

Doklady z Železářského muzea v Komárově

Vzpomínky a vyprávění Josefa Humla

Obsah

Úvodem.....	5
❶ Naše území v době předslovanské a vznik železářství	7
❷ Erb s kančí hlavou.....	9
❸ Hrad Valdek	11
❹ Pověst o valdecké bílé paní	15
❺ Zajícové z Valdeka.....	19
❻ Klášter na ostrově (svatá Dobrotivá).....	23
❼ U panny Lídy	29
❽ Založení rodu Pešíků z Komárova.....	31
❾ Vraždy Kateřiny Bechyňové, rozené Pešíkové, z Komárova.....	34
❿ Pověst o pokladu rodiny Pešíků a co s ní souviselo	38
⓫ S hledači pokladů se můžeme setkat i v současné době	43
⓬ Podbrdsko v době husitských válek.....	46
⓭ Bitva u Čenkova	50
⓮ Vznik železnorudných dolů na Dědově hoře.....	53
⓯ O permoníkovi	56
⓰ Komárovské železářny a jejich vývoj v době Pešíků.....	58
⓱ Těžba rumělky na Dědově hoře	62
⓲ Založení Jiviny	66
⓳ Kostelík v Mrtníku	69
⓴ Zázračná studánka	73
⓵ Ještě jednou k zázračné studánce	76
⓶ Železářská obec Strašice	79
⓷ Melmatěj	82
⓸ Stavovské povstání a třicetiletá válka.....	85

25	O poustevnících	91
26	Panství Hořovické a zámek v Hořovicích v době Vrbnů	94
27	Černý rytíř	100
28	Zemský škůdce Jiří Kopidlinský	103
29	O podbrdských uhlířích	107
30	Kubáci	111
31	Přepadení	115
32	Skála u Mrtníka	120
33	František Federmann	124
34	Z činnosti dr. Henryho Strousberga na Podbrdsku	129
35	Lázně v Lochovicích	133
36	Tonda z Jámy a Anča z Hůrek	137
37	Ze vzpomínek pamětníka	141
38	Brdy – od uhlířů k dělostřelcům	144
39	Malá obchodnická příhoda z Hořovic	148
40	Prohraná sázka	150
41	Bludný kořen	153
42	Mateřská láska modřiny přináší	156
43	Inkognito	158
44	Bába z Radnic	164
45	Kostlivec ho chytil za hlavu	168
46	Přehnaná horlivost	171
47	Zkratkové jednání	176
	Závěr	179
	Slovníček použitých výrazů	181
	Literatura	184

X Místa dějů jednotlivých pověstí a příběhů

